De spelen van Gijsbrecht van Hogendorp

Gijsbrecht van Hogendorp

editie F.K.H. Kossmann

bron
Gijsbrecht van Hogendorp, *De spelen van Gijsbrecht van Hogendorp* (ed. F.K.H. Kossmann). Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1932.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/hoge001fkhk01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

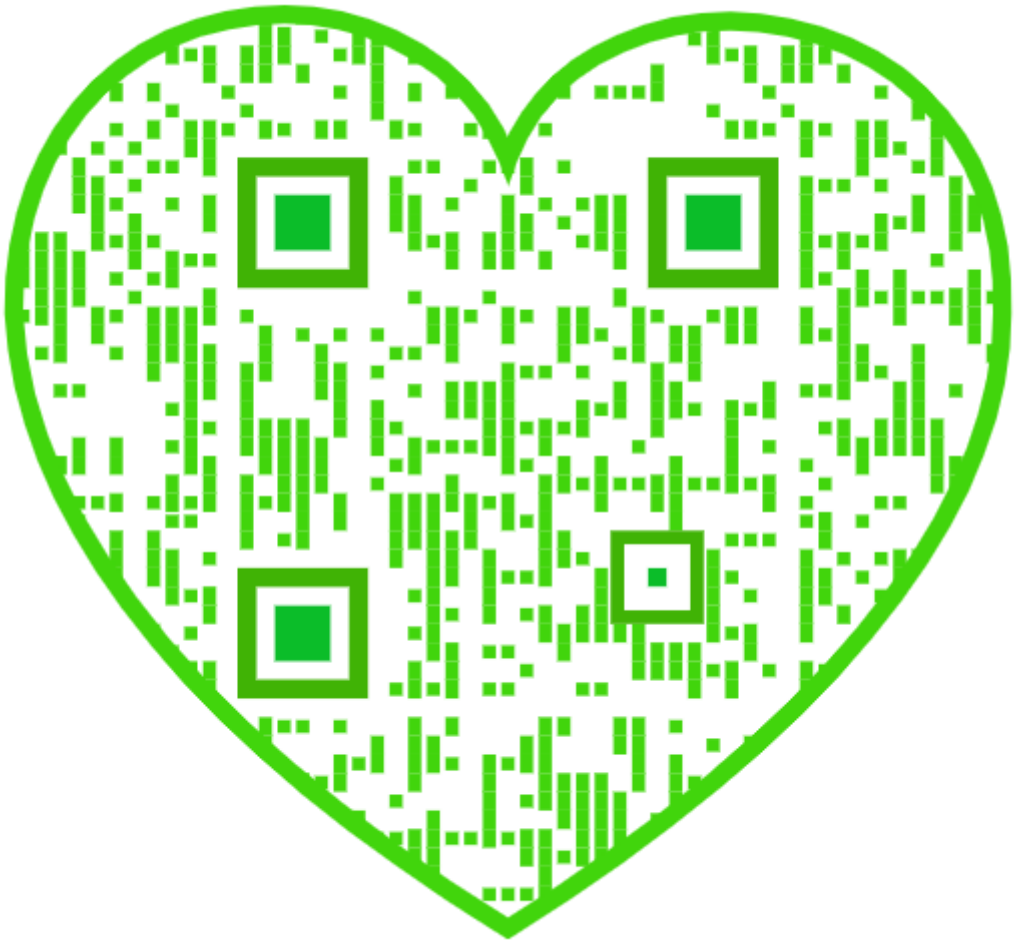

Inleiding

De dichter

Gaet, braefste Oorloghs-Heldt, die Holland oyt verliende, [1]
Daer Delf op braveert, daer Rijn-landt over schreyt,
Daer 't Haaghjen over weent, want haer wort nu ontleyt [3]
De beste kryger die de groote Maurits diende.

Gaet heen, groot-moedigh Man, en maeckt u so ontsiende [5]
Van Spanjaert en Maraan door u vroom-hartigheyt, [6]
Als ghy hier wert ghewenscht, ge-eert en weer verbeyt
Uyt gantscher zielen van u alderwaerste vrienden.

Venetia, staet op met al u Heerlijckheen,
En komt eerbiedelijck den Kryger tegen treen,
Die als een Diamant sal boven al uyt blincken.

Nu, Hóóghen-dorp, vaert wel, aen siel, aen lijf, aan le'en!
Wy sullen altemets wanneer wy sijn by een
Een groote Roemer wijns op u gesontheyt drincken.

Zoekt men den krijgsman en vriend, aan wien G.A. Bredero dit Klinck-vaers als afscheidsgroet opdroeg, in de kringen der Amsterdamsche letterkundigen, dan vestigt zich dadelijk de blik op Gijsbrecht van Hogendorp, adelborst in de guarde van Prins Maurits, wiens ‘Truerspel van de moordt begaen aen Wilhem Prince van Oraengien’ eind September 1617 ter opening van de Nederduitsche Acade-

1 *verliende*, verleende, voortbracht.
3 *ontleyt*, ontvoerd.
5 boezemt evenveel ontzag in aan....
6 *vroom-hartigheyt*, dapperheid.

mie was opgevoerd. Heel veel valt uit deze verzen over den toegesprokene niet te lezen. Dat Delft en den Haag zijn heengaan betreuren is duidelijk, daar Prins Maurits en zijn garde hier verbleven; voor de Delftsche rederijkers schreef hij de gedichten, waarmee deze in Juli 1616 in den prijskamp te Vlaardingen meedongen. Wat zijn betrekking tot Rijnland, wellicht tot Leiden, was weten wij niet. In Amsterdam laat hij een vriendenkring achter, nu hij in militairen dienst naar Venetië vertrekt om daar de Spanjaarden ontzag in te boezemen. Voor het tijdstip van dit vertrek hebben wij geen andere aanwijzing dan dat dit vóór Bredero's dood, 23 Augustus 1618, plaats vond. In die laatste jaren van het Bestand was er een min of meer geregelde samenwerking tusschen de Republiek en Venetië. Van 3 Oct. 1616 dateert de resolutie der Staten-Generaal waarbij Graaf Johan Ernst van Nassau toestemming verkrijgt om met een regiment voetvolk in dienst der republiek van Venetië te treden [1)]. In September 1618 blijkt een twaalftal schepen naar Venetië te zijn vertrokken om militairen steun te verleenen en daar te zijn aangekomen [2)]. Het lijkt zeer wel mogelijk dat Van Hogendorps vertrek met deze expeditie, die in Mei het vaderland verliet, verband hield [3)]. Dat Bredero van het dichterschap van zijn held niet rept mag niet bevreemden: door den dichterkring wordt aan Venetië de komende krijgsman voorgesteld. De plaats waarop dit klinck-vaers in Bredero's nagelaten werk onder de ‘Nederduytsche Rijmen’ voorkomt gaf J. te Winkel aanleiding tot de meening dat het tezamen met het voorafgaande ‘Der Musen welkom’ en het daarbij aansluitende sonnet als een kleine allegorie op het tooneel der Academie is voorgedragen [4)]. Mogelijk is dit zeker

1) J.C. de Jonge, *Nederland en Venetië*, 's Grav., 1852, blz. 412
2) *Brieven van Lionello en Suriano uit den Haag aan Doge en Senaat van Venetië*. 1616-1618. Werken Hist. Gen. N.S. nr. 37, Utrecht 1883, blz. 312; vergelijk De Jonge *Nederland en Venetië*, blz. 93, 95 e.v., *Relazioni Veneziane*, uitg. P.J. Blok, Rijks Gesch. Public. 7, den Haag 1909, blz. 123 v., P.C.A. Geyl, *Christoforo Suriano*, den Haag 1913, blz. 14 e.v.
3) H.C. Moquette, *Rotterdammers in dienst van Venetië* in *Rotterdamsch Jaarboekje* 1914, met vele bijzonderheden over de zeetocht van 1618.
4) *De werken van G.A. Bredero* uitg. J. ten Brink e.a. III, Amst. 1890, blz. 138; J.A.N. Knuttel neemt in zijn Bredero-uitgave (III, 433, 438, 510) dit verband niet aan.

wel; de andere stukken verschaffen ons echter geen gegevens over Van Hogendorp. Met zekerheid leeren wij slechts uit Bredero's sonnet, dat de Delftsch-Haagsche officier en vriend van den Amsterdamschen Academie-kring, als Nederlandsch aanvoerder buiten 's lands gezonden werd. In vroeger jaren heeft de dichter, blijkens de opdracht van zijn treurspel aan Prins Maurits (blz. 48 regel 112) eveneens in het buitenland vertoefd, hetzij alleen voor studie of wellicht ook reeds in militaire betrekking. Deze weinige vaste punten zijn van belang omdat de verdere gegevens, waarbij twijfel aan de identiteit van den persoon kan bestaan, ons steeds weer den Nederlandschen condottiere in buitenlandschen dienst voor oogen brengen.

In Januari 1589 werd te Dordrecht aan Cornelis van Hogendorp een zoon Gijsbrecht geboren. Volgens de oudere genealogieën van het geslacht is deze Gijsbrecht de latere kolonel en stamvader der graven van Hogendorp en waren zijn ouders Mr. Cornelis v.H. en Margaretha van Hees [1].

Op 21 Febr. 1621 ondertrouwde te 's-Gravenhage Gijsbrecht van Hogendorp, luitenant-generaal kwartiermeester van den graaf van Mansfeld in Bohemen, zoon van een kapitein Cornelis, met Syburg Clomps.

Eveneens te 's-Gravenhage ondertrouwde op 9 Febr. 1625 Gijsbrecht van Hogendorp, kapitein ten dienste van den Koning van Zweden, weduwnaar, met Anna Duyst van Santen.

Een strikt bewijs dat al deze gegevens omtrent gelijknamige personen op een en denzelfde betrekking hebben ontbreekt [2]. Een bepaalde reden tot twijfel kan evenwel in de

1) Scheffer en Obreen, *Het geslacht van Hogendorp* (Rotterd. 1867), 19 v.; Fred. Caland, *Gesl. v.H.* in *Navorscher* 54 (1904), 35.

2) W.A. Beelaerts van Blokland heeft op verscheiden onzekerheden gewezen (*Maandbl. Nederl. Leeuw* 1915. kol. 129-133; vgl. ook *ald.* kol. 178-180 de reeds in 1614 door M.L. d'Yvoy van Mydrecht tegen de oudste geslachten der genealogie Van Hogendorp opgeworpen bedenkingen). Hierbij ook R. Bijlsma, *De Rotterdamsche 'Rijkheid' in het midden der zeventiende eeuw* (in *Wapenheraut* XVI-XVII, 1913, blz. 299), waar de stamreeks van een familie Van Hogendorp wordt meegedeeld, die niet tot het latere gravengeslacht behoort (blz. 309). In het *Nederl. Adelsboek* komt sindsdien de stamreeks nog slechts voor van den kolonel Gijsbrecht af.

volgorde zelf van deze feiten niet gevonden worden. Ook indien het niet onze dichter was die te Dordrecht in 1589 geboren werd, zal zijn leeftijd daarvan toch weinig hebben verschild: een tijdgenoot zou hij dan zijn van de Academievrienden, eenige jaren jonger dan Vondel en Bredero. De beide huwelijken en het verdere militaire levensverhaal van Gijsbrecht van Hogendorp schijnt goed te passen bij hetgeen wij van den dichter weten. Slechts de gerechtvaardigde achterdocht tegenover de oudere parentatie van het geslacht kon ook hier twijfel doen ontstaan en de vraag doen opkomen of er mogelijk verschillende naamgenooten waren met een overeenkomstige loopbaan.

De vloot, die in 1618 onder admiraal Melchior van den Kerckhoven naar Venetië was uitgezeild, leed in velerlei gevechten tegen de Napolitanen en Spanjaarden groote verliezen; het reeds eerder naar Venetië vertrokken hulpleger onder graaf Johan Ernst van Nassau en ook de troepen van enkele andere Nederlandsche aanvoerders slonken in enkele jaren weg. De leiders waren in conflicten betrokken geraakt of stierven. In de jaren 1619 en 1620 keerden velen van de overlevenden naar het vaderland terug [1].

Intusschen was in Duitschland de eerste periode van den 30-jarigen oorlog, de strijd in Bohemen uitgebroken. Graaf Ernst van Mansfeld verzamelde een aanzienlijke troepenmacht; zoowel Venetië als de Nederlanden hadden belangen bij den strijd der protestantsche vorsten tegen den Keizer. Zonder eenige bevreemding zullen wij in Mansfeld's leger een Hollandsch officier, die aan het Venetiaansche avontuur had deelgenomen, weder ontmoeten. Als wij in 1621 Van Hogendorp in zijn dienst vermeld vinden, is de korte roem van den Winterkoning reeds voorbij en Mansfeld is de aanvoerder die in Bohemen nog voor diens zaak strijdt; in 1622 is die strijd geëindigd en het leger van Mansfeld ontbonden.

Als wij Van Hogendorp daarna in 1625 in Zweedschen dienst aantreffen is Gustaaf Adolf gewikkeld in zijn oorlogen

1) Zie de aangehaalde werken van De Jonge, Geyl en Moquette.

met Polen, waarop in 1630 zijn ingrijpen in de Duitsche aangelegenheden onmiddellijk volgde. Zoo betrad Van Hogendorp opnieuw het oorlogstooneel aan de zijde der protestantsche vorsten tegen den Keizer. Wij weten dat hij in het leger, waarmee Gustaaf Adolf zijn Duitschen veldtocht begon, een plaats bekleedde als aanvoerder van 12 compagnieën [1]. Hij was commandant van Mainz toen deze stad in 1635 door de keizerlijke troepen belegerd en tenslotte ingenomen werd. Over enkele wapenfeiten van het voorjaar 1635 schreef hij een brief, die beneden volgt. Een eerste beleg in de zomermaanden werd doorstaan. Nadat echter de tot ontzet genaderde troepen van Bernhard van Saksen-Weimar en de Franschen wederom afgetrokken waren, volgde in October een strenge insluiting. Op 7 December 1635 werd de capitulatie geteekend, waarbij de keizerlijke veldheer, Heinrich burggraf zu Dohna, aan Van Hogendorp en zijn Zweedsche, Fransche en andere troepen vrij en aftocht verleende. In dit stuk wordt hij betiteld 'Graf Gissbert von Hohendorf', zoodat de later bevestigde grafelijke waardigheid van zijn geslacht zeker op hem teruggaat. Als protestantsch bevelhebber en bezetter dezer Katholieke bisschopsstad wist hij den naam van een humaan en tegenover de roomsche gestichten zorgzaam man te behouden [2].

Uit de berichten van Hugo de Groot aan Oxenstierna vernemen wij dat Van Hogendorp begin Maart 1636 in Parijs was (brief van 4/14 Maart, Epistolae [3] blz. 221), vanwaar hij na allerlei uitstel op 10 Juli naar Holland vertrok (Epist. blz. 245).

In November 1636 wordt de 'colonel Hoogendorp' nog eens vermeld. Hij heeft dan troepen aangeworven, die van Hamburg naar Frankrijk moeten worden vervoerd tot versterking van het leger van Bernhard van Saksen, voor welk

1) Droysen, *Gust. Ad.* II, 464.
2) L. Frohnhäuser, *Gustav Adolf und die Schweden in Mainz und am Rhein* (Mainz 1899), ook in *Arch f. hess. Gesch.* N.F. II, 1-234; de capitulatie hier afgedrukt op blz. 201 v.v.; een kloosterkroniek uit den tijd van het beleg *Arch. f. hess. Gesch.* XV (1884), 298 v.
3) H. Grotii, *Epistolae quotquot reperiri potuerunt*, Amstelod. 1687, vgl. ook ald. blz. 224, 233, 234, 235 (de Fransche koning wenscht Van Hogendorp in dienst te nemen), 238, 243.

transport de Fransche gezant Charnacé aan de Staten Generaal eenige gunsten vraagt [1].

Een en ander wordt aangevuld door de berichten van Nic. van Reigersberch (zie blz. XXXI).

Den 9en Februari 1639 werd hij te 's-Gravenhage in de Groote Kerk begraven. Zijn vrouw overleefde hem; haar begrafenis is aldaar aangeteekend op 26 September 1652. Hij had een zoon Mr. Diederick, raad en thesaurier der domeinen van Prins Willem III, overleden in 1702, en twee dochters, Maria, gehuwd met Leonard Pieter de Both, en Margaretha, gehuwd met Mr. Adriaen van der Goes. Een van Diederick's zonen, Gijsbert, verkreeg van Keizer Karel VI het recht om de titel rijks-graaf te voeren. Deze kocht 23 Januari 1744 den grafkelder in de Groote Kerk te 's-Gravenhage in de kapel, die nog heden door de wapens van het geslacht Van Hogendorp wordt versierd. Het gebeente van verschillende familieleden, die voordien in de Kloosterkerk waren begraven, werd naar dezen grafkelder overgebracht, evenals dat van zijn grootvader, den kolonel Gijsbrecht, als oudste van het geslacht, die toen reeds meer dan een eeuw daar zeer nabij in diezelfde kapel had gerust [2].

Klaarblijkelijk was deze kleinzoon Gijsbert de man, die de adellijke waardigheid voor zijn geslacht ambieerde en hieraan door de inrichting van het familiegraf meerdere plechtigheid bijzette. Zijn oudere broeder Willem, die den titel van rijksgraaf voor zich zelf niet aannam, voelde daarvoor blijkbaar niet. De constructie van een afkomst uit den ouden Hollandschen adel zal dan ook wel aan de bemoeiingen van dezen Gijsbert zijn toe te schrijven. Dat hij ertoe kwam voor zijn geslacht op een graventitel aanspraak te maken zal echter zeker verband houden met den titel van zijn grootvader, den Zweedschen veldheer, zoodat deze, wat in het *Nederlandsch adelsboek* niet uitkomt, ook in dat opzicht het volle recht heeft de stamvader der graven Van Hogendorp te heeten.

1) Ten Raa en De Bas, *Het Staatsche leger* IV, 302; Resoluties van de Staten Generaal (Rijksarchief te 's Gravenhage) van 10 en 13 November 1636.
2) M.G. Wildeman, *De oudste grafboeken der Groote of St. Jacobskerk et 's Gravenhage* in *Alg. Ned. Familieblad* X (1893) 120, 158.

Een portret van Gijsbrecht van Hogendorp kennen wij niet. Wel echter is er een proeve van zijn handschrift bewaard. Het gemeentearchief te Rotterdam bezit een eigenhandig geschreven brief (vroeger in het bezit van Mr. J. van Dam van Noordeloos), waarin hij een kort bericht voor Oxenstierna over den militairen toestand aan den Ambassadeur doet toekomen. Deze Ambassadeur, aan wien hij in het Nederlandsch, zij het met verscheiden herinneringen aan zijn Hoogduitsche omgeving, schrijft is Hugo de Groot, die toen juist sinds korten tijd als Zweedsch gezant te Parijs was gevestigd.

De brief luidt als volgt:

> Mijn Heere Ambassadeur
> Mijn Heere Ambassadeur laet ick hiermede weten, dat sijn Excellencie den Heere Rixcantslar aen my geschreven, dat ick syne Excell. altoost berichten salle, wat deeser ortten passert, ende sulcke brieven aen myn heere Ambassadeur t'addresseren. Hebbe also hiermede aen syn Excell. den verloop, wat hier in t'Rhyngow met ten vyant vorgegaen ende hoe het sonsten deser ortten staet. Myn heere Ambassadeur wille gelieven, sulcks schryven aen haere Excellencie bestellen te laeten. Waer myn heere Ambassadeur ick wederom gratificeren ende dienen cann, heeft myn heere my te commanderen. Darmede myn heere Ambassadeur Godt den Almachtig in genaden bevohlen.
> Maijnz 26 Aprilis / 6 Maij int Jaer 1635
> UE. dienstwillige dienaer
> G. van Hogendorff

Ten Vyant heeft het Rijngow ingenommen gehat, ick hadt hem weder daruyt gejagt. Tegenwordig is ten vyant weder darin, ende wy hebben oock noch het schlot Ehrenfels den toll ende den muystorn by Bingen besett.

Inderdaad heeft Hugo de Groot, blijkens zijn brief van 16 Mei (nieuwe stijl) 1635 aan Oxenstierna [1] dit bericht doorgegeven: ‘Ringaviam rursus à Mansfeldianis teneri ex ipsius Hogendorpii puto literis Sublimitas tua cognoverit’.

De inkomste te Vlaardingen

In Juli 1616 nam de Delftsche rederijkkamer ‘De Rapenbloem’ deel aan de te Vlaardingen door de kamer ‘De Akerboom’ uitgeschreven bijeenkomst en dichtwedstrijden. Hooge eer behaalden de Delftenaars daar wel is waar niet, toch wonnen zij enkele prijzen: den derden prijs voor het best geschilderde blazoen, den vierden prijs voor het beste liedeken en nog een derden prijs voor het knie-werk, terwijl er toch voor 12 verschillende werkzaamheden prijzen werden uitgegeven. De volledige beschrijving van dit feest met alle er voorgedragen dichtwerken verscheen onder den titel *Vlaerdings Redenrijck-bergh, met middelen beplant, Die noodigh sijn 't Gemeen, en voorderlijck het Landt*, 't Amsterdam, Gedruckt by Kornelis Franss. Boeckdrucker, wonende by de Zuyder Kerck, Anno 1617. Elke kamer betrad op haar beurt het toneel, waar zij bij haar ‘inkomste’ begroet werd door twee allegorische figuren, Liefde des Vaderlants en

1) H. Grotii *Epistolae quotquot reperiri potuerunt*, Amstelod. 1687, pag. 147. In den winter schijnt de berichtgeving minder regelmatig te zijn doorgekomen. Op 11/21 Dec. schrijft De Groot aan Oxenstierna, dat hij tot zijn vreugde verneemt dat Van Hogendorp de eer toekomt Gustavsburg te hebben heroverd en geslecht (Epist. pag. 205). Op 17/27 Dec. meldt hij dat Bernhard van Saksen iets wil ondernemen tot hulp van Mainz (blz. 206). Op 4 Jan. (aan Camerarius) dat hij over Mainz en eenige andere belegerde steden geen berichten heeft (blz. 207). Op 1/10 Jan. 1636 meldt hij aan Oxenstierna vernomen te hebben, dat Bernhard van Saksen aan Van Hogendorp bericht had, dat hij van hem of de Franschen geen hulp mocht verwachten, en op Coblenz terug moest trekken (blz. 208). Op 7/17 Jan. klaagt hij geen berichten uit Duitschland te ontvangen daar de Franschen zijn brieven niet doorlaten (blz. 209). Eerst op 21/31 Jan. schrijft hij over het verlies van Mainz: ‘dediti tamen Maguntiaci conditiones hic vidimus’ (blz. 212). Daarna is er nog sprake van Bernhard van Saksen's verantwoording over zijn onmacht om Mainz te ontzetten (blz. 213) en van de troepen uit Mainz, 800 man, die zich met Bernhard's leger vereenigd hebben (blz. 215). Op blz. 221 en volg. vinden wij dan de reeds aangehaalde berichten (zie boven blz. XI) over Van Hogendorp's aanwezigheid in Parijs.

Vlaerdingh, tezamen ‘sittende op d'Arcke triumphael’ [1].

Liefde des Vaderlants verbindt de inkomsten onderling door bij den aanvang telkens een volgende strophe te zingen van een liedeken op de voys ‘Het vinnich stralen van de Son, etc.’ De 6e strophe van dit lied - het telt er in het geheel 17 - opent de Delftsche inkomste; in het voorafgaande is Holland voorgesteld als een rijke bruid, die gevrijd wordt door de mogendheden; de beteekenis der 6e strophe is dus: zoolang het vrijen duurt belooft men de bruid allerlei goeds, maar later is de man heer en meester. In de verdere strophen wordt Vlaardingen geprezen, omdat het, inziende dat de tegenwoordige voorspoed van Holland, evenals vroeger van Rome, de gevaren van de weelde en van oneenigheid meebrengt, door zijn prijsvragen tijdig raad wil schaffen. De begroetingsversen van Vlaerdingh zijn steeds op de juist optredende kamer toepasselijk en worden door deze beantwoord. Daarna volgen dan telkens de antwoorden dier kamer op de gestelde vragen, allereerst het Refereyn op 't Blasoen, een uitlegging over het ‘Kamer-merck’, dat moest zijn opgesteld in ‘vier Dertien Recht-maten’, zooals de beschrijvingsbrief het uitdrukt. Deze vier refereynstrophen van 13 regels zijn bij de inkomste van Delft gewijd aan de verheerlijking op den berg Tabor. Daarna volgt het spel, dat in 700 tot 800 verzen antwoord moet geven op de vraag:

Wat middel dat best dient genomen bij der handt,
Die 't Gemeen noodichst is, en vorderlickst voor 't Landt.

Voorts wordt een refereyn ‘in vier zeventienen’ vereischt over de vraag:

Die sijn Kind'ren opqueeckt met wel te doen zorghvuldich,
Wat zijn sy (*zijnde groot*) *hem daer voor weder schuldich.*

en een ‘liedeken van vijf veerskens’ op den zin:

1) Men vergelijke hiermee de bekende afbeelding van het tooneel te Haarlem bij het feest van 1606 uit het *Const-thoonende Juweel*, waar Rhetorica met de Muzen, gezeten boven het speeltooneel, de kamers verwelkomden.

Door eendracht, die macht maeckt, is een Landt sterck en krachtich;
Maer door inlandtsch onvree winnelick en onmachtich.

De beschrijvingsbrief besluit met de opwekking:

Niet dan Plat Neerlandtsch rijmt. Begrypen ende Woorden
Oock na Lants wyse stelt; want Landts wys' is Landts eer.
Om Mate noch om Dicht en wilt gheen Zin vermoorden;
Slechts behoorlicken doet, ick zal, (Wil Godt de Heer)
Met Oord'laers vroom en goedt al 't doen doen oord'len weer.

Bepaalde voorschriften over versmaat en rijm (dat is de beteekenis van ‘dicht’) worden dus niet gegeven; alleen voor vreemde woorden wordt uitdrukkelijk gewaarschuwd. De algemeen gebruikte versvorm is echter reeds de Fransche maat, ofwel alexandrijn, zooals die toen in zwang was gekomen. Aan het slot van den bundel volgen dan nog de knie-werken onder een afzonderlijken titel, als: *Der kameren proef-stuck Waer in dat wordt verklaert, Hoe dat onvrede vree, en vree onvrede baert*. Dit werk ‘op de knie’ is een refereyn van vier 12-regelige strophen op den stokregel ‘Dus baert onvrede vree, en vrede weer onvree’, dat op den 17en Juli 's ochtends om 10 uur werd opgegeven en 's middags om 2 uur moest worden ingeleverd. Wij nemen de Delftsche beantwoording ook van deze opgave voor de volledigheid op. Het feit dat sommige stukken met Van Hogendorp's naam, andere alleen met de kamerspreuk onderteekend zijn, is geen bewijs dat deze laatste niet van hem zouden zijn. Het Refereyn op 't Blasoen is in zijn soort een hoogst verdienstelijk stuk en lijkt mij vrij zeker van zijn hand. Indien hij ook het knie-werk schreef, dat zeer nauw bij het spel aansluit, moet hij zelf in Vlaardingen zijn geweest. Uit het feit dat hij de andere prijswerken voor de kamer vervaardigde volgt dit feitelijk nog niet; zelfs zou het daarvoor niet strikt noodzakelijk zijn dat hij lid der kamer was, wat ons ook niet van elders bekend is. De Rapenbloem heeft aan andere bekende rederijkersfeesten tijdens het Bestand geen deel genomen, zoodat wij uit de bundels dier samenkomsten over haar en haar leden geen gegevens kunnen putten.

Het spel van Xerxes en de Grieken

In Van Hogendorp's spel wordt de geschiedenis van Griekenland ten tijde van den inval der Perzen onder Xerxes aan de Nederlanden ten spiegel gehouden. Hoewel de in ‘D'uytlegging’ nog eens uitdrukkelijk aangewezen betrekking van deze Grieksche gebeurtenissen op de Nederlandsche steeds duidelijk en opzettelijk blijkt, is het toch inderdaad een historie-spel, waarin de historische personen handelen en de geschiedenis zich afspeelt volgens de berichten van Herodotus. Het optreden van eenige Goden en van een figuur als Eendracht, met haar beide volgelingen Liefde en Trouw, belet zeker niet dat het stuk in bouw en opzet tot het renaissance-drama te rekenen is en in wezen verschilt van het hoofdzakelijk op dialectica berustende zinnespel der rederijkers. De overgangen van historie tot mythologie, van heroën tot Goden, van Olympiërs tot allegorische Nymphen, zijn in de klassieke literatuur geleidelijk; en Hooft had in zijn Geeraerdt van Velsen (1613) ook Eendracht, met Trouw en Onnooselheydt, en een Rey van Hemellieden naast nog andere onwerkelijke figuren doen optreden. Indien de dichter niet gebonden was geweest aan den voorgeschreven omvang van ten hoogste 800 verzen, zou hij zijn personen wellicht ook hier uitvoeriger besprekingen en verhandelingen in den mond hebben gelegd, zooals hij in zijn Treurspel van de Moordt ruimschoots deed. Dat hij bij de gedwongen beperking thans echter de redeneeringen kort hield, doch den dialoog en de handeling hun veelvuldigheid liet behouden, wijst op zijn dramatischen aanleg. De opeenvolging der gebeurtenissen zag en vormde hij in bedrijven, afgesloten door Reyen. De rol der Goden in hun eigen sfeer begeleidt dit gebeuren en verklaart de werking der voorzienigheid. De wijze waarop Van Hogendorp zijn stof beheerscht en waarop hij namen en feiten uit de oude geschiedenis toepast wettigt het vermoeden dat hij met de klassieke letterkunde niet slechts uit de tweede hand bekend was. Een volleerd klassicus hoeft hij daarom niet geweest te zijn; doch evenmin heeft hij zijn kennis opzettelijk en alleen voor het uiterlijk effect uit leerboekjes geput.

Met de geijkte termen onderscheidt men in het drama van dien tijd: de voortzetting der rederijkersvormen, de directe klassieke invloeden en de renaissance-dramatiek der Engelsche comedianten. Scherpe grenzen zijn daartusschen natuurlijk niet te trekken. De klassieke invloed zelf is allerminst bepaald te omschrijven. De oude comici en Seneca werkten na in het schooldrama; diezelfde invloeden werken sterk ook in het Engelsche drama, dat echter tevens met het Spaansche de grootere bewegelijkheid gemeen heeft, die men spoedig als romantisch zou bestrijden. Het schooldrama had zijn klassieke vormen in strenger richting ontwikkeld, vooral ook als het bijbelsche stoffen aanvatte, hetgeen sedert Beza ook in Fransche protestantsche drama's tot uiting kwam [1]. Daarnaast beleefde de latijnsche tragedie zelf een verjonging door de dichterlijke werkzaamheid van beroemde tijdgenooten als Daniel Heinsius en Hugo de Groot. De allegorie, die slechts zeer gedeeltelijk met den rederijkersvorm te vereenzelvigen is, leefde haar eigen leven bij de Engelsche comedianten, zoowel als bij humanisten en theologen. De klassicistische richting, die aan de strenge oude treurspelvormen meer en meer de voorkeur boven het romantische drama bezorgde, ontleende zeker een belangrijk deel van haar kracht aan de bijbelsche onderwerpen, die zij in dezen stijl tot hoogheid en zuiverheid opvoerde. Wat Vondel eerst in een latere periode bereikte, is in deze jaren voorbereid; zijn Pascha was reeds een belangrijke daad geweest; anderen uit dezelfde kringen, zooals vooral Abraham de Koning waren daarin toen zijn gelijken.

Van Hogendorp's beide drama's komen met deze richting overeen in drie voorname punten: hij laat geen komische tusschenspelen toe, hij bindt zich niet aan de eenheid van tijd en de eenheid van plaats. De toepassing van de stof van het Pascha en vooral van de Koning's Iephtah op den Nederlandschen vrijheidsstrijd is ten nauwste verwant aan zijn behandeling van Xerxes en de Grieken. Hooft, die met zijn Geeraerdt van Velsen een zeer persoonlijke plaats tusschen deze richtingen inneemt, is echter voor Van Hogen-

1) P. Keegstra, *Abraham Sacrifiant de Théodore de Bèze et le théâtre calviniste de 1550 à 1566*, Proefschr. Groningen 1928. en daar vermelde literatuur.

dorp nog van bijzondere beteekenis, juist ook als voorbeeld voor de behandeling van een historische stof. In zijn toepassing van het boven- en buitennatuurlijke is hij sober bij Hooft vergeleken; deze paste echter wel de eenheid van tijd en plaats toe. Ongetwijfeld heeft Van Hogendorp in den Geeraerdt van Velsen voor zijn beide spelen talrijke punten van opwekking gevonden.

Het treurspel van den moord op Prins Willem

Van Hogendorp's treurspel over den moord op den Prins van Oranje is in verschillende opzichten van historisch belang. Toen Samuel Coster's stichting, de Nederduitsche Academie, waarschijnlijk in de laatste week van September 1617 haar poort voor de schouwburgbezoekers opende, was dit treurspel het eerste dat daar werd vertoond, dadelijk na de inwijdingsallegorie van Suffridus Sixtinus. Den volgenden dag speelde men Hooft's Warenar. Deze eer aan Van Hogendorp en zijn treurspel te beurt gevallen heeft hem een plaats verzekerd in de Nederlandsche letterkundige geschiedenis. De keuze van zijn stuk voor de openingsplechtigheid had natuurlijk bijzondere reden [1)]. Nog voordat men met een werk van Hooft, den algemeen erkenden grootsten man uit eigen kring, toonde hoe men de latijnsche comedie in Nederlandsch gewaad wilde doen herleven, bracht men dit spel van een buitenstaander als een nationale daad. In de eerste plaats zeker was dit een uiting van vaderlandsche gezindheid, een hulde aan het prinselijk huis, de Prinses-weduwe, die nog in leven was, en Maurits; in zooverre berustte de keuze op den inhoud van het stuk. Daarnaast echter was het een erkenning van den dichter en van zijn werk, als een met de kunstrichting der Academie overeenstemmende niet Amsterdamsche uiting: een oor-

1) Wellicht had Hooft zijn Baeto, voltooid 29 Mei 1617, voor deze openingsplechtigheid bedoeld. Waarom echter de opvoering van dit stuk, in verband met de politieke tijdsomstandigheden ter inleiding van de Academie minder raadzaam kon lijken, is juist uitvoerig toegelicht door J.W. Muller in Tijdschr. v. Ned. taal- en lett. 50, vooral blz. 251 v.

spronkelijk historiespel over een Nederlandsche stof in klassieken vorm en stijl.

Dat, gelijk algemeen wordt aangenomen, Van Hogendorp's treurspel reeds eerder in den Haag gespeeld zou zijn, is niet waarschijnlijk. Van den Bergh's bericht daaromtrent [1] berust op een misverstand. In de Notulen en Resolutien van den Hove van Holland (Rijksarch. 's-Gravenh. II Hof 280) leest men fol. 1 onder 16 Juni 1617: 'Ordonnantie op Halling voor Gisbert van Hogendorp van tpresenteren [2] van syn treurspel van de doot van de prince van Orangie 12£', terwijl in de Reeckeninge van den rentmeester Johan Halling (Rijksarch. Hof Diverse Rek. 2759) op fol, 79 v° nog uitvoeriger is verantwoord:

'Betaelt aen Gysbrecht van Hoogendorp, Adelborst onder de Guarde van zijn Exc^{ie} de somme van twaelff ponden, hem vereert voor seker zyn boeck, genaemt Treurspel vande Moort, begaen aen den Heere Prince van Orangien Ho^{r} Mem. blyckende by de Requeste ende Ord^{ie} in date den 16 Juni 1617 ende quit.' In aansluiting hierbij worde nog vermeld dat ook door de Staten Generaal bij Resolutie van 22 Juni 1617 aan Ghysbert van Hogendorp werd 'toegeleit een pont vlems meer als hij gehadt heeft van den Raedt van State voor de exemplaren die hy haere Ho. Mo. heeft gepresenteert van de tragedie by hem gemaeckt van de moort van syne princelycke Exc. hoochloffelycker memorien' [3]. Het is duidelijk dat hier steeds sprake is alleen van het aanbieden van exemplaren van het gedrukte treurspel, waarvoor den auteur door de verschillende staatslichamen vereeringen in geld worden geschonken.

Op het tooneel der Nederduitsche Academie is het spel van de Moordt, waarschijnlijk althans in den aanvang, nog vaker vertoond. Nauwkeurige opgaven daarover zijn echter niet bewaard. Op den in 1638 geopenden Amsterdamschen Schouwburg werd het in 1639 eenige malen gespeeld, en

1) L. Ph. C. van den Bergh, *'s Gravenhaagsche bijzonderheden* (1857) I, 24.
2) Van den Bergh las hier 'prepareren', waaruit zijn misvatting moet zijn voortgekomen.
3) Reeds vroeger medegedeeld door J.J. Dodt van Flensburg, *Archief voor Kerkel. en wereldsche geschiedenis* VII, 10.

wel 22, 24 en 30 Juni en 11 Juli [1)], hetgeen in verhouding tot andere stukken op een slechts zeer matig succes wijst; van hetzelfde jaar dateert dan ook de herdruk van het treurspel. Zou er eenig verband bestaan tusschen deze reprise en het overlijden van den kolonel Van Hogendorp in Februari van datzelfde jaar 1639?

De twee drukken van het treurspel zijn geheel gelijk; de tweede is niets dan een herdruk; in onze uitgave is de tekst van den eersten druk gevolgd; van enkele kleine afwijkingen van den herdruk is in de aanteekeningen melding gemaakt. Op het titelblad is het woord Trverspel van den eersten druk geworden tot Treur-spel; ook overigens zijn er verschillen in spelling. De titelgravure werd in 1639 nauwkeurig nagebootst. Was de eerste druk bij den gewonen uitgever der Academie verschenen: 't Amsterdam, Voor Cornelis van der Plasse, Boeckvercooper, wonende aen de Beurs. 1617 [volgens de laatste bladzijde Ghedruckt by Paulus van Ravesteyn], de latere uitgave is volgens den titel: t'Amstelredam Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn. Voor Dirck Cornelisz Hout-haeck, Boeckverkooper, op de Nieuwe zijds Kolck, Anno 1639. Bij Houthaeck verschenen toen geregeld de op den schouwburg vertoonde stukken.

De lofdichten voor het treurspel zijn van Samuel Coster, Reinier Telle, Abraham de Koning, alle bekende tijdgenooten, en een onbekende met de initialen I.A.

Oudere dramatische bewerkingen van deze stof

Reeds eerder was de figuur van den Prins van Oranje als tragische held op het tooneel gebracht.

De oudste poging hiertoe is een schooldrama van de hand van Casparus Casparius, die te Delft Kal. Octobr. 1598 de opdracht onderteekende van zijn *Princeps Avriacvs, siue Libertas defensa, tragoedia nova*. Delphis, ex officinâ Bru-

1) Volgens het door J.A. Worp uitgewerkte repertoire van den schouwburg gedurende de jaren 1638-1665, in handschrift aanwezig in de Bibliotheek van de Maatsch. d. Ned. Lett. te Leiden (nr. 1730: 1), waar het stuk na deze data niet meer voor komt. De bewering van Worp zelf (*De invloed van Seneca's treurspelen* enz. blz. 137) dat het zich ‘meer den veertig jaren op het tooneel staande’ hield vind ik door niets gestaafd.

nonis Schinckelii 1599. Het is een boekje in klein 8°, 46 blz. groot [1], waarvan er nog 8 in beslag worden genomen door den titel en de opdracht aan de 'orthodoxis Dei in Hollandia et Zelandia ecclesiis, earumque ministris fidelissimis' [2]. Dit stukje mist alle handeling en vertoont geen historische personen of gebeurtenissen. Het is een humanistisch dichtstuk, in monologen, enkele dialogen en choren. Naast Princeps en Tyrannus treden eenige slechte en goede geesten op met onpersoonlijke namen als Alastor [3], Ahitophel, Eubulus en Eusebius. In het derde bedrijf staan Princeps en Tyrannus tegenover elkaar. In het vijfde vertelt de Nuncius het einde van den Prins, waarna Vates verschijnt om een troostend besluit uit te spreken.

Slechts enkele jaren later verscheen van Daniel Heinsius in druk *Avriacvs, siue Libertas savcia. Accedunt eiusdem Iambi etc.* Lugduni Batavorum, apud Andream Cloucquium 1602 [4]. De stof is thans gegroeid tot een heldentragedie met 5 actus, elk in eenige scene's verdeeld en besloten door een chorus; het geheel beslaat 80 groot-8° bladzijden. Behalve de Prins zelf verschijnen als historische personen de Prinses Loysa en de Sicarius; voor de dialogen der Prinses zijn een Senex en de Nutrix ingevoerd; aan het prinselijk hof ontmoeten wij nog den Praefectus, den Armiger en Chorus satellitum; voorts de Chori Flandrorum profugorum en Batavorum en zwijgende hovelingen. Als onwerkelijke figuren staan hier tegenover Inquisitio, eenige zwijgende Furiën, Tisiphone, Alecto, Megaera en aan het slot de gewonde vrijheid Libertas Saucia zelf, die het stuk met een jammerklacht besluit. Eigenlijk buiten het spel staat het optreden

1) Aanwezig Kon. Bibl. 's Gravenhage, Knuttel Pamfl. nr. 1051. Bij Tiele Pamfl. nr. 420 en 421 wordt ook een 4° uitg. 1598 bij denzelfden drukker vermeld, die met de 8° uitgave geheel overeenkomt.
2) G.D.J. Schotel, *Tilburgsche avondstonden* (Amst. 1850) blz. 290 deelt mede, dat de Delftsche predikanten deze opdracht met hun aanbeveling ondersteunden en dat de classis Alkmaar aan Casparius een vereering zond; een bron wordt daarbij niet vermeld; op blz. 299 wijst Schotel er nog op dat dit stuk en zijn schrijver herhaaldelijk verward zijn met den *Auriacus* van Dan. Heinsius.
3) J.A. Worp, *De invloed van Seneca's treurspelen op ons tooneel* (Amst. 1892) blz. 56 wijst op de overeenkomst tusschen den monoloog van Alastor in het 1e bedrijf en van Tantalus' schim in Seneca's *Thyestes*.
4) Blijkens het 'Amico lectori' is dit een tweede uitgave.

daarna van Princeps Mauritius die de vergelding voor zijns vaders dood aanzegt.

Heinsius' tragedie werd in het Nederlandsch bewerkt door Jacob Duym, den uit Leuven afkomstigen leider der Zuid-Nederlandsche rederijkers te Leiden. Onder den titel *Het moordadich stvck van Balthasar Gerards, begaen aen den doorluchtighen Prince van Oraingen. 1584. Tragedische wijse in Dichte ghestelt* verscheen dit als deel van Duym's *Ghedenckboeck*, opgedragen aan Prins Maurits, te Leiden bij Henrick Lodowijcxszoon van Haestens, 1606. Duym heeft zich in den bouw van het spel geheel aan het voorbeeld van Heinsius gehouden. De opeenvolging der tooneelen onderging slechts een enkele verandering in het 3e bedrijf en een grootere afwijking aan het slot. De handelende personen zijn eveneens dezelfde met enkele zeer ondergeschikte verschillen in de bijfiguren Senex en Nutrix. De rol van Inquisitio en van de Choren heeft Duym echter zoodanig gewijzigd, dat hierdoor een aantal figuren, met namen als in de zinnespelen der rederijkers gebruikelijk waren, werden ingevoerd. Onder de gevluchte Vlamingen laat hij Overicheyd, Edellieden en Ghemeynte, onder de gevluchte Brabanders Den Coopman en 't Ghemeyn volck, onder de Hollanders De Steden en 't Ghemeyn volck beurtelings een rol zeggen; met deze drie op zich zelf staande zinnespel-dialogen heeft hij zich van de klassieke choren en hun meer lyrische eischen ontdaan. Gewichtiger voor den loop van het spel is echter dat hij met de rol van Inquisitio iets dergelijks deed. Deze is bij Heinsius een helsche figuur; tweemaal treedt zij op (II, 1 en IV, 1) vergezeld door de Furiën, die zij in een monoloog opzweept; hoewel bij het tweede optreden ook de Moordenaar ten tooneele is, komt deze toch niet met haar in gesprek. Duym nu heeft de zwijgende Furiën laten vervallen, doch in plaats daarvan aan Inquisitie eenige zinnespelfiguren ter zijde gesteld met wie zij den stand van zaken bespreken en plannen beramen kan: Spaenschen raed en Bloed-dorst, die later nog Heymelijken haed te hulp roepen. Zoo werd deze figuur, die bij Heinsius in den trant van Seneca, een helsche verschijning was gebleven, thans een handelende persoon, die door de gesprekken met haar tra-

wanten een werkelijk aandeel heeft in den gang van het gebeuren. Het is dan ook geen willekeur noch toeval dat Duym aan deze groep spelers ook in het derde bedrijf een scene (III, 2) inruimde, die hij na het eerste verschijnen van den Moordenaar aan het hof (III, 1) heeft ingelascht. Overigens staan deze figuren, evenals de duvelrye in het oudere rederijkersspel, wat hun realiteit betreft op een eigen plan. In de scene IV, 1, waar zij met den Moordenaar op het tooneel zijn, ontstaat evenmin als bij Heinsius persoonlijke aanraking tusschen hen en dezen [1].

Toen van Hogendorp de stof voor zijn treurspel aanvatte kon hij dus met deze drie oudere bewerkingen bekend zijn. Dat hij Heinsius' Auriacus kende lijdt geen twijfel; dat hij Duym's Ghedenck-boeck niet gekend zou hebben is nauwelijks aan te nemen; en ook het Delftsche schoolspel van Casparius zal hem niet onwaarschijnlijk bekend zijn geweest. De reeks van deze vier drama's geeft een verrassende ontwikkeling te zien.

Van Heinsius tot Duym

Het humanistische declamatiestukje van Casparius bezit feitelijk geen dramatischen bouw. Uiterlijk lijkt het in zijn schikking op Seneca's tragedievorm; het heeft geen characters en geen actie; van eenheid van plaats en tijd kan men eigenlijk niet spreken. Het blijft hier verder buiten beschouwing.

Heinsius gaf zijn spel den vorm van een gave tragedie naar het model van Seneca. Auriacus vult het tooneel als de klassieke edele held; zijn charakter en dat van Loysa zijn tragisch volledig uitgewerkt; de scene is aan zijn hof en de gebeurtenis verloopt in een aaneensluitend tijdsbestek. Veel handeling is voor hem niet weggelegd, doch het noodlot voltrekt zich aan hem; hij is een lijdelijke sprekende held en Loysa naast hem deelt deze rol. De fatale werkzaamheid ver-

1) K. Poll, *Over de tooneelspelen van den Leidschen rederijker Jacob Duym* (Proefschr. Gron. 1898) geeft op blz. 128-146 een doorloopende vergelijking van alle scenes bij Heinsius en Duym, zonder echter op de diepere beteekenis der verschillen in te gaan.

toont zich op het tooneel in de helsche verschijningen die aan geen plaats of tijd gebonden zijn; de Sicarius is werktuig van het Fatum. De vijandelijke Spaansche macht komt ter sprake, doch is geen bron van actie in het drama. Deze klassieke fatale beschouwingswijze moge niet christelijk van herkomst zijn, zij is met de christelijke opvattingen niet onvereenigbaar. En de dichters vonden in het Oude Testament vele stoffen, die zich tot een dergelijke klassiek-fatale behandeling leenden. Libertas Saucia, als deus ex machina verschijnend, verzacht deze opvatting niet; zij is gewond en verslagen; haar slotwoord is een jammerklacht. De epiloog van Prins Maurits, die niet meer tot het stuk behoort, is slechts een zwakke aanwijzing dat na deze tragedie nog een andere tijd volgt.

Duym heeft, ondanks de schijnbare ondergeschiktheid van zijn wijzigingen, daardoor toch den kern van Heinsius' fatumstragedie geraakt. Wat buiten de tragedie behoorde te staan is daar binnen geraakt: de choren zijn scenes geworden waarin bepaalde personen over hun persoonlijke belangen uitweiden; het fatum zelf is uiteen gevallen in een aantal het kwade willende krachten. En deze krachten ageeren. De moord wordt aangestookt, voorbereid en bedreven. De vijandelijke macht is hiermee inderdaad ten tooneele verschenen, al is dit door de overigens getrouwe navolging van het latijnsche voorbeeld nog weinig uitgewerkt en betrekkelijk onwerkelijk. Natuurlijk is ook deze strijd tusschen het kwaad en het in dit geval onbeschermde goede tragisch. Hij is echter niet fataal; in deze beschouwingswijze zouden aan de booze machten goede tegengesteld kunnen zijn die den afloop hadden kunnen verhoeden. Duym heeft dan ook den geest van het slottooneel geheel gewijzigd. De jammerklachten van Loysa, de overlevende heldin, liet hij terzijde. De Vrijheid betreedt het rouwtooneel, waar reeds voor haar een Rithmeester en Hopman, als woordvoerders van een militaire wacht bij den dooden vorst, hun rouwbeklag deden hooren. De Vrijheid klaagt dan met hen, doch Prins Maurits nadert thans ook en spreekt haar moed in, waarna zij hem hulde brengt en Maurits het spel met een plechtige gelofte besluit.

Van Hogendorps herschepping

Van Hogendorp heeft, ondanks het vele dat ook hij aan Heinsius ontleende, het tragische gebeuren opnieuw en zelfstandig gedramatiseerd. Hij vormde dit tot het renaissancedrama in klassieken stijl, zooals zich dat in zijn dagen op ons tooneel had ontwikkeld. Vondel zou later een strenger klassicisme nastreven, dat voor dramatische actie minder mogelijkheden toeliet. Wat Duym wellicht onbewust tot enkele wijzigingen in Heinsius' opzet geleid had, bracht bij Van Hogendorp een den geheelen bouw van het spel beheerschende nieuwe dispositie. Het is niet meer de tragedie van Auriacus, doch het spel van den moord. De vijandelijke macht staat volwaardig op het tooneel, vertegenwoordigd door historische en werkelijke personen: koning Philips en zijn hoveling Gomez de Silva, later Parma, Assonville en de Jesuyt. De Inquisitie, door Duym reeds van geestverschijning tot handelende persoon vervormd, is thans geheel werkelijkheid geworden. Zij wordt voorgesteld door twee Dominikanen en neemt dadelijk in het eerste optreden deel aan den raad van koning Philips; naast haar bedoelingen vertegenwoordigt Gomez den politicus. Deze lijfelijke Inquisitie onderhoudt echter noch wel onmiddellijke betrekkingen met de booze machten van het macchiavellisme en het bijgeloof: Geveynsde Religie en Superstitie. Dit zijn inderdaad allegorieën naar hun naam, personificaties van de booze gedachten, die door hun inblazingen de Inquisitie beheerschen en die den Moordenaar verleiden (II, 2) en sterken in zijn opzet (IV, 2). Doordat hij ook deze allegorische bijfiguren van Inquisitie aldus feitelijk aan de werkelijke personen van het vijandelijk kamp toevoegde, kon Van Hogendorp de helsche geestverschijning onafhankelijk daarvan opnieuw invoeren. Had Heinsius zijn 2e bedrijf geopend met de verschijning van Inquisitio cum tribus Furiis, thans deed Van Hogendorp als begin van het 2e bedrijf de Furiën zelf met Megera als woordvoerdster optreden. Deze beide tooneelen zijn, evenals de beginmonoloog van Alastor bij Casparius, onmiddellijk en vrij van elkander beïnvloed door het vermaarde optreden van de schim van Tantalus,

dat den aanvang vormt van Seneca's Thyestes. Liet ook Seneca niet naast deze schim nog de Furia verrijzen? Had ook Hooft in zijn Ariadne niet Alecto door Aegle uit de onderwereld laten oproepen, evenals Coster in zijn Ithys (1615) door Progne dezelfde drie Furiën, die bij Heinsius en Van Hogendorp verschijnen? En waren dit niet wederom dezelfde gestalten, die Hooft in Geeraerdt van Velsen als Twist, Geweld en Bedroch op het tooneel bracht? Het is inderdaad slechts op zeer uiterlijke gronden dat men hier kan spreken van een reeks van zinnebeeldige personen, die Van Hogendorps drama zouden stempelen tot een middending tusschen klassiek treurspel en ouderwetsch zinnespel [1].

Met deze groepeeringen van handelende personen kon Van Hogendorp dus zijn drama laten spelen op twee plans: de eenheid van plaats is daarmee verbroken. De ontwikkeling van den moord, het besluit daartoe in 's konings raad, de voorbereiding en de ten uitvoer legging kon hij thans achtereenvolgens voor oogen brengen; ook de eenheid van tijd is daarmee vervallen. Aan de edele gestalte van den Prins als slachtoffer voor zijn gerechte zaak laat hij alle ruimte, daarin kon hij zich trouwens aan Heinsius' voorbeeld houden; maar de daad en de dader hadden bovenal de volle belangstelling van den dramaturg. Dadelijk brengt hij den toeschouwer aan het Spaansche hof waar het besluit genomen wordt; hieraan is het eerste bedrijf gewijd. In het tweede bedrijf stelt hij ons den moordenaar voor, die door fanatisme en booze inblazingen verleid, zich tot het volbrengen der daad geroepen voelt. Merkwaardig is hoe de dader in zijn aarzeling en twijfel steeds zelf de zedelijke bedenkingen naar voren brengt. Hij is tot een figuur gemaakt, die de volle aandacht verdient en spanning aanbrengt. Bij Heinsius is hij reeds met effect geteekend, aarzelend en angstig in de greep van het noodlot. Nu is ook hij eigenlijk tragisch geworden, een weifelende, tot een grootschen plicht geroepen, tenslotte daardoor bezeten. Niet hij is de vijandige booze macht, die snoevend het drama opent. Deze aanhef bij den vijandelijken vorst, die in waan en boos-

1) J. te Winkel, *Ontwikkelingsgang*^{2} III (1923) 230.

heid verdelging zweert aan de zwakkeren, die zich tegen hem durven verheffen, komt geheel overeen met Van Hogendorp's eigen Xerxes en met de bijbelspelen van een Abraham de Koning.

Pas nadat de moordenaar van Parma en Assonville zijn nadere opdracht heeft ontvangen en de daad zelf dus verplaatsing van de handeling naar Holland eischt, opent het tooneel met het derde bedrijf in het hof te Delft. Wel hebben reeds een drietal choren weerzin en vrees tot uiting gebracht en aldus een tegenwicht gegeven tijdens de geheel aan de vijandige machten gewijde bedrijven. Thans echter treedt de Prins op, na hem ook de Prinses, en van dit punt af kan Van Hogendorp den draad van Heinsius' schema vrijwel volgen. Voor de Delftsche personen weet ook hij de klassieke tragische charakters te bezigen; voor hen treedt inderdaad de thans geheel gedramatiseerde en verklaarde booze macht in werking als een noodlot. Nadat in het 3e bedrijf Heinsius' 1e tot 3e vrijwel zijn samengetrokken, brengt het 4e bedrijf de katastrophe in slechts weinig gewijzigden vorm. In het 5e sluit Van Hogendorp nader dan Duym aan bij Heinsius, door in Louise de fatale tragiek ten volle te laten uitklinken; daarna echter herneemt hij het drama van goed en kwaad, door te toonen dat de overwinning van het booze niet duurzaam kan zijn. De Staten beklagen den zwaren slag en den droeven toestand, doch weten dat het plicht is dit kwaad te keeren, en de Tijd zelf als deus ex machina toont aan dat inderdaad de booze machten hun doel geheel hebben gemist. Hiermee staat Van Hogendorp nader bij Casparius' besluit door den Vates, en veraf van Heinsius' slotscene door Libertas Saucia. Wat Duym hieruit deed ontstaan en daarnaast wat Hooft met het optreden van de Vecht aan het slot van Geeraerdt van Velsen had bereikt, gaf aan Van Hogendorp de vormen voor zijn laatste tooneelen. Tusschen zijn en Heinsius' treurspel bestaan verschillen van dieper beteekenis, dan dat men deze zou kunnen aanduiden door slechts van een gewijzigde volgorde der tooneelen te spreken [1].

1) Worp, *Invloed van Seneca*, blz. 137.

Uitgaande van Heinsius' tekst heeft Van Hogendorp zeer veel toegevoegd, vooral van historischen aard. De voorgeschiedenis van den moord zelf moest hij putten uit de daarover bestaande gedrukte verhalen en de bekentenissen van den moordenaar [1]. In de gesprekken van den Prins wordt ook reeds bij Heinsius de geschiedenis van den opstand in herinnering gebracht. De Tijd aan het slot gaat ver terug in de oude en gewijde historie om daarna over de krijgsdaden van Maurits uit te weiden. Op twee opmerkelijke afwijkingen van Heinsius zij hier nog gewezen. Het droombeeld dat Prinses Louise verschrikte toonde haar bij Heinsius den Prins zelf met bloedende wonden (IV, 2). Van Hogendorp, die dit thema reeds bij het eerste optreden van Louise (III, 2) te berde brengt, zoodat het haar geheele figuur van den aanvang af omgeeft, veranderde de droomverschijning in die van haar vader Coligny. Dit brengt wederom historische herinneringen aan den Bartholomeusnacht mee, waarin Louise haar vader en haar jongen gemaal door moordenaarshand verloor. De figuur van Louise heeft hierdoor een groote tragische eenheid verkregen; het lot vervolgt haar met steeds gelijke wreedheid. Bij Heinsius was haar rol echter minder eentonig, daar hij haar aanvankelijk nog niet uitsluitend als de gekwelde vrouw, doch ook als echtgenoote en moeder naast den held deed optreden. Haar zorgen, de rampen van haar huis en haar angstige droomen komen ook hier reeds dadelijk ter sprake, doch haar jonge zoon staat daarbij tevens in het midden van de belangstelling. De Prins richt zich zelf ook tot den zuigeling met aansporingen om zich evenals zijn voorvaderen als held in den gerechten strijd te gedragen (III, 2) en het daarna volgende choor bezingt de huwelijksliefde. Deze vreedzame huiselijkheid is bij Van Hogendorp geheel weggevallen. Hiermee verdween wat bij Heinsius door een tegenstelling van betrekkelijk geluk en de volgende ramp een schijn van de klassieke lotswisseling inhield. Bij Van Hogendorp echter was de katastrophe op geheel andere wijze dramatisch

1) Door J.G. Frederiks verzameld uitgegeven onder den titel *De moord van 1548*, 's Gravenhage 1884, en uitvoerig besproken door Fruin, *Verspreide Geschriften* III, 65 en VII, 247.

voorbereid. Hij liet dan ook het verschijnen vanden jonggeboren Frederik Hendrik geheel ter zijde, dien Louise bij Heinsius voortdurend bij zich heeft. Dit is eensdeels een kwestie van smaak, waarin wij ons gaarne aan Van Hogendorp's zijde stellen. Tevens was hierdoor echter de figuur van Maurits, die in het spel geen plaats vond, niet verduisterd door de liefde der ouders voor den jongeren Frederik Hendrik.

Deze tamelijk uitvoerige ontleding van het treurspel van den Moordt als drama leek noodzakelijk om de stelling te verdedigen, dat de Amsterdamsche letterkundigen, die dit stuk voor de opening van hun nieuwe stichting kozen en waardig achtten, dit inderdaad als een kunstwerk van bewuste richting en ernstigen opzet konden en moesten beschouwen.

Veel dat den tegenwoordigen lezer gerekt en overbodig moet lijken was voor de tijdgenooten boeiend door de klassieke geleerdheid, de humane denkbeelden of de historische herinneringen die het bevat. Ditzelfde geldt zeker van vele dramatische dichtwerken uit dien en ook uit lateren tijd. Bij Coster en De Koning staat deze oudste Haagsche treurspeldichter niet achter. Van Hooft is hij in menig opzicht een verdienstelijk volgeling. De lof der natuur in het eerste tooneel van het vierde bedrijf en de beschrijving van den slag bij Nieuwpoort in den slotmonoloog van de Tijd bevatten gelukkige verzen. Vooral in de strophische gedeelten treft hij vaak een toon, die blijft naklinken. Dan is het niet de precieuse toon van Hooft's reyen doch een strakker geluid, dat in zijn lyrisch-dramatisch klassicisme en zijn patriottisch pathos soms herinneringen aan den toon van Schiller wakker roept: Schricklijck is het vyer om vresen Van der Princen gram ghemoedt... (Moordt 411 v.), Heyl'ge Eendracht welghekomen Zijt ghy inde Griecksche Ste'en (Xerxes 477 v.).... Geen vyandt noyt het landt kan schennen Waer die haer heyl'gen zetel heeft (Xerxes 591 v.).

Aanvulling

Aan de brieven die Nicolaes van Reigersberch uit den Haag aan zijn zuster Maria en zijn zwager Hugo de Groot schreef zijn nog de volgende gegevens over Van Hogendorp ontleend. Deze zijn gedrukt in H.C. Rogge's uitgaven der *Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot* (Werken Hist. Gen. 3e serie 15, Amst. 1901) en *Brieven van en aan Maria van Reigersberch* (Leiden 1902).

Aan d G. (blz. 287) 28 Julij 1636: over aanbiedingen door v.H. gedaan aan d.G.'s zoon, hetgeen zeker betrekking heeft op Cornelis d.G. die toen in krijgsdienst wilde gaan.

Aan d.G. (blz. 332) 2 Febr. 1637: den oversten Hogendorp, die hier is, spreeckt met seer groote affectie van U Ed., is een intieme vrient van den heer Spierynck.

Aan Maria (blz. 312) 9 Febr. 1637: den oversten Hogendorp, die reeckenynge hadde gemaeckt hem met een nieuw regiment, dat hij heeft gelicht, in dienst van hartoch Bernart van Wijmeren te begeven, heeft over drie, vier dagen brieven ontfangen van de heer Rijxcanselier, daerwt hij wel soude genootsaeckt werden van meenynge te veranderen ende hem moeten naer het leger van de croone Sweden vervougen....

Aan d.G. (blz. 342) 12 April 1637: v.H. meent haest te vertrecken naar den heer Rijxcancelier.

Aan Maria (blz. 314) 12 Mey 1637: v.H. is nog niet weg; (blz. 315) 18 Mey: bij v.H. ten eten heeft Nicolaes met den heer Spierynck over d.G.'s finantieele belangen gesproken, (blz. 317) v.H. heeft beloofd te letten op Cornelis de Groot en te helpen zorgen dat hij naar huis komt als hij ‘sijn tijt sonder employ daer soude doorbrengen’.

Aan d.G. (blz. 361) 10 Junij 1637: v.H. gaat over enkele dagen; (blz. 362) 16 Junij: Gisteren is den heer Spierynck met den oversten Hogendorp van hier naar Sweden gereyst, hebbende voor sijn afscheyt, niettegenstaende veel lopens ende gestadych aenhouden, het belooffde subsidie niet connen ontfangen maer vaste toeseggynge dat binnen drie maenden sal werden betaelt [of dit een subsidie voor v.H. of voor d.G. was blijkt niet]. Beyde hebben mij belooft een ooge op uwen outsten [Cornelis] te nemen, hem ten besten te raden ende van alles dat dienstych is te adviseren.

Aan d.G. (blz. 408): 9 Nov. 1637: v.H. is wt Sweden aengecomen maer hebbe hem noch niet gesproocken; (blz. 411) 16 Nov. blijkt hij v.H. gesproken te hebben; (blz. 417) 7 Dec. 1637: D'intentie van den oversten Hogendorp schijnt tegens het nieuwe jaer eens naer Paris te commen ende alles met den hartoch van Weymeren te vereffenen.

Van het jaar 1638 vernemen wij niets. Indien de reis naar Parijs heeft plaats gehad, is het gewenschte resultaat met Bernhard van Saksen echter toch niet bereikt, zooals blijkt uit ons laatste bericht.

Aan d.G. (blz 506) 31 Jan. 1639: Desen middach ontrent een uyre is hier overleden den heer oversten Hogendorp, van een groote gheelsucht, gecauseert wt melancolie, gecauseert soo sijne Gestr. aen verscheyden heeft verclaert, door het different daerin hij sonder sijn schult met den hertoch van Weymaren in was geraeckt. Tot executeurs van sijn testament heeft hij geordonneert den Heer Spierynck ende mij, die hij seer heeft gerecommandeert dat sijne kinderen in de gereformeerde religie souden werden opgevoet. Het was een persoon capabel om dienst, indien Godt hem het leven hadde gegunt, te doen.

XXXIII

De inkomste te Vlaardingen

t.o. 1

BLASOEN VAN DE DELFTSCHE KAMER DE RAPENBLOEM MET DE ZINSPREUK
'WIJ RAPEN GENEUGHT'
(UIT VLAERDINGS REDENRIJCK-BERGH)

Inkomste van de kamer van Delf *De Rapen-bloem*

Liefde des vaderlants

So lang de Bruydt is uyt de Schuyt
Looft-mense goede dagen: [2]
Maer raecktser in, beloft is uyt,
En moet na 's Mans behagen. [1-4]

VLAERDINGH TOT DELFF

Welkoom/ die u begin en name hebt bekomen
Van 't delven met de Spa: maer t' zijn maer blaeuwe blomen/ [6]
Dat Delf na *Delphis* hiet/ want my noch wel gedinckt
Dat Goverd met den Bult Delf dolf/ en heeft omringt:
Dan dat en geeft noch neemt; Slech koomt met uwe *Rapen* [9]
Van warme vochtigheyt/ onder mijn daken slapen/
Opdat haer warm' natuer van Mensch-voedende vocht/
In mynen acker drooch mach werden aen-gebrocht.

DELFF TOT VLAERDINGH

Met sulcken jonst en Liefd' (ô schoon Matresse konstich)
Als ghy uwe Dienaers hier nu ontfancklijck zijt/ [14]

2 *Looft mense*, belooft men haar.
1-4 Zie de inleiding blz. XV.
6 *t' zijn maer blaeuwe blomen*, het is maar ijdele verbeelding.
9 *Dan dat en geeft noch neemt*, maar dat doet er niet toe; *uwe Rapen*, uw rederijkers van de Rapenbloem.
14 *ghy .... ontfancklijck zijt*, gij ontvangt.

Even met zulcken lust en liefde t'uwaerts jonstich/
So spreken wy u danck/ met harten seer verblijt:
En vermits sich vertoont den voorbestemden tijt/
So komt de *Rapen-bloem* om voorder in te treden
Binnen t' Vlaerdings geheym/ daer den *Akerboom* wijt [19]
Seer konstich *Aensiet Liefd'* vervolgens recht en reden/ [20]
Dies *Wy Rapen geneucht* (als Rhethorices leden)
In uwer konsten feest die wy hier mercken aen:
Dus ghy Vlaerdingsche Maecht out vermaert in wijsheden/
Neemt danck'lick onsen groet/ vrientlijck aen u gedaen.
Wy rapen gheneucht [24]

Refereyn op 't blasoen

Ghy die 't Gesterde blaeu geleyt en om doet zweven.
Die ware Neptun hout den vochten toom in handt/ [26]
Die met een ooch geblick de vaste Aerd' doet beven/ [27]
Den teugel lost en strengt van *AEools* dul gesant.
Verheft ô God mijn Ziel/ verklaert mijn duf verstant/
Op dat ick eygen schrijf/ ô Vader/ 'trechte wesen [30]
Van 't heylich schynend' licht/ 'twelck heeft u Soon omrandt/
(O wonder ongemeen! mirakel uytgelesen)
Dat Thabors rotse steyl de sidd'ren/ en vol vresen [33]
D'Apostels maeckten zwack/ die bleeckich vielen neer/
Dat wan als donders galm; de stemme Gods riep: desen [35]
Is mijn wel-lieven Soon/ mijn wel-geval en eer/
Hoort hem, ô Menschen, 't is u Salichmaeckr' en Heer.

Den Vader wilden doen volkomentlijck verklaren
De heerlijckheyt sijns Soons het Aertrijck onbekent/
Elias lang te voor ten Hemel op-gevaren/

19 *geheym*, orakel.
20 *Aensiet Liefd'*, zinspreuk van de Vlaardingsche Kamer.
24 *Wy rapen gheneucht*, zinspreuk van de Rapenbloem.
26 *Die ware Neptun*, die als de ware God der zee.
27 *met een ooch geblick*, met een blik Uwer oogen.
30 *eygen schrijf*, juist beschrijf.
33 *de sidd'ren*, deed sidderen.
35 *Dat wan als donders galm*, dat een klank als van den donder aannam.

En Mozes synen Knecht omwolckt hy neerder sent;
Hy blinckende geglanst met kleding ongeschent/
Als 's Hemels Bruyd'gom schoon op 's Bruylofs zael getreden;
(O wonder! 't wonder selfs) D'Apost'len ongewent
Haer Meester zo te zien verheerelijckt in kleden/
Die suyselden verblint door Christi Goddelijckheden/
Want kenden noch niet recht de waerheyt van sijn leer:
Maer zalich die wel vast zijn delen van sijn leden/
Want dit's des Vaders stem tot 's Aertrijcx veyl bekeer: [49]
Hoort hem, ô Menschen 't is u Salichmakr' en Heer.

Gelijck een die te hooch ten Hemel is verheven/
Staet op een steyle klip/ oft toren spits gebout/ [52]
Nu zwymelt al verschrickt/ en kan sich zelven geven
Geen vastigheyt/ daer hy sijn voeten op betrout.
D'Apostelen even zo/ door 't Godd'lijck licht verstout/ [55]
Die wisten nau het geen sy deden ofte spraken:
Doch/ Petrus sprack: 't Is goet te zijn alhier; En sout [57]
Niet nodich zijn/ ô Heer/ drie hutten hier te maken:
Want warde al verdwaest/ dat onder d'Aertsche daken [59]
Dees eygen Knechten Gods nu wilden rusten weer:
Maer ô! die eenmael sal des Hemels vreuchden smaken
Door Christi milde jonst/ dien wenscht de Aerd' niet meer/ [62]
Want Christ, ô Menschen, is u Salichmakr' en Heer.

Den berch ons eygen toocht des Hemels hoge woning/ [64]
En Christus blincken schoon/ der vromer Bruylofts kleydt/
Der twe Propheten schijn/ der deugden rijcke loning/
Die Godt sijn knechten goet/ zo heerlijck heeft bereyt;
D'Apostels zwackheyt teer/ des vleesch verderventheyt:
Maer boven al dit toocht ons d'heerlijckheyt ons Heeren/ [69]

49 *veyl bekeer*, veilige bekeering.
52 *toren spits gebout*, een slank gebouwde toren.
55 *verstout*, overweldigd.
57 *sout*, zou het.
59 *Want warde al dwaest*, want het zou een dwaze verwarring zijn.
62 *dien wenscht*, hij wenscht.
64 *eygen toocht*, juist vertoont.
69 *boven al dit toocht ons*, bovenal toont ons dit.

Gelijck als wan hy komt/ te rechten met bescheyt/ [70]
Daerom hy vreugdich oock vol Goddelijcker eeren
Aldaer *Raepten geneucht*, want hy naer Gods begeren
Sach 'tvoorbeelt van sijn macht en heerlijckheden teer. [73]
O over-wijs geheym! te diep om te gronderen: [74]
Mirakel aldergrootst! dat ons gebiet zo zeer
Hem t'horen, want hy is ons Salichmakr' en Heer.
Wy Rapen Genevcht.

Voor-reden

Plutarchus, Herodoot, ende meer andere, verhalen [1]
Hoe Xerxes (die de vierd' van Cyrus af te dalen)
Van Persens Monarchy de Scepter kreech in hant,
Naervolgend' 's Vaders zin, oock wilden 't Grieckenlant
Door hoogmoet onbetaemt in sijn gebiet doen leven: [5]
Hier toe hy bracht by een door heersch-lust dul gedreven,
Thien hondert duysent Man te voet en so te Paert,
En duysent Schepen, so Herodotus verklaert,
Hier met hy Griecken dreycht hovaerdich te verheeren, [9]
T' verderven Lant en Ste'en so sy hun wilden weeren,
En brengen al om hals, 'tsy Man, Vrou ofte Kindt:
Maer doch het Griecken, 't welck vroom-moedich niet gesint [12]
En was hun vryheyt out te laten snoot vertreden,
Verbinden hun te zaem met veel getrouheydts eden
Malkander by te staen, om inden hoochsten noot
Te leven vry, of wel te sterven vroomheyts doot:
Sy rusten hen ten strijt om tegen-weer te bieden.
Den Hemel die 't Recht lieft, doet uyt haer Steden vlieden
Twedrachtich twisten quaet, en jonstich tot haer leyt

70 *wan*, wanneer; *te rechten*, om recht te spreken.
73 Hij zag vooruit de macht en de zachtmoedige goddelijke heerlijkheid die hij bij het laatste gerecht zal bezitten.
74 *geheym*, orakel.
1 het vers telt twee lettergrepen te veel in de tweede helft: *ende meer andere*.
5 *in sijn gebiet*, onder zijn heerschappij.
9 enz. *Griecken*, Griekenland, het Grieksche volk.
12 enz. *Griecken*, Griekenland, het Grieksche volk.

De Eendracht, steets verselt met Liefd' en trouwigheyt,
Daer door sy t'saem vereent met veel stoutmoedich vechten,
Der Persen Leger slaen, en Xerses hoogmoet slechten,
Hem schandelijck vluchten doen, verlatend' t'Griecken stout, [23]
Dat door sijn vrome daet de gulden vryheyt hout;
En hier met mijn begeer is eygen te bethonen,
Wat nodichst is voor 't Landt, en 't Gemeen best kan schonen:
Also naer u verzoeck, ô Hollands outste kint, [27]
Wy op u vragen wijs, t' antwoorden zijn gesint;
Aenziet Liefd'/ en gedenckt dat *Wy geneuchten Rapen*/
Wan in het eeren velt men vecht met Musas wapen. [30]

De vijf delen des Spels

1
D' Eerst' handeling verthoont des Konings trotsich dreygen,
Hoe hy wil datmen als een Godt voor hem sal neygen,
En hoe de Vorsten rae'n het Griecken onder een
Twedrachtich te doen zijn, als schadelijcxt voor Gemeen.

2
De twede, hoe dat Godt bemint Godtvruchte Menschen,
Die tot des Hemels danck altijt ootmoedich wenschen,
Die t' eeren op het hoochst, en t'wesen van d'Eendracht [37]
Haer groote nuttigheyt, haer deugden en haer kracht.

3
De derde het verbondt van meest de Griecksche Steden,
En hoe 't Atheensche volck vroom-moedich t'Shepe treden. [40]

23 enz. *Griecken*, Griekenland, het Grieksche volk.
27 *Hollands outste kint*, de Vlaardingsche rederijkkamer.
30 *wan*, als.
37 *Die t' eeren*, den hemel te eeren.
40 *t'Shepe*, te schepe.

4
De vierde naer den slach van Salamijn gewonnen,
Wat voor Platea wert van beyder zy begonnen.

5
De vijfd', hoe 't Griecken vroom op 't hoochst de Goden prysen,
En voor de zege groot danckbarich eer bewysen.

Personagien

Persen.
Xerxes den Koninck.
Mardonius.
Artabasus.
Autarctus.
Masistius.

Goden.
Jupiter. *Eendracht*.
Phebus. *Liefd'*.
Pallas. *Trouwe*.
Mercurius.

Griecken.
Themistocles.
Aristides.
Phania.
Licomedes.
Pausanias.
Tymophanes.
Ariobulus.
Bode.
Rey van Ionckvrouwen.

Eerste uutkomen van 't Spel

[1] Xerxes, Mardonius ende Artabasushi

XERXES
Wat Dulheyt onbesuyst? wat breynelose reden
Drijft Griecken so verwaent in sijn verderf te treden?
Wat steunsel vest hun hoop om mijn beroemt gewelt

(Het welck den Hemel vreest/ en maeckt de *Góón* ontstelt)
Te bieden trots het hooft/ en niet en willen lyen
Dat Griecken 't slaefsche jock van Persens heerschappyen

Sal laden op den hals? maer door een ijver bodt/
Onkondich/ dat ick heersch gelijck een Aertschen Godt;
Tot eygen ondergang sy int verderven lopen/
Om door een dwase doot des vryheyts waen te kopen/
En schuymsel vander Aerd'/ en volcxken ongeacht/
En lompe Boeren grof/ waer in bestaet u macht/
In stocken ongestaelt/ in slingers en in stenen;
Hoe soudt ghy 't Ooorloochs volck van Persen daer met menen [58]
Te stutten haren loop/ 't welck noyt kleynmoedich heeft
In slachting oft in strijt voor eenich volck gebeeft?
Die in het ijser bars van boven tot beneden
Met Pijcken hert verstaelt/ met Swaerden scherp van snede/
D'Assiriers heeft vermant/ d'Enphrates dick bebloet/
Van Cresus al verwaent gevelt den trotsen moet/ [64]
En Tigris loop gestut/ 'tgantsch Asien doen draven [63-65]
Naer Persens wet en lust/ En gy die walcht te slaven [66]
In mijn gebiet en wil/ daer voor zo menich Kroon
Sich willich buygen moet. Ick zweer by Cyrus troon/
O Griecken/ ick u sal der Persen wet doen leeren/
Al sou ick 'tvolck met 'tlant en Steden t'saem om-keeren.

MARDONIUS

Alzo mijn Prins bethoont u waerdich 't Edel bloet
Van Cirus/ en te recht een erf sijns hogemoet/
Sou t'Griecken ongeacht der Persen roem doen dalen.
Hoe Persen? T'welck nu heerscht van Tartars wyde palen [73-74]
Tot aen het Rode Strant/ en van Caucases weer
Tot daer den Ganges stroomt/ en voert naer sijn begeer
Soo'n heyrkracht ongemeen/ dat noyt men van te voren

58 enz. *Persen*, Perzië, het volk of ook de koning der Perzen.
64 *al verwaent*, wel hooghartig.
63-65 De Assyriërs heeft onderworpen, de Euphraat rood heeft gekleurd van het vergoten bloed, den trots van Croesus heeft neergeworpen en den loop van de Tigris heeft omgelegd.
66 enz. *Persen*, Perzië, het volk of ook de koning der Perzen.
73-74 Zou het nietige Griekenland den roem der Perzen doen dalen. Wat van Perzië? dat...

Van eenich Prins oft Heer soo'n grote macht kan horen:
U Ruyters wapens glans verblickt ons teer gezicht;
Der krygers Spiessen recht gelijckt een bosch wel dicht
Van telgen groen beplant: 't Gegalm van zo veel monden [79-81]
Is als een donders stem van Jovem gram gezonden.
Wat zijn de Griecken dul/ sy vluchten u gebiet/
Sy haten haer behoet/ sy wenschen om verdriet;
Wat 's hare macht by d'uw? sy zijn een hant vol Menschen/
Die'ck acht om 'tongemack t'ontvlien/ het sterven wenschen: [86]
Doch 'tis al even veel/ haer wanen is maer wint/ [87]
Die alzo licht vergaet gelijck die ijl' begint/
't Welck korts oock eygen bleeck/ wanneer met smaet en schanden
De bloeme van haer jeucht/ den roem van al haer landen
Voor Thermophyles engt al bloedich vielen neer/
En van hun gantschen hoop niet een en keerden weer.
Men stoud' het leger voort/ ons Wereld van Soldaten/ [93]
Dat Griecken onbesuyst op wallen hun verlaten/
Op Steden vast gebout is idel boven maet/
Sy maken hun verdwaest tot roof van den Soldaet; [96]

XERXES

Dat doen sy al te dom; so ick mijn macht moet thonen/
Ick sal geen Stadt of Landt voor vier of zwaert verschonen:

ARTABASUS

Dat's recht/ ô groten Prins/ die u derft wederstaen/ [99]
Moet van sijn dwaesheyt stout een bitt're straf ontfaen.

79-81 De glans van de wapens uwer ruiters verblindt ons. De rechte speren uwer krijgslieden lijken een dicht met jonge boomen beplant bosch.
86 Die, naar ik meen, den dood wenschen om het ongemak der onderwerping te ontgaan.
87 Doch het doet er niet toe, hun waan is ijdel.
93 *stoud'*, stuwde.
96 Zij maken zich in hun dwaasheid tot een prooi van de soldaten.
99 *derft*, durft.

XERXES

Ick heb het Griecken sot genadich willen wesen/ [101]
Ick heb als goedertier veel giften waert gepresen
Haer ijver aen geboon/ en heb in als gezocht/ [102-103]
Op dat ick sonder bloet haer Prince worden mocht:
Doch sy en willen niet/ maer steets hertneckich blyven/
Dus moet ick thonen wel wat Persen kan bedryven/
Tot haer verderffenis en gantscher ondergang/
De Hel wert noch te nau door hoe veel Zielen bang/ [108]
Die door der Meden zwaert naer Charon zullen vlieden.
Sa/ datmen metter vaert het Leger doet gebieden/
Dat niet en wert verschoont/ noch Dorp/ noch Stadt/noch Lant/
Men werp het al te gront/ men roof/ men moort/ men brant/
Op dat het Griecken door den hoochsten noot mach leeren/
Hoe weynich datt' haer gelt/ sich tegens my te weeren. [114]

MARDONIUS

O Koninck! u gebodt werdt metter ijl volbracht/ [115]
Den Krijchs-man is verheucht wan hy bekoomt soo'n macht. [116]

[2] Autarctus, Masistius, Artabasus ende Mardonius.

AUTARCTUS

Mardony/ ick versta dat meest de Grieksche steden
Met al gemeenen eet zijn int verbondt getreden/
Tot onsen wederstandt: De eenigheyt voorwaer/
Maeckt dick de machten kleyn zo moedich en strijtbaer/ [120]

101 *het Griecken sot*, het dwaze Griekenland.
102-103 Ik heb in goedertierenheid hun ijverig veel roemwaardige geschenken aangeboden en heb in alles getracht zonder bloedvergieten hun vorst te worden.
108 De onderwereld wordt te klein door het getal droeve zielen.
114 Hoe weinig zij eraan hebben.
115 *werdt*, wordt.
116 *wan*, als; *macht*, recht, machtiging, toestemming.
120 Maakt dikwijls de kleine machten zoo moedig....

Dat haer geen buyten macht hoe groot heeft konnen schaden:
Dus dunckt mijn voor het *best en vorderlijcxt* geraden/
Datmen met listen soeckt te scheyden haer verbont.
Voor eerst so wast van nood' datm' aen Athenen sont
Noch eenmael/ om te zien oftmen het kon bewegen
Te scheyden vant verbond/ daer toe men het genegen
Moet maken met beloft van milde gaven groot.
Het is Athenen/ 'twelck lijdt d'aldermeesten noot/
Peloponneses Muer en kan dat niet bevryden; [128-129]
Die naest zit aen 'tgevaer/ die soeckt dat meest te myden.
Het is een borger volck die licht zijn int beraen/
Dus dunckt my dat wy hier wel vast in mochten gaen. [131-132]

MASISTIUS

Dat 's ijdelheyt/Wel hoe? vergeet gy wat voor desen
Men haer heeft aengeboon/ op datse wouden wesen
Ons vrienden/ maer in plaets ons Tolck sy doden fel/ [135]
En eerloos int geslacht Arthmius doemen snel/ [136]
Om dat met ijver steets hy socht ons macht te meeren;
Hoe? soumen dan haer nu aen onze zyd' doen keeren/
Die doen so boven maet hertneckich zijn geweest?

AUTARCTUS

t'Gevaer was doen noch wijt/ en niet by haer gevreest: [140]
Maer als men nu begint te zien de Dorpen branden/
En met een leger trots hun mueren dicht omranden/
Dan wert de Ziel verbaest/ het herte wert vertsaecht/ [143]
Dan isset datmen eerst om te verdragen vraecht/

128-129 Athene staat het meest bloot aan gevaar omdat het niet beschermd is door den muur van Peloponnesus.
131-132 Het is een volk van burgers dat gemakkelijk tot andere gedachten is te brengen. Mij dunkt dat wij hier wel op konden rekenen.
135 onzen afgezant brachten zij wreed ter dood.
136 en zij veroordeelden Arthmios [een ingezetene van Athene, die zich voor de onderhandelingen met de Perzen had gespannen] met zijn geheele geslacht tot verlies van eer en rechten.
140 *wijt*, ver; *by haer*, door hen.
143 *vertsaecht*, angstig.

Want eygen schaed' veel meer sal als 'tgemene smerten: [145]
Dus datmen al beleeft noch eens d'Atheensche herten [146]
Soeckt om der Persen vrundt te zijn; Mijn dunckt gewis/
Dat dit ons boven al wel nut en nodich is.

ARTABASUS

Het dunckt mijn wonder wel en wijsselijck geraden/
't Versoecken is het naust ten minsten/ 't kan niet schaden. [150]

MARDONIUS

Voorzeker 't kan. [151]

ARTABASUS

Hoe so?

MARDONIUS

Gemerckt d'Atheense stadt
Die blijft hertneckich stout/ by al het gene dat
Sy vorich heeft gedaen/ so sal sy seker wanen
Dat wy verflaut en bloo haer tot de vrede manen:
En moedich onvertsaecht sy worden door dees daet/ [155]
Om t'overwinnen veel sich te versekeren baet: [156]
Dit is de schade die ons hier uyt voort kan komen.

AUTARCTUS

Dat 's even veel/ men heeft daer voor niet eens te schromen/
Tsy ofse moedich zijn/ oft wel vertsaecht en blood/
Sy konnen evenwel der Persen macht te groot
Alleen niet wederstaen.

145 eigen schade voelt men meer dan algemeene.
146 *al beleeft*, wel vriendelijk.
150 *het naust ten minsten*, het dichtst bij het kleinste, dus het minste bezwaar.
151 *'t kan*, het kan wel schaden.
155 En zij worden hierdoor moedig.
156 Zich zeker te voelen baat veel om te overwinnen.

MARDONIUS

Wel ick verdraech mijn garen/ [161]
Dunckt u dat goet te zijn? zo gaen wy dat verklaren [162]
Den Koninck metter ijl/ om daer te weten 'tgeen
Hem best en nodichst dunckt van onser beyder re'en. [164]

[3] CHOOR

Princen die met dulle zinnen
Lieven al d'onnutten staet/
En als t'zalich meer beminnen/ [167]
'Tgeen u doch zo licht ontgaet;
Al het bloedich moorden wreet
Is der Princen Ziel niet leet/
Als sy maer daer door verheeren [171]
't Geen hun Ziele zal begeeren.

Dick den Hemel staet in tooren
's Konings hoogmoet en gewelt/
Laet hem in sijn smaet versmoren
Op het zwert bebloede velt/
Op dat ider wert verthoont
Dat gheen Scepter moetwil schoont: [173-178]
Maer dat Godt met gramme oogen
Dreycht der Vorsten boos vermogen.

Xerxes waent de Griecksche Steden
Vol moetwil te roven boos
Al hun vorige vryheden:
Maer de Goden die altoos
Waken voor der vromer goet/
Kneusen Persens trots ghemoet/

161 *ick verdraech myn garen*, ik leg mij graag bij een andere meening neer.
162 *verklaren*, uiteenzetten.
164 wat hem het nuttigst lijkt van ons beider overwegingen.
167 En meer als hun zaligheid beminnen.
171 *verheeren*, onder hun macht brengen.
173-178 Dikwijls is de hemel vertoornd om konings hoogmoed en geweld, en laat hem een smadelijken dood vinden op het slagveld, zwart van het bloed, opdat aan een ieder blijke, dat koningsmacht geen recht geeft tot moedwil.

Doen de Griecken manlijck stryden/
Om hun van haer jock te vryden.

Raetslaecht vry/ ô Vorsten listich/
Nochtans maeckt ghy 'tGriecken niet
In haer doen oneens of twistich;
Goden maken datmen ziet
Hoe veel machten kleyn vergaert/
Werden door Eendracht bewaert/
En hoe datse zijn gedreven
Om dat vromen hulp te geven. [196]

[Tweede Handeling]

[1] Iupiter, Phoebus ende Mercurius

IUPITER

Hoe is den Mensch verdwaest/ die ijdel in sijn menen [197]
Alleen op 'sAertrijcx hulp en teder macht gaet lenen/ [198]
Nu alles waent verheerscht/ en roemt sich Prins in als/ [199]
Gewis/ ô Vorsten dom/ den schijndt is dick so vals/ [200]
Dat 's u bedrogen heeft eer gy dat zelfs kont weten/
Wan gy u d'hoochste waent/ so is u naest geseten
'tVerderf/ 'twelck uwen roem sal blixemen ter neer/
't Geen ick flucx blijcken doe aen Persens Opperheer/
Die met soo'n leger waent het Griecken waert om loven/
Van hun Voor-ouders wet en vryheyt te beroven:
Hy pocht in sijn gemoet/ hy roemt in sijn gedacht
Het Griecken is alreed' in sijn gewelt gebracht.
Neen Snorckert/ al verwaent/ ick sal u idel romen [209]
(Gelijck den lichten wint den roock tot niet doet komen)
Doen stuyven en vergaen/ en doen bekennen dat
noyt Jovis rechterhant van straffen en was mat: [211-212]

196 *dat vromen*, het vrome volk, de vromen.
197 de indeeling in bedrijven komt in den ouden druk niet voor, doch is volgens de ‘Voor-reden’ toegevoegd.
198 *teder*, zwak; *lenen*, leunen, steunen.
199 *alles waent verheerscht*, zich heerscher over alles waant.
200 *den schijndt*, de schijn.
209 *u idel romen*, uw ijdel roemen.
211-212 en doen inzien dat Jupiters rechterhand nooit zwak was in het straffen.

Ick lief geen tyranny/ ick haet het wreet verheeren [213]
Van volck'ren/ en het geen een ander is begeeren. [214]
Der Griecken ijver vroom in Godts dienst mijn behaecht/
Godtvruchte offers goet der sonden smet verjaecht:
Wat Landtschap heeft sich oyt ootmoedich so gebogen
De Goden t'eeren/ recht als Griecken naer vermogen? [218]
Den Hemel heeft gesmeeckt/ en beden uytgestort/
Op dat der Goden jonst niet wech geruckt en wort.
Der Persen deucht bestaet in trots hovaerdigheden/
In opgeblasen pracht/ in rijck beperelde kleden/ [222]
In stenen schoon gewaent die blincken in het goudt/
Dat 's al d'onnutten schat daer Persen meest van hout;
Met leck're snoepery/ in haer verweende feesten/ [225]
Sy gulzichlijck verzaen (als ongebonden beesten)
Haer smakelose keel/ van 't lecker so vereelt/
Dat zelfs haer snootste spijs/ is Grieckens hoochste weelt. [226-228]
Onkuysche hoerery/ 'tgeyl overspel/ bloedschanden/
Ontuchte Sodomy is vander Persen landen. [230]
Het dertelste vermaeck/ en haer gemeenste spel/ [231]
Archlistich/ vals/ geveynst/ boos/ nydich/ wreet en fel/
Is haer verraders hert/ angstvallich/ licht verslagen
Als blode Wyven teer/ en konnen niet verdragen
haers vyants wreet gezicht/ maer laten snoot het velt.
In krygers menicht is alleen hun hoop gestelt/
Godtvruchtich zijn sy niet/ hun Princen zijn hun Goden/
Den Koninck boven al is vlytich hun geboden/
Als d'alder grootsten Godt te eeren boven maet; [238-239]
Den Hemel heeft een walgh van dees Godloosheyt quaet.
Bematicht is den Grieck in al sijn doen en wandel/
Hij lieft het Godlijck recht/ is trou in al sijn handel/

213 *verheeren*, overweldigen.
214 en begeeren van hetgeen een ander toebehoort.
218 het vraagteeken is verwarrend, Griekenland is onderwerp van 219-220.
222 *bepereld*, met paarlen bezet; om de versmaat te lezen als bepeerlde.
225 *verweend*, trotsch, weelderig.
226-228 zij verzadigen gulzig, als wilde beesten, hun keel die geen smaak meer heeft, zoo afgestompt door lekkernijen, dat zelfs hun eenvoudigste spijs voor de Grieken hoogste weelde is.
230 de punt achter dit vers dient te vervallen.
231 *gemeenste*, meest algemeene.
238-239 hun is geboden den koning als hoogsten God te eeren.

De wetten gaen in zwang voor ider een gemeen/ [243]
T'sy Borger oft voor vreemt/ sy delen recht na re'en/
Gastvry/ goethertich/ milt/ medogend'/ goedertieren/
Beleeft/ rechtzinnich/ vroom/ en vrolijck van manieren/
Doch niet in dertelheyt/ maer in oprechte deucht/
Daer 't manlijck meest sijn ziele in verheucht: [248]
Eenvoudich is haer hert met eerzucht niet bevangen/
Haer lieft geen zyden klaer met Peerl en Gout behangen
Een licht-bereyde spijs haer gragen honger boet/
Geen geyle hoerery verlust haer kuys gemoet:
So veel in weeld' en pracht den Pers sal overtreffen
Het Griecken/ weer soo veel de deuchden vroom verheffen
Vert boven Perssen snoot het Griecken wijs geleert: [253-255]
Soud' ick dan lyden dat den Pers den Grieck verheert?
Neen/ neen/ veel eerder sal mijn blixem snel vertreden
Der Persen trots gewelt/ en Xerxes mogentheden. [258]

PHEBUS

Neen Vader/ so ghy lieft het Griecken algemeen/
Spaert vry u blixems vlam/ maer zent daer vreugden heen:
Eendracht/ die steets verselt van lief en trou gepresen/
Sal al de Griecksche Ste'en zo vast gehecht doen wesen [262]
In eenigheyt/ dat eer haer schey d'onwinbaer doot/
Dan yet wes 'tvaste slot van haer verbont ontsloot. [264]

PALLAS

Mijn Broeder/ dat's te recht een wysen raet gegeven/
Door eendracht zietmen al in liefd' en trouwe leven/
Oprechte eendracht maeckt de zwacke machten sterck/
Veel handen t'saem gevoecht by na onmoog'lijck werck/

243 *gaen in zwang*, gelden; *gemeen*, gelijk.
248 waarin het [Grieksche volk] fier zijn ziel meest verheugt. Vers 248 telt slechts 10 lettergrepen; wellicht is ‘Griecken’ weggevallen.
253-255 Zoo ver de Pers in weelde en pracht Griekenland overtreft, evenzoo verheffen de vrome deugden de wijze geleerde Grieken verre boven de snoode Perzen.
258 *mogentheden*, macht.
262 Eendracht, die steeds vergezeld is van edele liefde en trouw.
264 *yetwes*, iets.

Volvoeren naar begeert: de heylg' eendracht eerwaerdich
Maeckt ider tot behoet sijns Even naesten vaerdich.
Ons Vaders rechterhant door eendracht onderhout
Wat Godt of Menschen ooch rontomme hem beschout.
Vier/ Water/ Lucht en Aerd'/ van wesen zijn twedrachtich/
Nochtans naturen Heer/ oft 's Werelts Schepper machtich/
(Wt den Chaos verwert) heeft die so wijs vergaert/
En eendrachtich gevoecht/ dat ider in sijn aert
Blijft onverderff'lijck staen/ en d'ander niet vertreden: [277]
't Is Eendracht die alleen als Moeder vande Steden
Is 'teygen voetsel/ 'twelck hun vesten maeckt te nou/
En hout die wel bezet met borgerlijcke trou/ [279-280]
En schenckt een zwacken staet dick 'sHemels hoog vermogen:
Maer waer de tweedracht woont en kan geen macht verhogen. [282]
Door eendracht werden licht de kleyne rijck en groot:
Dus Vaders/ naer ons raet 'tgemene best van nood [284]
Is meest de Eendracht waert/ die steets aen hare zyde
voert vrientschap/ liefd' en trou die allen twist vermyden/
En knopen 'tBorgers hert met soo'n verwerden strick/
Dat sy malkander trou door genes dodes schrick
Voor Vaderlandtsche eer in d'hoogste noot verlaten:
Dus/ d'Eendracht is alleen behoet van 'sWerelts staten/
En oock het hoogste nut om 'tGriecken te behoen/
Voor Persens slaverny is Eendracht in haer doen.

IUPITER

't Behaecht mijn wonder wel/ ô wijste der Godinnen/
Mijn liefste dochter schoon/ u overkloecke zinnen

277 ...en dat zij elkander niet vernietigen.
279-280 Eendracht is het voedsel dat maakt dat de steden groeien.
282 *verhogen*, zich verheffen, gedijen.
284 *Vaders*, regeerders. Pallas richt zich hier met een bepaald antwoord op de prijsvraag tot den raad der Goden en tevens tot de bestuurders van het landjuweel.

Die brengen reden voort; Den Soon oock van Jupijn/ [295]
Den lof van desen raet moet met deelachtich zijn/ [296]
Oock naer u beyder zin die mijn dunckt wel gevonden/
Wert Eendracht metter ijl int Griecksche landt gesonden.
Mercurius/ hoort hier/ Mijn aldersnelsten Soon
Met voeten vlug gewieckt/ haelt uyt des Hemels troon
d'Eendracht met haer gevolg/ en doetse voor my komen/
Op dat sy kondich wert wat ick heb voorgenomen/
Tot Griecken veylen jonst. [303]

MERCURIUS

Ick volge metter ijl/
Mijn Vader/ u gebodt en sal in korter wijl
Voor uwe Godtheyt hooch de Eendracht flucx doen wesen.

IUPITER

Hoe lieflijck wert den roem des deuchts by ons gepresen!
Den Hemel al verheucht der vromen voorspoet ziet/
En steets mijn rechterhant hun ijver jonste biet. [308]
'tVerheucht mijn boven maet/ als ick door kloecke reden
Beweecht den vromen zie in duysent angsten treden:
Grootmoedich onvertsaecht schrickt voor geen doots gevaer/
Als oft alhier de doot voor hem geen doot en waer/
Gelijck het alzo is/ want inde doot der vromen [313]
Wert 'slevens soet begin in 'sHemels erf bekomen/
'tWelck voor Godtvruchte deucht is wis tot loon bereyt

295 *den soon van Jupijn*, Phoebus.
296 *met*, mede.
303 *tot Griecken veylen jonst*, tot Griekenlands veilige gunst, tot veiligheid van Griekenland.
308 *ijver*, ijverig.
313 *Gelijck het alzo is*, zooals het ook inderdaad is.

t'Godtzalich leven bly; 'tgemoet veel hoger leyt/ [315-316] [316]
Dan op 't Godlose ront een eeuwich huys te bouwen;
De suyv're ziel altijt sal vruegdelijck aenschouwen
Haer waerste Vaderlandt/ van waer sy quam alhier.

MERCURIUS

Mijn Vader hier voor u de Eendracht goedertier
Met haer ghezelschap waert haer willich komt vertogen/
Naer u begeert en wil/ ick heb mijn naer vermogen
Opt spoedighste gesnelt.

IUPITER

G'hebt wel gedaen mijn soon.

MERCURIUS

Nu Eendracht hier verschijnt voor Jovis gulden troon.

[2] EENDRACHT

Gy Koninck vander Aerd/ ô Vader vanden Hemel/
Gy die met donders vlam en 'theylich Lichts gewemel
Verschudt des Hemels troon/ en maeckt het Aertrijck blint/
Siet hier voor u gezicht die ijver is gezint [328]
u Mayesteyts bevel naer 'tGoddelijck verklaren
Te volgen metter ijl.

IUPITER

Mijn Oogen zien u garen
Gy Steden-cierster schoon/ konstlievige Godin/
O Moeder van't gebou/ en aller vromen min:
Beminster vande Vreed'/ en haetster van het stryden:
Vriendinne van het recht: vyandin van't benyden:

315-316 na vers 315 past een leesteeken; op de helft van vers 316 moet het vervallen.
316 *leyt*, leidt.
328 *ijver*, ijverig.

Verjaechster van't bedroch: gerustheyt van't gemoet:
Recht Suster vande Trou/ ô heyl'ge Eendracht zoet;
Gy die niet lang verselt de boosheyt ongebonden/
Noch vest geen woonste vast by moetwils schalke vonden/ [338]
Noch by gewelt of moort/ geveynstheyt/ tyranny/
Onmiltheyt/ onbeleeft/ noch vals pluymstrijckery/ [340]
By 'tdertel overspel/ by logens valsche lagen/
't Zijn u vyanden boos die wijt van hun verjagen
U Godlijck wesen schoon/ u by-zijn zoet van aert/ [343]
't Welck Rijcken/Lant en Ste'en van ondergang bewaert/
Wil byden vromen zijn/ en haet der boser wegen;
Mijn wil is/ heyl'ge Maecht/ dat ghy u heylsaem zegen
Den Griecken mildich schenckt/ en die oock steets verselt/
Op dat sy wel vereent der Persen trots gewelt
Te niet doen en verslaen: Neemt trou en liefde mede/
En al de deugden die u oyt geselschap dede/
Verspreyt die over al/ bint vast hun Steden tsaem/
'tWelck haer is 'thoogste nut/ en maeckt hun best bequaem/
Den buyten vyand trots sijn grote macht te schenden/
Want waer/ ô Eendracht/ gy u voeten heen sult wenden/
Het Aertrijck lacht vol vreucht/ gerust en wel vernoecht
Door overvloet in als/ 'tgeen gy wel mildich voecht
'tGezegent landschap toe: maer daerm'u gaet verjagen/ [357]
Volcht flucx den ondergang/ daer so veel grouwel plagen [358]
Van twist/ gewelt/ bedroch/ van moorden en verraet:
Hier hebt ghy mijn bevel; Nu gy myn dochter gaet
naer 't Griecken vrolijck heen/ die uwe komst verwachtten/

338 geen vaste woning kiest bij moedwils kwade gedachten.
340 *onmiltheyt onbeleeft*, onvriendelijke schrielheid.
343 *u by-zijn*, uw aanwezigheid.
357 *daerm'u*, waar men u.
358 *daer so veel grouwel plagen van ....*, daar volgen zooveel gruwelijke plagen als ....

Tversaechde hert maeckt vroom/ versterckt hun zwacke krachten/
Dat alle Menschen doch der Griecken lof verbreen/ [363]
En dat met Persens schant. [364]

EENDRACHT

Mijn Vader ick ga heen/
En sal naer u begeer soo'n ijver hulp bewysen [365]
Den Griecken/ datmen sal noch naer veel Eeuwen prysen
Den zege overvroom die Griecken door my wan/
Want noyt in 's Werelts tijt een groter beuren kan. [368]

[3] CHOOR

Het saligst dat den Mensch hier heeft/
Is dat hy steets Godtvruchtich leeft/
En dient de grote Goden/
In al sijn doen eenvoudich slecht. [372]
Den Hemel dient met liefd' oprecht
Naer eygen Godts geboden. [374]
Dien Man sich recht geluckich roemt/
Die Jupiter sijn dienaer noemt/ [375-376]
En zorch voor hem gaet dragen:
Want dees met een gemoet verheucht/
Bereyt voor hem door ware deucht
Des Hemels gulden Wagen. [378-380]
Het Lantschap daer den vromen woont
Wert meest van ongeval verschoont/
De Goden dat bewaren/ [383]
En dragen zorge dag en nacht/
Op dat den boos' met al sijn macht
Dat niet en kan bezwaren:
Siet hoe de Goden zijn beweecht

363 *verbreen*, verbreiden.
364 *met Persens schant*, tot schande van Perzië.
365 *ijver*, ijverig.
368 *beuren*, gebeuren.
372 *slecht*, eenvoudig; de punt achter dit vers moet vervallen.
374 naar Gods eigen geboden.
375-376 Die man roemt zich gelukkig, dien God zijn dienaar noemt.
378-380 want God bereidt voor hem den gouden zegenwagen des hemels.
383 de Goden behoeden dat land.

Om t' Griecken/ 't welck Godvruchtich pleecht
Den Godsdienst t'haren eeren/
Om 'tslaefsche jock der Persen vals
Te wenden vander Borg'ren hals/
En al haer smaet te weeren.
De Eendracht als haer 'tnutste goet/
Met vrientschap/ liefd' en trouwe zoet
Verselt/ wert haer gezonden:
Dus danckbaer 'sHemels gaven milt [396]
Sy loven die in vreed' en stilt/ [397]
En Godes roem verkonden.

[Derde Handeling]

[1] Themistocles, Chileus, Pausanius, Lycomedes, Ariobulus

THEMISTOCLES

De Griecken zijn vereent/ haer twisten hier te voren/
Heb voor 'tgemene best ick ijver doen versmoren. [400]
De vrome zijn gemoet haer vryheyt voor te staen/ [401]
En met haer eygen bloet der Persen trots te slaen:
Neen/ 'tGriecken niet en lijt dat dees verwijfde Mannen/
Wt geen van hare Steen haer oude vryheyt bannen.
Sou Medens weeld' en pracht/ en Persens geyle ze'en/
'tGematicht Griecken wijs in slaverny vertre'en?
Veel eer sal door haer bloet coralich ros verschynen
De grauwe Zee/ en eer sou Persen doen verdwynen
Haer steden meestendeel/ dat 'tGriecken immer nou/
Dat Xerxes dat zo slaefs sijn wetten geven sou/ [409-410]
Want noyt den Griecken vroom voor geen gevaer en neygen/ [411]

396 dankbaar om 's Hemels milde gaven.
397 *die*, die gaven.
400 Heb ik in het algemeen belang ijverig tot een eind gebracht.
401 *gemoet*, van goeden wil, van zins.
409-410 Veel eer .... dan dat aan Griekenland nu ooit, - dat Xerxes daaraan als aan onderworpenen zijn wetten zou stellen; 409 *dat* lees *dan*?
411 *neygen*, buigen.

Hoewel der Persen macht Athenen meest sal dreygen/
En ziet sich aldernaest omringt met haer gewelt/ [413]
So heeft noch geen gevaer haer manlijck hert ontstelt/
Om met gemoet vertsaecht van 't Griecx verbont te scheyen.
Wat heeft met loven milt so listelijck doen vleyen
Den Pers door sijn Gezant d'Atheensche borgery/
Op dat hy die naer wensch mocht krygen aen sijn zy:
Maer ô! den Koninck was wel vert van sijn begeeren/
Athenen kan wel 'tgoudt en Xerxes schat ontbeeren/
Ten heeft die niet van doen: maer boven al het mint
Den gulden vryheyt waert/ en daerom oock gezint
Te laten hare Stadt/ Voor-vaders/ Hof en Landen/
Daer sy niet mogen vry/ en zonder slaefsche schanden/
Veyl blyven nu ter tijt/ om daer naer door een slach [425]
De vryheyt altemael en 'tleven op een dach
te eynden/ ofte wel d'Atheensche scha te wreecken/
En met eendrachte handt der Persen trots te breecken/
Verseeck'ren 'tGriecken al haer vryheyt int gemeen/
En int byzonder wy ons zoet gewenschte Atheen [430]
Herbloeyen doen verheucht in eeren hoog verheven:
Vervloeckt is 'tsnoot ghemoet dat lust als slaef te leven/
En liever niet en kiest te sterven in het velt/
Dan sich te zien verheerscht van het uytheemsch gewelt.

CHILEUS

Themistocles/ ô Helt! recht Grieck in al u daden/
Het Griecken int gemeen is even so beraden;
Athenen treet haer voor/ sy volgent vlytich naer/
't Bezonder is gestaeckt in dit gemeen gevaer;
Al heeft den Koninck nu de Griecksche deur gewonnen/ [439]
Daerom en heeft hy noch hun vryheyt niet verslonnen/
Hy heerscht noch niet naer lust: 'teendrachtich Griecken sal

413 En dit (Athene) zich allereerst door de Perzische macht ziet omsloten.
425 *veyl*, veilig.
430 in *gewenschte Atheen* is -*te A*- als een lettergreep te lezen.
439 *de Grieksche deur*, den toegang tot Griekenland, nml. door den slag van Thermopylae.

Hem doen bekennen dat der Keyserrijcken val
Dick niet verhind'ren kan een menichte van knechten/
Noch veel krijchshopen kloeck genegen om te vechten:
Maer wel den zegen Godts/ die meest den kleynen heeft/
Waer voor de grootste macht heeft dick vertsaecht gebeeft.
De Griecken zijn te saem in vast verbont getreden/
O overvromen Man! door u beleyt en reden/
Gy dreeft haer tot de zaeck/ gy porden haer bequaem [449]
Met woorden wijs geseyt/ so dat sy altesaem
Malkander zwoeren trou te blyven tot het ende.
Waer dat Jupijn belieft de Eendracht neer te zenden/
Is zeges teycken vast; en voor dat lant gewis
Den Hemel ijver waeckt/ en steets sorchvuldich is. [454]
Dus Griecken zijt gemoet/ de Goden met u stryden/ [455]
Haer ongemeten macht u vryheyt zal bevryden;
Treet moedich int gevecht/ blijft vast in u verbondt/
Der Persen staet door u wert dodelijck gewondt.

THEMISTOCLES

Athenen nimmer sal 't verbondt als trouwloos scheyden/

PAUSANIAS

Noch Sparta wil oock niet datmen waerachtich seyden/ [460]
Dat Lacedemon vals het Griecken wou verzae'n. [461]
Neen/ neen/ Voor-vaders deucht en overvrome dae'n
Die prick'len al te zeer ons Ziel en kloecke zinnen/
Om met ons eygen doot ons Vaderlant te winnen/
Der vryheyts gulden kroon/ oft wel die met gewelt
Te graven met ons bloet int doot besprengde velt: [464-466]
Want beter is het vry voor 't Vaderlant te sterven/

449 *gy porden haer*, gij spoorde hen aan.
454 *ijver*, ijverig; *sorchvuldich*, vol zorg.
455 *gemoet*, welgemoed.
460 *datmen waerachtich seyden*, dat men naar waarheid zou zeggen.
461 *verzae'n*, lees *verra'en*, in den steek laten.
464-466 om voor het vaderland met onzen dood de gulden kroon der vrijheid te winnen, ofwel die in krachtig verzet met ons bloed te begraven in het door den dood besprenkelde veld.

Dan onder 'tslaefsche jock zo eerloos te verderven.

TYMOPHANES
Corinthen even zo haer Stadts vryheden mint/

ARIOBULUS
En Tegea te recht is even zo gezint;

CHYLEUS
't Gantsch Griecken spreekt alzo/ en ijver zijn genegen [471]
den Persen onder t'ooch te trecken moedich tegen/
En tergen haer ten slach/ die zo verwaent gemoet [473]
zijn/ dat ons tegenweer haer spottich jagen doet: [474]
Doch uyt het noot gevecht wy nimmer sullen wijcken/
Voor dat wy allen doot/ oft Persen t'seyl doen strijcken. [476]
Heyl'ge Eendracht welghekomen [477]
Zijt ghy inde Griecksche Ste'en/
Door u wert den schrick met reen
(O Godinne!) wech genomen/
Die de Griecken int gedacht
Beven deed' voor Xerxes macht.
Eygen vrucht van d'heylg' offerhanden
Die het Griecken met ootmoet
T'eeren vanden Hemel doet. [485]
O! beschermster van haer landen
Zijt ghy/ die steets met u leyt
Vrientschap/ Liefd' en trouwigheyt.
Door Godtvruchtigheyt komt voren
d'Eendracht uyt des Hemels troon/

471 *ijver*, ijverig.
473 *gemoet*, gezind.
474 *spottich jagen*, spot bedrijven, spotten.
476 voordat wij allen dood zijn of ....
477 Dit gezang heeft geen opschrift; de strophe is die van het lied ‘Si c'est pour mon pucellage’.
485 achter dit vers behoort geen punt te staan.

Als der deugden voetster schoon;
Twist/ Gewelt/ Bedroch versmoren/
'tWelck der Landen welvaart schent
Waer sich d'Eendracht henen wendt.

[2] Phanias, Aristides, Lycomedes

PHANIAS

Hoe? so te Scheep te gaen/ en onse Stadt te laten?
Wat zou den zege al (oft zo geviel) ons baten?
D'Altaren vanden *Góón*, Beschermers ons Gemeent/
De graven daer in rust Voor-vaders wit gebeent/
Ons Muren trots geboudt/ ons schoon vercierde hoven
te laten vol moetwil: Den Persen die beroven
En schenden onse woonst/ vernielen onse Stadt/
Al oft Athenen noyt geen plaets en had gehadt:
Wat kan ons 'tongeval doch erger zijn toezendich? [503]

ARISTIDES

Altijt te zijn verheerscht in slaverny ellendich.

PHANIAS

Die 't Vader-landt ontbeert is ider slaef vol schandt. [505]

ARISTIDES

De gantsche Weerelt is der vromen Vaderlandt;
O Phania! gelooft dat in geen plaets oft Steden
ons Vaderlandt bestaet/ de Ziel verselt met reden/
(Wiens oorspronck Godlick is) daelt uyt des Hemels troon/
En vest haer woonst int lijf (door eygen schick der *Góón*) [510]
Daers' in gekerckert blijft/ als vremdelijck op Aerden/
En heeft altijt het oog naer 'sHemels dack vol waerden/

503 *zijn toezendich*, toezendende zijn, toezenden.
505 wie geen vaderland heeft is voor ieder een smadelijke slaaf.
510 *schick*, beschikking.

Als vol genegen lust om daer weer heen te gaen.
Dit is het gene dat ons so 'tgemoet port aen/
Tot oeffening des deuchts/ tot eeren/ staet en machten/
En schelt het trage lijf van onvermogen krachten/
Verslenst in lusten vuyl/ als in't vervolgen flou/ [517]
Naer 'tgeen des Hemels vonck hem garen stieren wou;
Dat 's naer een vry gemoet/ bezwalckt met gener vrezen/ [519]
Die 's werelts lust versmaet/ en naer 'tonsterflijck wesen [520]
('t Welck wis die Mensch bekoomt) vergadert door de deucht. [521]
Dus Phania/ altijt leeft in't gemoet verheucht/
Den Vromen/ waer hy is/ en treet 'tgeval met voeten; [523]
Haer blixems dwarssen sach/ noch donders grof ontmoeten [524]
verschricken syn gemoet: maer poocht steets-wijs gezint
met onvertsaechder hert naer 'tgeen hy nodichst vint/
'tSy dan hy nodich raemt het Vaderlant te derven/
Oft voor des Ouders wet al vechtende te sterven.
Hy schrick voor genes dings/maer neemt het byder hant/
Oock Phania/ alzo wy laten Stadt en Landt/
Als 'tgeen ons nodichst is om vry te mogen leven.
Stadts Wal/ hoe vast gebout/ geen hulp aen ons kan geven
tot Medens tegenweer/ ist dan geen veylder raet [533]
dat wy die laten/ eer dat die ons eerst verlaet?
Athenen gaet met ons/ de vryheyt treet ons voren/
Die/ so wy bleven hier/ ellendich sou versmoren;
De Doden laten die bewaren 'tdode goet;
Die leven zoecken 'tgeen haer nut is tot behoet;
Neen Phania/ verschrickt dees stenen niet te laten/ [539]

517 *verslenst*, verwelkt; 517-518 als flauw in het nastreven van datgene waarnaar de hemelsche vonk hem gaarne zou sturen.
519 *bezwalckt met gener vrezen*, door geen vrees bezoedeld.
520 *onsterflijck wesen*, onsterfelijkheid.
521 *vergadert*, verzameld, verworven.
523 *'t geval*, het ongeluk.
524 *sach*, gezag, macht; de tegenstrevende macht van den bliksem van het ongeluk noch het geweldig te keer gaan van den donder verschrikken hem.
533 *veylder*, veiliger.
539 wees niet angstig om deze steenen te verlaten.

Want eer een korten wijl op heerelijcke straten
Ons voeten sullen treen in Hemel oft op Aerdt.

LYCOMEDES

Broeders/ hebt g'yet te doen? het volk is meest vergaert/ [542]
Om haer eendrachtich op de Schepen te vervoegen.

PHANIAS

Gaen wy/ dat Godt in als Athenen wil vernoegen.

REY

Adieu/ ô Stadt// die wy door noot verlaten/ [545]
Ons oogen nat// met tranen boven maten
Bevocht/ bedroeft ons borst/ als wy bedencken
Hoe het geboeft// van Persen u sal krencken.
Adieu ô Kercken schoon.
Adieu Voorvaders woon.
Adieu ons Ouders graven/
Wy scheyden met gezucht:
Doch beter ist gevlucht
Dan werden Medens slaven.
Niet al te seer// u 't scheyden laet berouwen/
Athenen weer// den Hemel sal op-bouwen/
Heerlijcker noch// als oyt het was te voren:
Beter ist doch// de Stadt als wy verloren.
Maer die oneel van bloet
Wil met een snoot gemoet
Der Meden moetwil lyden/
Die blijft hier/ maer wy gaen/
Oft sterven/ oft verslaen
Die ons t'onrecht bestryden.

542 *hebt g'yet te doen?*, moet gij hier nog zijn?
545 Dit is de strophe van het lied ‘Antwerpen rijck’ en van Psalm 44 ‘De heyd'nen zijn’.

[3] CHOOR

Naer dat te Scheep gegaen Athenen [565]
Nu was door Temistocles raen/
De Griecksche vloten hun vereenen/
En moedich jegens Meden slaen. [568]
By Artemisium in het vechten [569]
Het Griecken Persen proeven doet/
Dat pronck noch prael yet kan uytrechten/
Maer wel alleen een vroom gemoet.
Sich te verzekeren int verwinnen [573]
Is t'recht/ 't welck korts wel bleeck [573-574] [574]
Aent Griecken/ dat verschrick van zinnen [575]
So schromich Medens hoogmoet weeck.
Maer nu by Salamyna moedich/
Stout leggen Persens trots ter neer/
Versek're met haer handen bloedich
Haer Vaderlant de vryheyt weer.
Die door den damp des hoochmoets droncken
De Goden trotsten op sijn macht/ [582]
Sach flucx sijn grote vloot verzoncken/
En al sijn waen te niet gebracht;
So dat hy al verbaest met schanden
Door Themistocles veylen raet [586]
Vlucht metter ijl naer Medens landen/
En Grieckens heersch-lust droef verlaet. [588]
Leert nu hier uyt/ ô volck'ren! kennen/
Wat nut Godtvruchte Eendracht geeft/
Geen vyandt noyt het landt kan schennen/
Waer die haer heyl'gen zetel heeft.

565 *naer dat*, nadat.
568 *slaen*, slag leveren.
569 *-sium* als één lettergreep te lezen.
573 *verzekeren*, als drie lettergrepen te lezen.
573-574 zich zeker te voelen van de overwinning is het ware, ...
574 *t'recht / 't welck* als vier lettergrepen te lezen.
575 *verschrick*, verschrikt.
582 zich tegen de Goden op zijn macht verhief.
586 *veyl*, veilig.
588 en van den lust om over Griekenland te heerschen moet afzien.

[Vierde Handeling]

[1] Aristides, Pausanias

ARISTIDES

D'Onsterffelijcke *Góón* en 'sHemels doen genadich
Met offers aengenaem/ het Griecken looft gestadich/
En boven al Jupijn/ die (Vader van het recht)
Der Persen heersch-lust als tyranny wederlecht. [596]
Den meesten noot is door/ den Koninck is geweken/ [597]
Dat nu met Feesten milt het Griecken wil uytbreecken/
Met vreugden over al. O onsterffelijck geslacht! [599]
Hoe haest is door u hulp den Pers te niet gebracht/
Alleen met een gezwenck ô Goden! uwer oogen/ [601]
Vernielt ghy 'sAertrijcx trots en 'sWerelts ijl vermogen.
Gy die den golven dul met wijsheyts tomen zelf
bepaelt en hout int bant/ en 'tblinckende gewelf
des Hemels gulden daeck met sterren hebt doorweven/
Die ider in sijn loop naer wijsheyts oorden zweven. [606]
O Goden ick u smeeck dankbarich int gemoet/
Om d'onverdiende deucht die ghy het Griecken doet; [608]
Dat nu d'Altaren plat van offers bloedich roken/
D'eerwaarde *Góón* tot lof/ op dat het danckbaer smoken
den Hemel wijs behaecht dat hy ons zegen geeft/
Dat een-mael noch den Pers voor Grieckens vroomheyt beeft:
Ick voel inwendich/ *Góón*, 'tgewis van't overwinnen/
Een zonderlinge vreucht mijn wispelt door de zinnen/ [614]
En eygen voorbeelt/ dat den Hemel vol genaed' [615]
liefd'/ dat eendrachtich vroom het Griecken Persen slaet/ [616]
Verdrijft hem uyt sijn lant/ en doet hem schandich vluchten

596 *wederlecht*, afwijst, te niet doet.
597 *is door*, is voorbij.
599 het vers telt in het midden een lettergreep te veel.
601 *een gezwenck*, een beweging, numen.
606 *oorden*, orde.
608 *deucht doen*, vreugde schenken.
614 *wispelt*, suizelt, fluistert.
615 *en eygen voorbeelt*, en een waar voorgevoel, voorteeken.
616 *liefd'*, belieft, wenscht.

met so veel ongeval/ bekommering en duchten/
Als hy de Griecksche Ste'en t'onrecht heeft aengedaen/
Ja dat noch eens met vier moet 's Konings hof vergaen/ [620]
Tot wraeck van moetwil snoot aen onsen staet bedreven;

PAUSANIAS

Den Hemel wilt in als naer uwe wenschen geven.
O Aristide! looft/ de Goden zullen doch
u Stadts verderven snoot wel schendich wreken noch. [624]
Ick zie naer dese tijt als 't Griecken op gestegen/
En hoogsten trap sal zijn weer aen de Mede plegen/ [626]
Den eygen moetwil snoot die 't Griecken heeft geleen: [626-627]
Maer Aristides/ gaen wy met manhafte reen/
Der Grieckscher volck'ren kloeck tot vroom gevecht vermanen/
Want noch eenich met ons bloet wy moeten moedich banen [630]
den wech tot ons behoet/ en met eendrachte handt/
Oft sterven/ ofte doen dat Meden ruymt het lant/
Met schanden boven maet/ en sijn hovaerdich rasen
men hem betoont te zijn/ een idel opgeblasen
en Vrouwen snockery/ die dwaeslick niet en gelt/ [635]
Wanneer met Swaert en Spies men vechten moet int velt.
O Aristides! ziet/ den tijt is nu voor handen/
'tBeginsel vanden wel oft qualijck vaert ons Landen; [638]
Ick roep de grote *Góón*, die ick als Rechters maeck/
van Xerxes moetwil boos/ en ons gerechte saeck
den Goden/ waer van dat den zeege ons moet komen.

ARISTIDES

Pausanias/ ô neen/ en wilt hier niet voor schromen/

620 *vier*, vuur.
624 *u stadts verderven*, de verwoesting van Athene.
626 *En hoogsten trap*, ten hoogsten trap.
626-627 een voorzegging van de overwinning van Perzië door Alexander den Groote.
630 *Want noch eenich*, want nog eendrachtig; de aanhef van het vers telt een lettergreep te veel.
635 *Vrouwen snockery*, vrouwengekrijt (bij het ww. snokken, snikken); wellicht te lezen *snorckerij*, gesnoef; *niet en gelt*, niets waard is.
638 het begin van voorspoed of andergang onzer landen.

De Goden lieven 'trecht/ sy slaen geen hoogmoet acht:
Tot noch toe hebben sy den Griecken met haer macht
Rechtveerdich by gestaen/ sy en sullent noch niet laten. [645]
Wel/ gaen wy metter ijl haer offeren t'onser baten/ [646]
En zien wat ons 'tgeheym naer Priesters wet toezeyt/ [647]
Op datmen naer haer raet ons zaken wijs beleyt/
't Sy dats' ons tot het slaen/ oft noch te toeven raden/
Gewis men moet den raet der Goden niet versmaden.

[2] Mardonius ende Masistius

MARDONIUS

Masistius/ ghy ziet hoe dat ons zaleen lopen;
Den Koninck is vertsaecht/ ontbloot van alle hopen/
Naer Persen toe gevlucht; wat staet ons nu te doen?
Oft wel te trachten om ons zelven te behoen/ [654]
Ons eere voor te staen/ en Persens leet te wreken/
En 'toverwinnend' heyr der Griecken trots te breken/ [656]
Oft wel te trecken daer het ons wel veylder zy [657]
Tot 'teen of 'tander; Hoe/ oft waer na dat ick my [658]
vervoegen sal/ En heeft mijn ziele niet besloten. [658-659]
Den Pers in korten tijt veel schanden heeft genoten/ [660]
En 'tvalt veel anders/ dan-men eertijts heeft gewaent/
Hier lang te blyven stil den noot ons anders maent/ [662]
Het Leger vol gebreck van notelicke dingen/
So datm' ons met gewelt tot vlucht of slach zal dwingen.
Masistius/ wilt nu tot 'sKonings eere raen/
Wat nodichst is voor ons, en vorderlijckst gedaen.

MASISTIUS

'tVertreck baert ons geen nut/ de Griecken op ons hielen/

645 *sy en sullent* als drie lettergrepen te lezen; *laten*, verlaten.
646 *offeren* als twee lettergrepen te lezen.
647 *'t geheym*, het orakel, de voorteekenen.
654 *behoen*, verdedigen.
656 *breken*, verslaan.
657 *veylder*, veiliger.
658 *Tot 't een of ander*, hier of daar heen.
658-659 Hoe of waarnaar ik mij gedragen zal, heeft mijn ziel nog niet besloten.
660 *genoten*, ondervonden.
662 de nood verbiedt ons hier lang stil te blijven liggen.

Die sullen int vervolch allengskens ons vernielen:
'tIs beter datmen slaet/ en datmen vlytich waech
Ons Leger dat verzwackt; daer sterven alle daech
te veel Soldaten/ door den honger die sy lyden.

MARDONIUS
Wel/ zijt ghy zo van zin/ ich salt oock niet vermyden/
So gaen wy datmen flucx het heyr in orden stelt/
Op dat wy/ of den Grieck/ verlaten 'tbloedich velt.

[3] Bode, Pausanias

BODE
Myn Heer/ den Pers my dunckt is tot den slach genegen.

PAUSANIAS
Het Grieksche heyr oock sal hem moedich trecken tegen/
Want dat niet is gewoon te wijcken voor den slach:
Een ider doe sijn best so veel als hy vermach.

CHOOR
Tot eygen schaed' is nu gedrongen [679]
Den Pers/ tot vlucht oft wel tot slaen/
So haest heeft Godes macht gedrongen [681]
Dese Meden hoogmoets idel waen. [682]

[Vijfde Handeling]

Bode, Rey van Griecksche Ionckvrouwen

BODE
Mardony selfs is door het Leger gants verslagen/ [683]

679 *gedrongen*, gedwongen.
681 *gedrongen* (lees *gedwongen*?), bedwongen.
682 *Dese* lees *Des*.
683 *Mardony selfs*, Mardonius zelf.

Want als de Persen nu de doot haers Veltheer zagen/
Flucx naer haer Leger toe sy vluchten liepen snel: [685]
Maer doch d'Athenen daer met stouten moede fel/ [686]
En vielen onvertsaecht/ en alles doot sy sloegen; [687]
Ick sach het zelver aen/ En om u te vernoegen
Kom ick gelopen selfs/ dus acht het voor gewis:
Maer datmen boven al den Hemel danckbaer is/
Die door genaden milt het Griecken heeft gegeven
Het heerelijckst gewis/ dat oyt by Phoebus leven
Het Aertrijck is geschiet: Jonckvrouwen zingt met vreucht
Der Goden lofzang schoon/ en alder Helden deucht.

Rey van Griecksche Jonckvrouwen

O Heylige Goden goet// met ootmoet [695]
Wy u eeuwich danck bewysen/
Die ons inden hoogsten noot// ijver boot/ [697]
Uwe hulp niet om volprysen:
Want alleen door uwe macht// is gebracht
Medens hoogmoet gantsch tot schande/
En ô Hemel u gewelt// heeft herstelt
Vaste vryheyt in ons landen.
Thoont naer u vermogen kleyn// algemeyn
Griecken danckbaers liefde vierich/ [704]
Vaerdich maeckt d'Altaren plat// bloedich nat/
Door geslachte offers chierich. [705-706]
Singt den heyl'gen lofzanck vro// van Jaccho/ [707]
Griecken met verheugde zinnen/
En denckt dat den Hemel wis// d'oorsaeck is
Van u heerlijck overwinnen.
Dat den Hemel eygen ziet// dat ghy niet

685 *haer Leger*, hun kamp.
686 *d'Athenen daer*, de Atheners waren daar.
687 *vielen*, vielen aan.
695 Dit is de strophe van het lied ‘Schoonste Nimphe van het woudt’.
697 *ijver*, ijverig.
704 de vurige liefde van het dankbare Griekenland.
705-706 maakt spoedig de vlakke altaren nat van het bloed door feestelijke dierenoffers.
707 de lofzang van Iacchus, verband houdende met de mysteriën van Eleusis, werd kort voor den slag bij Salamis gehoord en als een voorteeken van de overwinning opgevat, Herodotus VIII, 65.

Trots op uwe macht wilt bouwen:
Maer danckbaer bekent te recht// int gevecht
Godt alleen was ons vertrouwen.
Jove Vader vande deucht/ sich verheucht
Als hy ziet der vromer daden.
Haet der Meden Zielen vals// die in als
Zijn met loosheyt overladen.
Eendracht overschone Maecht// die't behaecht
Heeft den Goden ons te zenden:
Lof sy u/ maer blijft ons by// op dat wy
Door gheen twist malkander schenden.

D'uytlegging vanden gantschen zin des spels/ met een korte antwoort op de vraech

Dit is de grootste daet die u hier wert vertoocht/ [723]
D'alzienden Hemel heeft geen groter oyt beoocht/ [724]
De welck wert uytgerecht van t'saem vereende Steden
Door eendracht vast geknocht/ die liefd' en trouwigheden
Met haer voert over al het Griecken ongeacht/ [727]
Dat om sijn kleynheyt zelfs van Persen wert belacht/
Brengt 'tovergroot gewelt van Meden flucx te schanden/
En dat alleen door deucht van t'saem verbonden handen:
Want d'Eendracht doen alleen het Griecken heeft bewaert/ [731]
'tWelck haer Godts vrucht ten loon den Hemel mildich baert: [732]
En dit was het begin/ en haer welvaerts verhogen/
't Welck hun flucx klimmen doet tot so een groot vermogen/
Door overvloet van als/ dat in des Hemels ront
Men niet een landt so rijck/ noch heerelijcker vondt/
Noch d'Eendracht onderhielt in voorspoet lang naer desen: [737]

723 *vertoocht*, vertoond.
724 *beoocht*, gezien.
727 *ongeacht*, nietig, klein.
731 *doen*, toen.
732 eendracht, welke de hemel mild tot loon van zijn godsvrucht aan Griekenland schenkt.
737 Noch een dat de eendracht...

Maer doen het nu begon onachsaem traech te wesen
In 'sHemels dienst en eer/ en walchden vande deucht/
En liefden ongetemt des Aertrijcx geyle vreucht: [740]
Doen nam den Hemel weer de Eendracht uyt haer landen/
De Liefd' en Trou ginck met: doen werden flucx vol schanden [742]
haer Steden/ weer vervult met ondeuchts bose list.
D'onguere Nijt die wracht gewelt/ bedroch en twist/ [744]
Een ider inden schijn wou de voornaemste wesen/
En niemand inde deucht en wilde zijn gepresen:
D'een Borger d'ander heeft vyandichlijck vermoort/
So dat sy onder een haer macht hebben versmoort/ [748]
Tot dat daer nat gemat door twedracht helsche lagen/ [749]
Sy moesten al te snoot 'tuytheemsche jock verdragen. [750]
Een eygen voorbeelt wis van ons vereende Steden/
Die voor haer vryheyt oock so vroom hebben gestreden/
Hispangien wel tot schant/ dat door so kleynen macht
Alleen door Gods genaed' sy hebben t'niet gebracht [754]
Den Spaenschen Xerxes wreet/ en sijn vermetel dreygen/
Ja dat noch eyndich hy voor haer heeft moeten neygen/ [756]
Alleen door d'heylg' Eendracht (die 't Griecken heeft bewaert)
Is oock ons Landt en Stee'n voor slaverny gespaert/
En dat ten hoogsten top des Weerelts op gedregen. [759]
Ziet toe vereenicht Landt/ des hoogheyts steyle wegen
zijn slibberich en glat/ en die van d'hoogsten rots
Valt onvoorzichtich af/ geeft d'alderzwaertsten bots/ [762]
Op dat als 't Griecken dwaes u niet en wil ervaren. [763]
Godvruchtich leeft altijt. U Poorten wilt bewaren/
Dat Nijt en Twist daer niet onzichtich sluypen in. [765]
Houdt d'Eendracht vast by u/ en eertse als Godin/
Sy is u tot behoet van 'sHemels troon gegeven/

740 *liefden*, liefhad.
742 *met*, mee.
744 *wracht*, verwekte.
748 zoodat zij onder elkaar hun macht hebben vernietigd.
749 *nat*, lees *na*; *gemat*, uitgeput.
750 door Griekenlands onderwerping aan de Romeinen.
754 *t' niet*, ten onder.
756 *eyndich*, eindelijk; *neygen*, buigen.
759 *dat*, ons land.
762 *bots*, slag.
763 opdat u niet hetzelfde zal overkomen als het dwaze Griekenland.
765 *onzichtich*, ongemerkt.

So sullen wy gerust in zoet vernoeging leven:
Want 'tnutste voor 'tGemeen/ en 'tLandt het hoogste goet/
Godvruchte Eendracht is, vol Liefd' en Trouwe zoet.
G. VAN HOGENDORP.
Wy rapen gheneucht.

Refereyn

Wan uyt den Chaos was dit grote ront geboren/
En dat Gods heerlijckheyt nu schiep den Mensche teer/
En had hem by gevoecht 'tgeselschap uytverkoren/
En in het Eden zoet haer wonen liet vol eer/
Sprack tot dit eenich Paer hun Schepper en hun Heer:
Al 'sLust-hofs vruchten nut/ maer wacht u wel voor desen/ [6]
Die 'tgoet en quaet u leert; volcht g'hoorsaem mijn begeer/
So sult ghy eeuwich vry van 't doot onsterflijck wesen.
O Liefd'! ô Eer! die Godt zijn Schepsels uytgelesen
So jonstelijck toedroech; waer weer by haer geweest [10]
Voor dees genaden milt de danckbaerheyt gepresen/
Hun Vaders aengezicht/ s'en hadden niet gevreest:
Maer ongehoorsaem meer den raet des helschen geest/
Dan 't Vaderlijck gebodt onzalich sy verschonen: [14]
Dus Godt haer (t'recht vergramt) uyt 'tEden jaecht bedeest. [15]
Den Kind'ren zijn verschult 'sVaders weldaet te lonen,
En danckbaer Liefd' en eer gehoorsaem hem te thonen.

Als Noach was ontwaeckt door wijn in slaep gedreven/
Hy Cham vervloeckt te recht om sijn oneer verstoort:
Maer Sem en Japhet hy sijn zegen heeft gegeven
Door d'eer en liefd' gepleecht/ als Kinders toebehoort.
Den Soon van Abraham als door des Heeren woort/
Den Vader heylich hem op Moria wou doden/

6 *nut*, nuttigt.
10 *waer*, ware, was.
14 *verschonen*, ontzien, in acht nemen.
15 *bedeest*, angstig.

Hoe zeer het vleesch door schrik sijn teere ziel bekoort.
Den Vader Israhels volcht willich de geboden/
Des Heeren lieve Knecht/ en d'eygen wil van Gode:
En so den schuldich plicht van 's Vaders eer bewees:
Maer fy/ den Oud'ren in het boos niet om versnoden/ [28]
Die 's Ouders soet vernoech en achten niet een vees. [29]
Te zoecken d'Ouders vreucht met kinderlijcke vrees/
Is recht des Kinders ampt/ wiens Ziel vol deugden woonen.
Tobyas g'hoorsaemheyt den Hemel zelver prees.
Den kind'ren zijn verschult 'sVaders weldaet te lonen,
En danckbaer Liefd' en eer, gehoorsaem hem te thonen.

Des Wijsheyts Vader/ en des Werelts Son vol waerde/
Heeft selfs sijn Moeder eer en g'hoorsaemheyt gedaen/
Daer met natueren Heer naturelijck verklaerde/
Dat niemant deze wet en mocht te buyten gaen.
O Menschen! met opmerck ziet d'Oyevaer eens aen/
Hoe hy sijn Ouders spijst en dorstelijck gaet laven;
Zijn dan de beesten/ die geen reden en verstaen/
So reed'lijck inde daet/ hoe b'horen wy te slaven/ [42]
ons Ouders eer te bien/ haer zwackheyt met de gaven
Die ons den Hemel geeft milt te verstercken soet.
Vol g'hoorsaemheyt en liefd' voor 'sVaders lust te draven/
Is d'aldergrootste vreucht van't Vaderlijck gemoet:
Den Vader in ons jeucht ons even alzo doet;
Hy zoeckt sijns kinders vreucht/ en d'eere van sijn sonen.
Dus doen wy anders niet dan schult betalen vroet:
Den kind'ren zijn verschult 'sVaders weldaet te lonen,
En danckbaer Liefd' en eer, gehoorsaem hem te thonen.

D'oprechte Prins/ en oock de Vaderlandtsche Staten/
Men schuldich is vol eer/ liefd' en gehoorsaemheyt/
Als Vaders van 't gemeen/ want sy haer ruste laten
Om op te queecken 't Landt dat dick onmachtich leyt:

28 *in het boos niet om versnoden*, in boosheid niet te overtreffen.
29 *niet een vees*, geen vezel, geen haar.
42 *slaven*, ons uit te slooven.

Als dat opstijcht om hooch/ dat dat dan met bescheyt
Volkomen eere biet/ en die niet snoot verachten:
Want door sijn doen en raet hy haer den wech bereyt.
Pelopidas/ Camil/ en Trasibuil/ verkrachten [59]
de tyranny haers lants/ en dat met kleyne machten/
Dies wierden sy gehoorzaemt/ geliefdt/ end hoog geeert:
En dit 's d'oprechten schult die ider moet betrachten
aen Vader/ Prins/ oft Heer/ die door sijn weldoen meert
Sijn grootheyt en sijn macht/ want selfs is Gods begeert
Des ouden daden vroom ondanckbaer niet te honen:
Wel zalich is hy dan/ die t'recht hier in hanteert.
Den kind'ren zijn verschult 'sVaders weldaet te lonen,
En danckbaer Liefd' en eer, gehoorsaem hem te thonen.

G. VAN HOGENDORP.
Wy Rapen gheneucht.

Liedeken

Op de wyze: *Sal ick noch lang in heete tranen, &c.*

Wat Landt heeft sich oyt zien verhogen?
Wat veylheyt heeft eens Konings staet/ [2]
Daer doch de Twedracht heeft vermogen?
Want door Inlants onvree vergaet
Rijckdom en schat.
Den hoogmoet prat
Is Moeder van 't Twedrachtich twisten boos/
Den nijt haer volcht met haer gezelschap loos.
Oprechte Gods vrucht/ Liefd' en trouwe
Zijn voetsters vande Eendracht zoet/
Die den Landen doen onderhouwen/
Vereenicht steets in vrede goet/
Sterckt een Gemeent/
'tWelck is vereent/
In Liefd' en trou malkand'ren by te staen/
Sonder in noot d'een d'ander af te gaen.

59 *verkrachten*, overwinnen.
2 *veylheyt*, veiligheid.

Doen Roma nu begon te wesen
In eygen leden vol tweedracht/
Dat doen ten Hemel was geresen/
Is van sijn slaef te niet gebracht/ [20]
En licht verheert.
Eendracht vermeert:
Maer waer In-lantsch' onvree sijn woning neemt/
Daer werden haest de deucht en macht vervreemt.
Maer 't Griecken kan op't hoogst bewysen/
Wat Eendracht oft tweedracht vermach:
D'Eendracht doet dat zo welich rysen/
Dat het flucx op het hoogste zach
Van't avontuer: [28-29]
Maer weer so zuer [30]
De nyde Twedracht smelt sijn heerlijckheyt/ [31]
En dat verheerscht het slaefsche jock bereyt. [32]
Ons eygen Lant ghenoech kan thonen
Wat nut de heyl'ge Eendracht geeft;
Haer Steden rijck niet om verschonen [35]
De Eendracht hun verciersel geeft:
Maer so den Twist
Daer eens met list
Sijn dullen zetel vast in tronen sal/ [39]
Dan wert bespeurt flucx Room en Grieckens val.

G. VAN HOGENDORP.
Wy Rapen gheneucht.

Delff, De Rapen-Bloem

Meest als 'tveelhoofdich dier het rasende gemeen/
Van buyten vyant wert onvredich aengestreden/
So blinckt het in het stael/ en iver is elck een
voor d'algemeenen noot/ voor Vryheyt en voor vreden

20 *sijn slaef*, de door Rome onderworpen volkeren.
28-29 dat het spoedig het hoogtepunt van het geluk zag, bereikte.
30 *zuer*, droef.
31 *nyde*, nijdige, afgunstige.
32 en bereidt aan een overwonnen Griekenland het slaafsche juk.
35 *niet om verschonen*, in schoonheid niet te overtreffen.
39 *tronen*, doen tronen.

te storten ziel en bloet/ met zwaerden scherp van sneden
gewapent inde vuyst/ ten oorloch t'moedich gaet/
Als door natueren wet en menschelijcke Reden/
Daer selver toe geport/ altijt voor eygen baet/
Voor 't leven/ goet en bloet/ voor Kint en Vrou te vechten/
Eendrachtich soecken sy haers vyants macht te slechten/
Maer nau went sich van haer des vyants dreygend' wee/
Oft walgich vande rust inwende twist oprechten. [12]
Dus baert onvrede vree, en vrede vveer onvree.

Doen tot de Meden schaed' vroom-moedich Griecken vocht/
Om van der Persen snood' het slaefsche jock te weren/
Door Eendracht/ liefd' en trou een yeder heylich socht/
Vol ijver in 't gemeen des anders scha te keeren/
So dat sy overvroom der Persen trots verneren/
En vesten met hun bloet een veyle vreed' in 't Landt:
Doch nau 'tgevaer was heen/ of twedrachts helsch verseren/
door hoochmoets nyde twist/ brocht al haer roem tot schandt.
So oock 'thovaerdich Room/ 'twelck ten hoogst opgedrongen/
Het geen der Borgers staet/ die in krijch hadt gedwongen/
Meest 's Werelts rijck en staet in vrede bloeyen dee:
Maer flucx door Borgers twist ist weer ten dael gesprongen.
Dus baert onvrede vree, en vrede weer onvree.

Alzo de vromen Mensch/ door 'sDuyvels plaech en strijt
bevochten/ hy niet sal noch sluymeren of vertragen/
Maer met geruste Ziel hy vredich sich verblijt/

12 of afkeerig van de rust beginnen zij inwendige twisten.

In Satans idel doen en sijn onnutte plagen:
Maer desen schalcken vos nu ziend' d'uytwende slagen/
Voor hem niet nodich zijn/ hy souckt behender list/
Hy geeft hem lose vreed': maer laes! te zwack niet dragen
en kan den Mensch dees weeld'/ maer snodich flucx hy twist/
Met Godt en met sijn deucht. D'ondanckbaer Isralyten
nu van hun vrees ontbloot/ sy boos oproerich kryten
tegen Mosem/ die haer leyt door de rode Zee/
David/ Salomon in rust de deucht in stucken ryten.
Dus baert onvrede vree, en vrede weer onvree.

So oock verenicht Landt/ 'trechtvaerdich twisten vroom
tegen Spaengiens moetwil/ heeft u in een gedreven/
D'onvrede baert u vree/ en lost u vanden schroom/
Daer in u drygen trots vanden Maraen doet leven.
Den Hemel wast een lust/ en heeft u milt gegeven
d'heylzamen zegen zoet/ die maeckt u Landt verheucht/
Vol Rijckdom/ weeld' en pracht: maer ô! daer treet beneven
den hoochmoet uyt/ en trots/ die schenders vande vreucht
des twedrachts Zusters zijn/ die meest 'tgemeen bederven:
Siet toe wel salich Landt/ en laet geen Eendracht sterven.
Dempt/ dempt onvredes brandt/ hoewel die smoockt alree/
Wilt de waerheyt doch van dees regel niet verwerven. [51]
Dus baert onvrede vree, onvrede vveer onvree.

Wy Rapen gheneucht.

51 zorgt toch dat gij dezen stokregel niet weer tot werkelijkheid maakt.

Truer-spel Uan de Moordt/ begaen aen Wilhelm by der Gratie Gods/ Prince van Oraengien/ etc.

Ghedicht door G. van Hoghendorp.

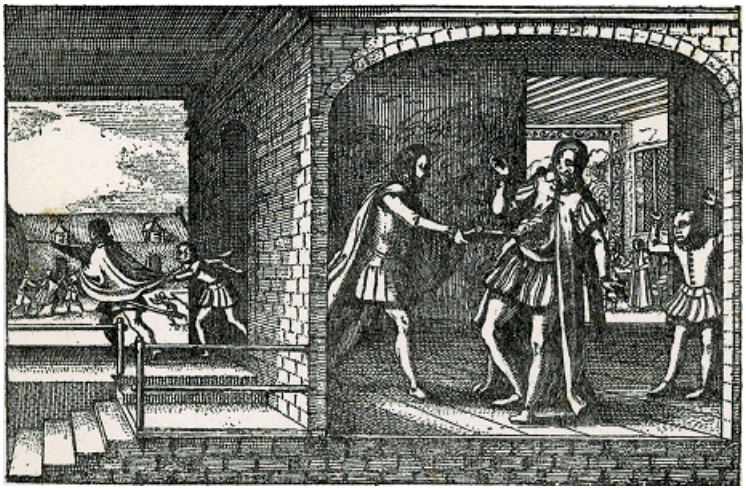

t'AMSTERDAM, Voor Cornelis vander Plasse, Boeckvercooper, wonende aen de Beurs, 1617.

Aen zyn Excel[tie].

[1] P l u t a r c h u s in 't leven *Demetrij*, alder Door-
[2] luchtichste Vorst, verhalende d'Eeren ende Staten die
[3] de gemeente van *Athenen* hem waren toe-eygenende,
[4] doet daer over een treffelijcke vermaninge, als dat de
[5] Princen niet so seer en behooren te letten op de uyter-
[6] lijcke Eeren haer aenghedaen, als wel, ofte oock hare
[7] daden ende deuchden de selve waerdich zijn, ende naer
[8] de selve bevindende, oock die toeghevoeghde Eeren aen
[9] te nemen ende t'ontfanghen, als gerechtelyck en waer-
[10] achtich haer toecomende; ofte die te verwerpen ende
[11] t'ontseggen, als een geveynsde vleyery, meer dienende
[12] tot spot als tot lof. So ist, alder vermaertsten Prins, dat
[13] ick aenmerckende de weldaedt die mijn Vaderlandt ge-
[14] noten heeft, door de groot-moedighen ernst die den
[15] hooghloffelycken Prins, van za: me[rie]. uwer Ex[tie]. Va- [15]
[16] der, aenghewent heeft, om het selve te trecken uyt de
[17] moet-willighe tyranny van de bloedt-giere *Maranen*, [17]
[18] daer het so diep in versopen lach, ja dat selfs zijn Prin-
[19] celycke ghemoedt niet en was lettende op verlies van
[20] eygen goederen, gevaer zijns levens, noch alle de drey-
[21] gementen zijner vyanden; maer treedt met een onver-
[22] saechde ziel altijdt in zyn heylich voornemen henen, dat
[23] is, het gemeene beste zyns Vaderlandts te bejaghen,
[24] hoewel het schijnt dat dickwil het den Hemel niet en
[25] lieft, door veel voorvallende ongelucken hem toegeco-
[26] men, so en laet hy evenwel niet af, nochte thoont sich
[27] vermoeyt van der deuchden, heylsamen, doch smallen
[28] padt te treden; achtende de veelvoudige verhindernis-
[29] sen zyns loffelycken voornemens te zyn ware proeven

15 *van za*: *me*[rie], van zaliger memorie.
17 *Maranen*, Spanjaarden.

[30] van zyn stantvasticheyt, daer met de reden hem ge-
[31] wapent hadde, want (ghelyck *Seneca* seght:) den tegen-
[32] spoet is getuyghe van een vroom ofte veracht ghemoedt:
[33] Daer over dat hy oock eyndelyck is tot zyn deucht- [33]
[34] rycke begheerte ghecomen, als gheleyt hebbende den
[35] waren gront-steen van een volcomen vryheyt onses Va-
[36] derlandts, doorgedrongen hebben met een deuchts ver- [36]
[37] staelt ghemoedt, alle de beletselen zijner verwaender
[38] vyanden, latende by allen volckeren een hooghe ver-
[39] wonderinghe zyner manhafticheyt en cloeck beleyt.
[40] Doch daer over zijn moordadige vyanden, die altijt ge-
[41] poocht hadden hem het lieve licht des levens uyt te
[42] blusschen, als het volcomen vervul van haer geluck,
[43] en deser landen gantschen onderganck, hebben hem
[44] (door Gods toelatingh) verradelyck om den hals ghe-
[45] bracht; want Godt bemerckende hare boosheydt, heeft
[46] haer willen bethoonen, dat haer wanen soo ydel was als
[47] die boos was: want vermeenende door dese doodt vol-
[48] comen overwinninghe te hebben, bevonden haer flucx
[49] wel wijdt daer van daen, want gelyck den eenen *Phoe-*
[50] *nix* den anderen herbaert uyt zijn assche, also heeft
[51] oock desen wijdtberoemden Prince uyt zyn bloedt nae-
[52] ghelaten alsulcke Helden, die op 's Vaders gheleyden
[53] gront-steen een heerlycke vryheyt volcomen op gebout
[54] hebben, ende die zyne onwaerdige doot op t' hooghste
[55] hebben comen wreken. Dit alles overleght hebbende,
[56] bevondt ick waerachtelyck, ô wijdtberoemden Prins,
[57] datter geen lof ghenoechsaem en was om zyne ghedach-
[58] tenis te Eeren, nochte datter niet en soude connen ghe-
[59] vonden werden tot zynen roem dienende, datmen flat-
[60] tering soude mogen noemen, so heb ick voorghenomen
[61] (als een dankcbaer mede-ghenoot van onse Vaderlant-
[62] sche vryheyt) yet te doen dat tot lof en eer soude mo-
[63] ghen strecken van dien ghesegenden Prins, ende van
[64] het gantsche huys van *Nassau*, Daer over ick voor nam [64]
[65] de doodt van dien vromen Heer, die wy met recht mo-
[66] ghen noemen, *Onsen ghemeenen Vader*, in een Treur-

33 *Daer over dat*, waarom, waardoor.
36 *doorgedrongen hebben.... alle beletselen*, alle beletselen te hebben overwonnen.
64 *daer over*, daarom.

[67] Spel te verthoonen, also hy in het scheyden uyt dit ver-
[68] drietelycke leven op het alderhoochste bevesticht heeft
[69] zyne groot-moedicheyt en godtsalicheyt, het welcke
[70] zyn leste woorden wel te kennen gheven, als niet be-
[71] commert zijnde dan met zyn arme Ghemeent, en zyn
[72] ziele in de handen des alderhoochsten te bevelen: loffe-
[73] lycke, voorwaer overloffelycke afscheyt, die by ons in
[74] gheen vergheten behoort gestelt te worden, maer ons
[75] eeuwich diend tot een spieghel zyner vromer deucht,
[76] ende onser vyants overmaten boosheyt, het welcke ick
[77] volbracht hebbende naer de jonst mijn van den Hemel
[78] daer in toeghevoeght, hebbe mijn selven verstout, ô al-
[79] der goedertierenste Prins, uwer Ex^{tie}. dat toe te eyghe-
[80] nen, op dat het onder uwe genadige escherminghe
[81] mocht uyt gaen, en dies den volckeren t'aengenamer
[82] zyn, als oock derwyle syn Prin.Ex^{tie}. is een eerwaerdich
[83] Spruyt van soo 'n doorluchtighen Stam, wiens lof hem
[84] in alles behoort aenghenaem te zijn, noch daer by ge-
[85] voecht dat zyn Ex^{tie}. my heeft ontfanghen ende aen-
[86] ghenomen onder de Compagnie van zyn Guarde, so dat
[87] ick my bevindende oock een Dienaer van zyn Princel.
[88] Ex^{tie}. ick niet redelyck het selve een ander conde toe-
[89] eyghenen, verhopende dat zyne Princel.Ex^{tie}. het selve
[90] met een jonstige genegentheyt sal aennemen, hoewel
[91] myn gemoet myn altemet te rugge dreef, besorght zyn-
[92] de dat dit in zyn Princ.Ex^{tie}. een fascheuse vernieuwin-
[93] ge van zyn's Vaders doot mochte zyn, en daer over een
[94] misvernoeghen hier aen hebben, maer weder herden- [94]
[95] ckende dat zyne Princ.Ex^{tie}. was een Vorst die sich in
[96] allen geleertheyt geoeffent hadde, en daer door zyn
[97] ghemoedt met redenen ghestijft, sich niet so lichtelyck
[98] en liet vervoeren vande passie des ghemeenen volcx,
[99] als oock in den oorloch opgevoed zynde onder 't ghe-
[100] bries van de Paerden, gekrysch van 'toorlochs-volck,
[101] het donderen van 't Geschut, 't gekners van Helm en
[102] Swaerden, dat soo een Prins 't ghemoedt also versekert [102]
[103] heeft, dat die niet beweecht en con worden door het ghe-

94 *een misvernoeghen hier aen hebben*, [zijn Excellentie] misnoegen hierover [mocht, zou kunnen] hebben.
102 *versekert*, gehard.

[104] heuch van eenich dinck, ghelyck die verwijfde en teere
[105] menschen doen: so ben ick voortghetreden, ô alder ver-
[106] maertste Prins, als een die allen genegentheyt heeft om
[107] uwe Princel.Ex[tie]. ende gheneralyck 't Huys van *Nas-*
[108] *sau* alle eer ende dienst te bewysen die 't my mogelyck
[109] is, daer over my oock yver in uwe Ex[tie]. dienst hebben- [109]
[110] de ghestelt, ghedreven zynde om te dienen den alder be-
[111] roemsten Prins die hedendaechs de gulden Son be-
[112] schijnt, waer van myne ooren eyghen ghetuyghen zijn,
[113] die in so verscheyden landen, selfs onder de alder onwe-
[114] tenste Menschen, hebbe uwen Vorstelycken roem soo
[115] loffelyck hooren uytroepen: *Prince* M a v r i c e *le plus*
[116] *brave Guerrir du Monde*. Voorwaer onse Naecomers on-
[117] verganckelycke oordeelders van onse daden, verstaen-
[118] de door de ghetrouwe vertellinghe van so veel Boecken
[119] die onse Eeuwe sullen overleven, de meer als mensche-
[120] lijcke volmaecktheden van uwe Vorstelycke Deuchden, ô
[121] Prince, souden met recht onse ondancbare onwetenheyt
[122] beschelden, dat wy niet en hadden door onse Pennen
[123] ghetuycht van de genade die Godt ons doet, dat wy
[124] mogen leven onder de soete regheringh van soo een be-
[125] gaefden Prins, wiens roem onder Tartaren ende die die
[126] daer wateren uyt den *Ganges*, doorluchtich is. Ick en [126]
[127] vreese niet dat den genen die eenichsins ghenaeckt heb-
[128] ben de stralen van uwe deucht, my sullen oordeelen te
[129] overvloeyen in onredelycken lof, aenghesien de ver-
[130] heerlyckte gaven daer met Godt u siel en lichaem so
[131] volmaecktelyck beschoncken heeft. Den welcken uwe
[132] Princ.Ex[tie]. laet leven in een lange gelucksalicheyt, u
[133] gevende onder andere geluckicheden, alsucke Nacome-
[134] linghen als uwe ziele wenst, tot eyghen vernoeginghe
[135] van uwer Ex[tie]. ende tot ghemeene welvaert van ons
[136] Vaderlandt.

[137] Den alder optmoedichsten ende alder

[138] genegensten Dienaer van uwe Prin.Ex[tie].

[139] GIJSBRECHT VAN HOGENDORP.

109 *yver*, ijverig.
126 *wateren*, hun water putten.

Voor-reden

[140] Een yder is wel bekent/ dat den Door-luchtigen ende
[141] Hooch-gheboren Furst/ *WILLEM*, Prince van Oran-
[142] gien/ Grave van Nassou/ ende met een sonderlinge groot-
[143] moedicheyt/ tot het eynde zynes levens gepoocht heeft
[144] in duysenterley gevaeren de verdruckte Nederlanden/
[145] vande moet-willige Tyranny der Spaengiaerts te verlos-
[146] sen/ daer toe consumerende en spillende/ meest alle
[147] zyne goederen/ so door confiscatie vanden Coningh/ als
[148] door eygen verbintenis/ om te moghen fourneren de
[149] penningen nodigh zynde om zyn loffelyck voor-nemen
[150] te effectueren. Betoonende daer mede zyne Princelycke
[151] gheneghentheyt om de gherechticheyt der onnoselen te
[152] beschermen; Ende zyn Vaderlandt versopen in soo veel
[153] ellenden/ door d'uytheemschen moet-wil (als een twee-
[154] den *Pelopidus*) weder te herstellen/ in haer vorigen
[155] standt. So ist dat eyntelyck naer beproeft hebbende/ [155]
[156] allerley veranderlijcke gevallen vande Fortuyn/ als een
[157] vroom ende Man-haftich Prince/ vollstandigh blyvende
[158] in zyn Eerlyck voor-nemen/ heeft door Godes genade so
[159] veel te wege ghebracht/ dat hy meest Hollandt ende
[160] Zeelandt heeft ghevrijt vande bloet-gierige slaverny
[161] vande tyrannighe *Maranen*, ende daer in geplant een
[162] teder beginsel van een volcomen *Vrijheydt*, na der
[163] handt vol-machtich bevesticht door de Victorieuse
[164] Daden/ zyner Princelycke Sonen *MAURITS* ende
[165] *HENDRICK van NASSAU*, verselt met de Hel-
[166] den van hun bloedt. Maer den *Castiliaen*, metten
[167] uytersten Toorn onsteecken/ con niet verdragen dat soo
[168] een gering Persoon/ (als hyden *Prince* was achtende)
[169] hem sulck een smaet soude aendoen/ als hem onbloo-
[170] tende van zyne landen/ niet lettende op het groote on-
[171] gelijck dat hy den *Prince* gedaen hadde/ die hy selfs
[172] daer toe geprovoqueert ende getercht hadde met meest
[173] den Adel deses lants/ als hem ende haer allen ter doodt
[174] verwysende/ haere goederen verbeurt makende/ en dat

155 *naer beproeft hebbende*. na gesmaakt te hebben.

[175] in vergeldinghe vande ghetrouwen dienst aen hem ge-
[176] daen/ so inden slagh van *St. Quintin*, ende meer andere
[177] plaetsen daer hy hem/ ende haer gebesicht hadde. Noch
[178] daer by opgerits ende aengedreven door den Nijt/ die
[179] zyne Raden den vromen Heer waren dragende/ soo
[180] heeft hy allen listen gesocht om den *Prins* om den hals
[181] te brengen/ achtende wel haest alsdan sich weder mees-
[182] ter van dese Landen te maken. Belovende den Aucteur
[183] van dese Moordt/ gift van Adel voor hem ende zyne Na-
[184] comelingen/ ende daer by 25000. Croonen eens/ so dat
[185] door dese so groote beloften (gelijck de werelt altyt be-
[186] set is met alsulcke Booswichten/ die niet en schamen
[187] eerloosen loon voor snoode schelmerijen by haer begaen
[188] te verdienen) eenige hebben gepoocht in alder voegen
[189] den Coninck/ en hare schandelicke begeerten/ hier in te
[190] voldoen. Oock daer toe heftich aengedreven door de
[191] veel-voudige aen-stokinge der Jesuyten/ en meer ande-
[192] dere/ haers gelijck/ die sekerlijck alsulcke Moorders den [192]
[193] Hemel waren toeseggende/ ia selfs den Engelen als Die-
[194] naers van dese vervloeckte menschen stellende. Gelyck
[195] de voorste meyninge van Jan Jaurigny (die den *Prins*
[196] 'tAntwerpen inde kaecke schoot) wel eygen te kennen
[197] gaf/ wanende door Gods genade gantsch onsichelyck te [197]
[198] zyn/ daer over hy ooc so stoutelyck toeging. Doch met
[199] dit proef-stuck niet te vreden zynde/ zynder noch ver-
[200] scheyden andere geweest hier na trachtende/ die oock
[201] loon naer verdiensten becomen hebben/ eyndelyck
[202] eenen/ gelyck ick vast gheloof/ uyt den Af-gront der
[203] Hellen op-gedondert/ wel ghewapent met Papistische
[204] Reliquien/ Paus Bullen ende Aflaten/ heeft door Godts
[205] toelatinge/ den vromen *Prins* verradelijck vermoort/
[206] also voldoende des Coninghs en allen zynen aenhangs
[207] bloetgierighe moet-willicheyt/ die doen wel waende
[208] volcomen Victorie over dese Landen te hebben/ maer
[209] wel wijt buyten haer meyninge/ heeft Godt haer be-
[210] toont/ dat hy der Vromen Heyl niet en stelt in eenes
[211] mensches handen/maer heeft door de treffelycke Crijschs

192 *ande-dere*, drukfout uitg. 1617.
197 *onsichelyck*, onzichtbaar.

ervarentheyt van des *Princen* naer-gelaten *Sonen*, des
Vaders onwaerde doot op 'thoogste willen wreken: Al
tot een smaet/ en schande van het heyl-loose Spaengien.
Ende dese daet is beminde Leser die ick V.L. alhier in
dit Treur-spel verthoon/ op dat ons de *Maraensche* han-
delingh in eewigher memorie blijve. Het Spel is verdeelt
in vijf deelen/ in 't eerste deel wert verthoont des Co-
nincx opgeblasen snorckery/ den Raetslach met de *In-*
quisitie, de eygenschap van de *Geveynsde Religie*, ende
Superstitie, hare ghemeenschap met d'*Inquisitie*, om
welcker begeerte te voldoen sy uyt der Hel doet comen
Megera, Tisipho, Alecto, wert besloten met een *Choor*.
Het tweede deel verthoont den aert van de Helsche fu-
rien daer meest al de Pausghesinde door gedreven zijn/
ende boven al sulcke vervloeckte Moorders; noch de
disputatie van de *Gheveynsde Religie*, en *Superstitie*
met den *Moorder*: volcht d'afscheyt van den *Moorder*
uyt het Hof van *Parma*: den *Chorus* vertelt meest d'oor- [229]
saec van Spaengiens nijdicheyt tegen dese Landen. Het
derde deel verthoont een discours van den *Prins van*
Orangien met zijn *Hof-Meester*, daer de *Princesse*
Louyse over comende/ verhaelt de swaermoedicheyt [233]
eenes drooms: een lof-Liet ter Eeren van den *Prins*
ende zijn Gheslacht/ noch den aencomst van den *Moor-*
der aen 't Hof van den *Prins*, zijne valsche verbloe-
minghe over d'oorsaeck zijnder comst aldaer: besloten
met een lof-Liedt van de voorstandinge des Vader-
lants. Het vierde deel/ een discours van de *Princesse*
Louyse met haer *Voetster*: den *Moorder* wert van de *Ge-*
veynsde Religie in zijn voornemen gesterct/ ende heftich
aenghedreven/ die oock de Helsche furie vermaent hem
niet te verlaten voor dat de Moordt volbracht zy.
Volcht een vertellinghe van veel voor-ghebeurde dingen
hem geschiet: Daer naer des alder vroom-moedichsten
Prince onwaerdich eynde/ besloten met een Klaech-
Liedt. Het vijfde/ de klachten van d'overmate droeve
Princesse Louyse; de troostinghe haers *Voetsters*: de

229 *meest d'oorsaec*, de voornaamste oorzaak.
233 *daer .... over comende*, gedurende welk gesprek .... binnenkomende.

[249] klachten van de *Staten*/ sweerende nimmermeer dese
[250] heylloose moort te vergheten. 't Besluyt doet den *Tijdt*,
[251] die de wraecke verclaert over des *Princen* doot ghedaen/
[252] door de manheyt zyner Kinderen/ en de Helden van
[253] zyn bloedt.

Lof-dicht

Hollantsche Rymers, hoe! wat moocht ghy toch gaen zoeken
Stof om te rijmen in Latijns', en Griecksche boeken,
Daer waerder stof nochtans u zelfs niet en onbreeckt?
Blijft t' huys, laet *Grieck* zijn Griecks, *Latijn* 't Latijns, en *Franck*
Zijn Frans: beschrijft ghy 't uws in taal, die (Godt zy danck)
Geen weerga vindt, dat 's duyts, en dat duyts dat ghy spreeckt.

Van Hogendorp wist dat, daar om heeft hy beschreven
In dat duyts's *Princen* moort, die eewich nu zal leven,
Al heeft hem een Tyran verradelijck doen doo'n:
Nu leeft hy in de ziel van volk'ren zeer vermeughen, [10]
Die 't moorden eewelijck met wil van wraack zal heugen,
En die 't oock wreken door Prins *Maurits* zijn Zoon. [12]

Hollandtsche Rijmers, komt met kranskens van Laurieren
't Wijse gehelmde hooft van *Hoghendorp* vercieren.
Getrouwe landt-zaat, die 's Landts welvaert steets betracht.
Eert *Hoghendorp*, en leert zijn Dicht u jonge kind'ren,
Dan zal dit Neerlandts haet op Spaengien niet vermind'ren,
Maer eewich duren en vertreen de Spaensche macht.

S. KOSTER.

10 *vermeughen*, machtig.
12 *Maurits* telt voor 3 lettergrepen.

Sonnet

De Vryheyts goude Son, die eyntlyck 't hooft ghesteken
Heeft door den dicken mist der Spaensche tyranny,
En ons nu soo beschijnt met hare stralen bly,
Dat al de werelt daer ghenoech af heeft te spreken,
Sach aen haer kost'lyck kleet noch dit cieraet ontbreken,
Dat die den gront gheleyt heeft van haer heerschappy,
En met zijn edel bloet ghesloten de party,
Op het Bataefs Tooneel noch noyt en was gebleken.
Hier in schiep sy verdriet. 't welck H o g h e n d o r p haest siende,
Die Mars en Phoebus bey heeft even seer te vriende.
Greep in de handt de pen, en maelde soo wel af
De doot de droeve doot des P r i n c e n van O r a e n g e n ,
Dat wie zijn Treur-Spel leest, of vrient moet zijn van Spaengen,
Of treuren neffens hem, al waer hy noch soo straf.

R. TELLE.

Eer-dicht over G. van Hoghendorps Orangien tragedie

De snoo vervloeckte lust van d'*Am'lachiten* zaet,
't Bourgoensche hel-vergift van 't wrevel bloedich Spaengien,
Gevoedt en opgequeeckt tegen 't eel bloet *Orangien*,
Is levend afgebeeldt soo 't hier beschreven staet.
Heyloosen Bourgognon! onsael'gen Moorder gaet
Brenght alle 't Spaensch vergift, Pistolen, Roers, en Poeder
Aen d'Hel-hont, *Rhadamant*, aen *Pluto*, of zijn Moeder,
So sien wy voor NASSAU een sorgh-bevrijden staet.

Groot-trotser-aertsch-Monarch, dachty met woeden straf,
Als ghy dien vromen Prins ghemaeyt hadt in het graf,
't Was alles voor de wint, 't spel was u heel gewonnen?
Neen, *Hoghendorp* beschrijft u yd'le raserny,
Hy stelt u haet te pronck door zyne Rymery,
En singht ORANGIEN lof in 't held're licht der Sonnen.

Blijft volstandich. A. KONING.

Klinck-ghedicht

Myn Ziele sich verheucht/ wanneerse gaet deurlesen
U soete rymerij/ o overbraef Soldaet!
Daer u gheleerde Pen so vroet vertellen gaet
De lieve deuchden al diens *Princen* waert ghepresen:

Die door manhaftheyt vroom den Spaenschen Vorst dee vresen/
Hoe wel hy ongeacht hem ydel eerst versmaedt.
O *HOGHENDORP!* hoe wijs verkiest ghy dese daedt/
Om ons Naneven die in steeds gh'heught t'doen wesen/

Als ghy haer wis vertelt dees Hels gheteelde moort/
En hoe den *Iber* boos verradelijck versmoort [10]
Van dees doorluchtich Heldt het overwaerde leven:

En wan hy haer verbeeldt wat schrick Hispaengen heeft/ [12]
Dat dien Godt-lieven man hen al te moedich leeft/ [13]
Die ons om eyghen bloedt de vryheyt heeft ghegheven. [14]

I.A.

10 *Iber*, Spanjaard.
12 *wan hy haer*..., als hij (de dichter) voor hen (de Naneven) uitbeeldt.
13 *hen te moedich*, Spanje te moedig.
14 *om*, ten koste van.

Personagien

Philippus den Coninck van Spaengien.
Ruy Gomez de Silva, Raets-Heer.
d'Inquisitie twee Iacopyner Monicken.
De Geveynsde Religie, en
Superstitie.
Megera } Furien.
Tisiphone Stom. } Furien.
Alecto Stom. } Furien.
Moorder Balthasar Geraerts.
De Prins van Parma.
Assonville.
Iesuyt.
Prins van Orangien.
Hofmeester.
Princesse Louysa.
Voetster.
Capiteyn van de Wacht.
De dry Staten.
Den Tydt.
De Chooren.

Orangien-tragedie ofte treur-spel

d'Eerste Acte

[1] De Coninck van Spaengien Philippvs, Ruy Gomez de Silva, Inquisitie[1]

PHILIPPVS

Den blixem treft veel eer de kruyn van d'hoochste Rotsen/
En schijnt het avontuer veel eer verlust te trotsen
De grootste Princen/ dan 'tgemeen haer ongheacht.
Wie paert sich nu by my in Coninclijcke macht?
Wat Volck/ wat Tael/ wat Lant/ daer Menschen doch in leven/
Die voor myn Scepters roem niet schricken en niet beven?
Waer henen men verreyst/ waer henen men sich went/
Den Castiliaenschen roem een yder is bekent.
Van waer de blonde Son des mergens coomt getreden/
Of waer hy weer verpoost sijn jachten afghereden:[10]
Men buycht sich voor den glans van mijn bepeer'lde Croon/
Hispaengien heeft ghebout in Oost en West zijn Troon.

1 De telling der tooneelen van elk bedrijf staat niet in de oude drukken.
10 *jachten*, gespan.

Den droef-gheverwden Moor/ Oost en West Indianen/[13]
Cariben/ Patagons/ Mensch-eters/ Brasilianen/
't Napolitaensche Rijck/ Sicilien/ en Milan/
En duysent dergelijck/ die ick niet noemen can/
Sich nijghen al voor my: ick ben een Godt op aerden/
Wanneer ick my verset ten Troone/ sich vervaerden
Des Werelts volck'ren meest/ en 'saertrijcx Princen al/
Een yder waent verschrickt dat het hem ghelden sal.
Ick donder met mijn stem/ den blixem zijn mijn Helden/
En Jovis tooren niet so licht ter neder velden
De bloemen eener beemd/ als ick wel met een woort/
Door spaensche Lemmers sneech/ vyanden heb versmoort.[24]
Het vaste aertrijck dreunt van mijn vergramde schreden/
Jae *Pluto* al verbaest/ in 't Helsche hol beneden/
Vreest dat de lompe aerd'/ door onvermijden val/
Hem en al 'tHels ghespuys tot stof verpletten sal.
Dus beeft het al voor my/ ja Hemel/ Hel/ en Aerde:
Nochtans een snoot/ gheswind/ een volcxken vol onwaerde:
(Verstockt in zijn verderf) steeckt nu den dwasen cop
(Al oft yet wonders waer) teghen sijn Prince op:
En maeckt my dit bekent/ hoe hooch ick ben gheseten/
Dat my het avontuer ten trots niet heeft vergheten: [33-34]
Maer hoont met smaet en schandt den roem mijns Majesteyt:
Met onbesuyst geluck/ 'tgheval zijn dullicheyt.
Ick sweert u *Belgica*, ick sal u doen ghevoelen/ [37]
Hoe wreet ick straffen can u onghehoorsaem woelen/
Lacht lacht een weynich tijts/ weerstaet vry mijn ghebodt:

13 *droef-gheverwd*, donkerkleurig.
24 *sneech*, snedig, scherp.
33-34 en doet mij ervaren dat, hoe hoog ik gezeten ben, het wisselvallig geluk mij desondanks nog weet te vinden.
37 *met onbesuyst geluck*, onbeschaamd in zijn voorspoed; *'t gheval zijn dullicheyt*, de redeloosheid van het geluk(?)

Ghy Ketters/ steunt vry vast op u heylloosen Godt:
Ick sweer u by mijn staf/ en by mijn groote Croone/
Daer van ghy slaven zijt/ dat ick u sal betoone/
Hoe wanckel vest u hoop/ hoewel door laghen vals
Al eenighe van u (stout) hebben van den hals
Gheschoven 'theylich jock van ons heylsame wetten/
En laten al te boos hun goddeloos besmetten
Met Secten vuyl vervloeckt/ van Godt en Mensch ghehaet/
En dien trouloosen Gast/ dien stichter van 't verraet/
Dien Muyter onbeschaemt/ Oproerder van mijn Landen/
Ick sal hem doen bekent/ hoe wijt der Princen handen
Bereycken/ hem tot straf: vervloeckten Dienaer snoot/
Mijn ziel verlust sich noch in u eerloose doot.
Ghy trotst my *Belgica*, ick sal u weder trotsen/
Ghelijck een vlottich Schip stuyt op de harde Rotsen: [54]
Tot zijnen ondergang/ en al di'er waren in/
So kneus ick noch den trots van u verwaenden sin.
'tAssyrische ghewelt heeft noyt soo preuts ghewroken [57]
Aen den trouloosen Jood' den Eedt van hem ghebroken/
Als ick o wrevel volck! met u Verraders al/
Oock u eedt-breucken vals op 'truytste straffen sal. [60]
De Roed'was al te loom dien ick u hadt gesonden/
Door 'sMeesters handt te sacht verettert zijn de wonden:
Ghy zijt te hart van beck/ den toom was al te lang/
Maer eenen corten tijt stelt u veel nauwer prang. [64]
Ghy boeven schuymsel snoot/ ghy doet my dit bekennen/ [65]
Dat 's Princen sacht beleyt zijn achtbaerheyt sou schennen:
U Landen tot den roof/ u Steden tot den brandt/

54 *Ghelijck*, er staat een *E* i. pl. v. *G*.
57 *preuts*, flink, krachtig.
60 *ruyt*, hard, krachtdadig.
64 binnen kort zult gij strenger dwang voelen.
65 *bekennen*, inzien.

U Mannen tot de doot/ u Vrouwen tot de schandt
Ick overgeven wil: het vonnis is ghestreken.
Hoe? so een Prins als ick/ o! sou die sachter wreken
So een vervloeckte smaet/ als nu pleecht teghen my
Dit woeste volcxken plomp/ dat maeckt sich selven vry?
Neen neen Bourgoignen/ hoe? soudt ghy dien smaet ghedoghen? [73]
U Vader (hooch gheacht) heeft met een preuts vermoghen [74]
De Vorsten al te trots van het beroemde rijck
Hun Steden dick bewalt/ ghedwonghen te ghelijck:
Dat sy voor zijnen Troon hun hoochmoet moesten breken/
Ellendich/ arm/ en naeckt/ wijt van hun waen gheweken/
Bekenden voor hun Prins die my ter werelt bracht/
Wel hoe? en ick zijn Soon ben ick van minder macht?
Heeft niet voor mijn ghewelt het Fransche rijck gheneghen?
Heb ick niet met hun smaet den Lauren hoedt ghecreghen?
Den boerschen Turck vermaert/ den eed'len Pers beroemt;
Verbasen al verbleeckt/ wan sich mijn name noemt.
O *Phlippe!* waer 's u Macht en u Monarchijs wenschen?
Wie smet u Scepters glans? alleen een handt vol menschen/
Neen/ by mijn groote Croon/ de werelt om vermaert/
Al soudt het al vergaen/ ja Hemel/ Hel/ en Aerdt/
Ick laet niet onbewraeckt dit wrevel boos vol schanden/ [89]
Ick sie alreed' u val verdoemde Nederlanden/
Ick sie u ondergang/ en u vernieling heel.
Als een vergramde Leeuw/ met opghesperden keel/
Een Proye flucx ontmoet/ het zy dan mensch/ oft Dieren/

73 *Bourgoignen*, Philippus zelf.
74 *U Vader*, Karel V.
89 *onbewraeckt*, ongewroken.

Hooveerdich tast hy 't aen/ met over-wree manieren/
En laet niet ongheschent/ maer scheurt het van malcaer:
So druckt u noch (gheboeft) mijn toren al te swaer.

RUY GOMEZ

Hier in hebt ghy ghelijck/ mijn Prince hooch verheven/
Dat ghy die loeren plomp ('tis tijt) voor u doet beven: [98]
Die steunen al te trots op hun Vryheden/ dan [99]
't Geen d'eene Prins hun gheeft/ weer d'ander nemen can.

PHILIPPVS

Vryheden? hoe? een Prins bepaeltmen die met wetten? [101]
Den blixem van mijn wraeck die sal tot stof verpletten
Haer vryheyts ydel roem/ en treden die met voet/
Die lompe Rekels grof/ dat goddeloos gebroet.

RUY GOMEZ

Mijn Heer/ u toren stilt/ men dick ghewan met listen/ [105]
Het gheen 'tverwaent ghewelt van groote Princen mistten: [106]
Laertis soon vercreegh *Achillis* wapens hert/
Sijn list/ voor *Aiax* kracht/ wel wijs ghepresen wert.
Een wijs voorsicht verbreeckt den hoochmoet der vyanden/
Het is een dom ghesnor/ doch hebben cloecke handen/ [110]
Wanneer die zijn beleyt/ sy vechten als verwoet: [111]
Soo datmen hun voor al van 'thooft berooven moet.
Die swygert al te kloeck/ die by hun is geweken/ [113]

98 *loeren plomp*, grove lomperds.
99 *dan*, maar.
101 wat privileges? beperkt men het vorstelijk gezag met wetten?
105 *men dick ghewan*, men bereikte vaak.
106 *verwaent ghewelt*, trotsche macht.
110 *ghesnor*, gespuis.
111 *zijn beleyt*, leiding hebben.
113 *Die swygert*, Prins Willem.

Die onsen handel loos heeft al te nau deurkeken/
Die door wan-trouw van ons/ ons listicheyt ontquam/
Doen syn ghesel te slecht syn rechte loon vernam/ [115-116]
Die moet eerst zijn van kant/ dees stut al ons ghewelden/ [117]
't Gemeen men sonder hem wel licht ter neder velden:
't Welck is ghelijck de Zee van winden dul ghewaecht/ [119]
Nu ist vol moet-wil stout/ en mergen weer versaecht.
Ghelyck hun hoofden zyn/ grootmoedich/ oft vol vresen/
Oft wys/ oft onbesuyst/ alsoo 't gemeen sal wesen.
Hierom grootmoedich Vorst/ vereyst een dapper Man/ [123]
Die desen Muyter snoot van 't leven helpen can.
Sy schuylen onder hem/ hy onder macht van buyten/ [125]
Die al vergift van Nijt den voorspoet willen stuyten
Van u beroemt ghewelt/ op thoochst by hun ghevreest/
Was niet d'uytheemsche jonst/ myn Heer/ 't waer lang geweest/ [128]
Dat sich voor dynen troon hun trots had moeten buygen.
Den omgesetten Prins soeckt sijn profijt te zuygen [130]
Uyt der nabueren quael/ 't sy oproer/ oft verraet:
Hoe hoogher throon men heeft/ hoe meer men wert ghehaet.

INQUISITIE

En hy alleen die treckt met schalck-geveynsde zinnen
Der Vorsten hulp/ die oock zyn kettery beminnen:
Alleen is hy het hooft en stut der muyters stout/
Die 't lichaem wel beleyt/ en van den val weerhout.

115-116 die door ons te wantrouwen aan onze listen ontkwam, toen zijn minder sluwe vriend Egmont zijn verdiende loon kreeg.
117 *stut*, weerstaat.
119 *ghewaecht*, bewogen, bij *wage*, golf.
123 *vereyst*, roept op.
125 *sy schuylen onder hem*, zij vinden hun steun bij hem.
128 was er niet de vriendschap uit het buitenland.
130 *omgeset*, trouweloos.

Doch 't lichaem zonder hooft begeeft zich flucx tot vallen/
Zoo even/ zonder hem 't gemeen was niet met allen/ [138]
Wan hy ter hellen is/ hun woeden is ghedaen.

PHILIPPVS

Wel isser niemandt meer die my can tegenstaen?

RUY GOMEZ

Ja/ maer d'een is noch jonck/ en d'een noch onervaren/ [141]
En d'ander sullen haer wel t'uwen dienst verclaren/
Op hope van genaed/ mis-trouwich van hun zaeck/
Men toeve dan wat tijdts met ons gewenste wraeck/
Tot dat al zachjens dus de rest men heeft ghetoghen/ [145]
Alsdan men haer betoon/ hoe ydel haer bedroghen
Heeft der ghenaeden waen/ den ongetrouwen knecht
Al wat men die belooft/ heeft geen genaden recht.
Der Prinsen eeden al den Muyters niet en gelden/
Als die Eedt-breuckich vals eedts recht eerst nedervel den. [150]

INQUISITIE

Maer waerom 't recht genoemt? ha! 't recht hier niet en gelt/
't Gemeen roemt van het recht/ de Princen van ghewelt.
Wat heeft den Vorst voort recht/ oft onrecht doch te vresen?
Men hangt/ men brant/ men moort/ alst ons maer nut kan wesen/
Hy sterve metter yl/ ist noodich dat hy val.

138 *zoo even*, evenzoo; *niet met allen*, niemendal.
141 de prinsen Frederik Hendrik en Maurits.
145 *ghetoghen*, getrokken, tot ons gebracht.
150 *als die*..., die immers door eedbreuk eerst zelf...

PHILIPPVS
In welcker voeghen men dit wel volbrenghen sal?

INQUISITIE
Myn Heer/ laet dat aen ons/ men salder een verwecken/
Wiens onbesuyste ziel men daer toe zoo zal strecken/
Door 't al-bekorich gout/ en salicheyt belooft/
Dat hy u vyandt trots van 't leven flucx berooft/
Ja moedich/ onversaecht/ int midden der vyanden/
Een dagghe druckt in 't hert van dien eerloos vol schanden/ [162]
Oft met het donders beeldt/ het clat'rende geschut/ [163]
Hem drijve metter yl naer *Plutoos* duyster hut.

RUY GOMEZ
't Sy hoe/ oft waer met 't is/ men help hem van der aerden: [165]

PHILIPPVS
Dat sy een braef ghemoet/ die 't leven met en spaerden [166]
Ten dienste van mijn Croon/ ick sweer oock by dien staf/
Noyt Prince meerder loon zyn ondersaet en gaf/
Door daden uytgerecht/ als ick hem sal vergelden. [169]

RUY GOMEZ
Myn Heer/ ick acht ghewis/ dat hy hem zal verzelden [170]
Naer 't zielen byster huys/ oft volgen metter vaert. [171]

162 *dagghe*, degen.
163 of met een schietwapen, de nabootsing van den donder.
165 Hoe of waarmee dan ook.
166 Dat moet een dapper man zijn, die zijn leven wil wagen.
169 *Door daden uytgerecht*, als vergelding voor volbrachte heldendaden.
170 *verzelden*, vergezellen.
171 *byster*, onherbergzaam.

PHILIPPVS

Zo zy zijn heugenis ons immers also waert/ [172]
Dat al myn landen om hy zy als Sant ghedreghen. [173]

INQUISITIE

Myn Heer dats wel versint/ daer met men sal beweghen [174]
De herten al verschrickt van zyn gepijnde smert/ [174-175]
Want buyten twijffel ist/ so hy becomen wert [176]
Van dit Godloos gespuys/ zy doen hem duysent dooden/
Dit dulle volcxken wreet/ int quaet niet om versnooden/ [178]
Dat houdt hem voor zyn Godt: die hun berooft daer van/ [179]
Wat doot hy lyden zal men wel bedencken kan.

RUY GOMEZ

Dat sy ons even veel/ als d'ander is om 't leven: [181]

PHILIPPVS

Maer o! ick vreese dat sich niemant derf begeven
Te doen dees stoute daet:

RUY GOMEZ

O Prince wyt vermaert/
Wat heeft roem-gierichеyt veel daden vreemt ghebaert
In zielen dul ontsint? dat tuycht hy die de branden [185]
Dianas tempel schoon in d'*Asiaensche* Landen. [185-186]

172 *immers also waert*, toch evenzoo lief.
173 dat hij in al mijn landen als een heilige zij gedragen, geëerd.
174 *wel versint*, goed bedacht.
174-175 daarmee zal men de verschrikte harten van hun pijnigende smart bevrijden.
176 *becomen wert*, in handen valt.
178 *niet om versnooden*, in boosheid niet te overtreffen.
179 *hem*, Prins Willem.
181 Dat late ons onverschillig, als de ander slechts dood is.
185 *tuycht*, getuigt, toont; *de*, deed.
185-186 Herostratus, die den tempel van Artemis te Ephesus in brand stak om vermaard te worden.

Onnoemlijck ist ghetal van die daer door becoort
Hun selven gaven tot boos-daden ongehoort.

INQUISITIE

Daer by zyn veel geneycht hun Prins ten dienst te sterven/ [189]
Die 't leven niet alleen/ maer 't salich daer om derven. [190]
Dus Prins zyt niet beschroomt/ zoo'n Helt ick vinden zal/
Die stout der muyters Heer grootmoedich brengt ten val.

PHILIPPVS

Wel dat het zoo geschie/ ick stelt in dyne handen/
O myn getrouwen raet/ myn Vaderlijcke landen
My te berooven/ dat was zo een smaet en hoon/
Als dat men noyt dien vleck con wissen uyt myn Kroon/
Maer zoud'Hispaengiens roem in eewicheyt verroesten.
Men past op schandt/noch eer/al zoud'men 't al verwoesten/
Ick blijf verwinner doch:

RUY GOMEZ

Myn Heer/ dats wel geseydt/
Wie trotsen derft verwaent des Conincks Majesteyt/
Die moet Godloos vol schant ter hellen henen sweven.
Hoe soud 't veracht gemeent den Coning Wetten geven/
Als of hy bedel-wys de Croone creech op 't hoot? [203]

INQUISITIE

Neen/ dat men eer het landt van al zyn volck ontbloot/
Wat vryheyt/ oft wat wet/ daer sy hun op verlaten?

189 *Daer by*, bovendien.
190 *'t salich*, hun zaligheid.
203 *bedelwys*, bedelsgewijze, als een gevraagde gunst; *hoot*, hoofd.

Een Coninck onbepaelt verheerst syn ondersaten/ [206]
De Croon en dwingt geen wet.

RUY GOMEZ

En 't geen de Prins hun gaf/
Door hun moetwillen boos/ beneemt hy hun tot straf. [207-208]
Der ondersaten goet is al den Coninck eyghen/
Als slaven moeten zy voor zynen throone neygen/
Des onderdaens besit en wat hy oyt bequam/ [211]
Wanneer den Prins belieft/ hyt hem te recht benam/
En doet hem eers genoech/ dat hy hem maer laet leven.

PHILIPPVS

Ick sweer by 's Hemels troon/ dat zy haest sullen beven.

[2] Geveynsde Religie, en Superstitie

GEVEYNSDE RELIGIE

Hier ben ick al vergramt/ *Geveynsden Godts-dienst* listich/
Besmeurt met menschen bloet van dese Eeuwen twistich:
Ick hol so onbesuyst/ dat 't Aertrijck sich verset/ [217]
Myn valsheyt wert bekent door onvervalschte wet/
Doch pas ick daer niet op/ men doet my so niet vluchtten. [218-219]
Ick sal door moorden dul den laesten sucht doen suchten
Noch menich/ die sich noyt daer op en hadt verhoet. [221]
Nu met kracht/ dan met list ick my behelpen moet.
Ick/ die door loos vergift den Keyser nam het leven/

206 Een koning heerscht onbeperkt over zijn onderzaten.
207-208 Hetgeen de vorst hun gaf ontneemt hij hun weer als straf voor hun moedwil.
211 *bequam*, verkreeg.
217 *sich verset*, schokt.
218-219 zuivere leer doet mijn valschheid wel blijken, doch dat hindert mij niet.
221 *sich daer op hadt verhoet*, daarop bedacht was.

Twelck hem van Priesters handt voor Godtheyt wert ghegeven/ [224]
Soud'ick nu zyn beschaemt? eer Hemel Hel vergaet/
Dan ick in 't minste sou vermind'ren mynen staet/
Neen neen/ ick ben te loos/ wacht/ o! als ick beginnen
Sal met een sachten toom van schalck geveynsde sinnen.
't Geveynst my om en tom sweeft/ als een dicke mist/ [229]
Ick die door heyl'gen schijn/ so te begoochlen wist
Meest al de volck'ren die d'Aertbodem oyt betraden/
Wat heb ick zielen dom door myne list verraden!
Een Dochter vande Hel/ de Duyvel is mijn Broer/
Bedroch heel schoon vermomt dat is myn Minnemoer. [234]
Versierde fabels dul/ inbeelding/ schijn van reden/
Nacht-dromen/ 't ingewant van beesten opgesneden/
't Geheym in Bos en Boom/ der ijdel vog'len vlucht/ [237]
Eclips in Son en Maen/ des donders dom gerucht/
De leden boos vervalst van Menschen langh ghestorven/ [239]
Dat zyn de voetsels/ daer ick meest met heb verworven
Den wasdom/ dat den cop my tot den Hemel raeckt;
Wat is door my volvoert? wat is door my gestaeckt?
Wat zyn met menschen bloedt Altaeren veel begoten?
't Welck ick den Priesters wreet had inden cop gestoten.
En 't volck al even bot/ door myn behende list/
Oft 't was in 's Hemels dienst/ in tminst niet beter wist.
Door schroom van quaden spoet/ den mensche ick vervaerden/ [247]
Dat hy zijn eyghen kint ten Offer niet en spaerden:
Atreus outsten zoon/ der Griecken overhooft/ [249]

224 *voor Godtheyt*, als Gods lichaam en bloed, als heilig sacrament. Volgens dit insinueerende gerucht (vgl. o.a. een plaats uit een pamflet van 1608 vermeld in Het Boek 1928, blz. 55) zou de inquisitie Keizer Karel V niet alleen gedwongen hebben om af te treden (zie ook vers 365 v.), doch zelfs hem uit den weg hebben geruimd.
229 *'t Geveynst*, het bedrog.
234 *Minnemoer*, voedster.
237 *t' Geheym*, het orakel.
ijdel, niet met verstand begaafd, evenals *dom* in 238.
239 vervalschte relikwieën.
247 *schroom van quaden spoet*, angst voor ongeluk.
249 *Atreus oudsten soon* (lees Atre-us), Agamemnon die zijn dochter Iphigenia offerde.

Door my zijn Dochter waert van 't leven heeft berooft.
Ontalbaer ist ghetal die van my zyn bedrogen:
Want hoe? heb ick int net al sachtgens niet ghetoghen
Al swerelts volck'ren meest? ja waermen menschen hoort/
Sy zyn door my al in afgoden-dienst versmoort.
Self dat vercoren volck/ na Godes wet besneden/ [255]
Door mynen raedt een beest wert van hun aengebeden/
En riepen dats ons Godt/ al even dul verdwaest/
Door yver zoo verblindt/ dat *Moses* al verbaest
(Wanhopich van ghenaed) swoer so vervloeckten eeden/ [259]
Daer door hy nimmer mocht 't beloofde landt betreden.
En sint die grooten Helt ons naeder Hellen joech/ [261]
Die zyn vyanden wreet al stervende versloech/
Was ick de geen die eerst al sachtgens weer quam sluypen/
En 't Priesters dom gemoet met myn vergift becruypen:
En heb myn selven stil allenxkens ingebracht/
Tot dat ick weder was in myn volcomen cracht.
Doen steld'ick 't al in roer/ doen bracht ick 't al aent woeden/
Die my wou teghenstaen/ betaeldent met den bloede:
Ick was der Princen Prins/ ick was der Heeren Heer/
Ick deelden uyt de croon des rycx/ naer myn begheer.
Den Keyserlijcken hals betrat ick met myn soolen/
En al behent heb ick de grootste eer gestoolen
Van mynen meester trou/ den waren Godes soon.
En t'elcken meer en meer grontvesten ick myn troon.
Ick streelden 's menschen hert so sachgens met myn veynsen/
Dat niemant qualijck con eens op mijn valsheyt peynsen.
Soo 't myn behaechlijck was/ so moestet oock so zyn.

255 *dat vercoren volck*, de Joden.
259 *wanhopich van ghenaed*, wanhopende aan Gods genade.
261 *die grooten Helt*, Christus.

SUPERSTITIE

Maer nergens waert ghy veyl/ o Suster sonder myn. [278]
Waer dat ghy zyt gheweest/ heb ick u op doen styghen/
En sonder my ghy noyt geloof en conde crijghen.
Ick maeckten u bekent/ ick deed u syn vermaert.

GEVEYNSDE RELIGIE

Verheft u niet te seer/ door my zyt ghy ghebaert.
Al waer ick was ge-eert daer deed ick u oock comen.

SUPERSTITIE

Dat loof ick; sonder my hadt ghy noyt toe ghenomen/ [284]
Door my ghy vallen deedt het volck int misverstaen/
Door my is in zyn leedt den *Saul* boos vergaen.
Ick deede *Iephthah* dom zijn eyghen kindt verbranden/
En door my inde hoocht men dee Godloos offranden/ [288]
Door my heeft *Israhel* in ongehoorsaemheyt
Afgoden vreemt ghesocht/ door myn bedroch verleyt
Ter eeren *Moloch* sy hun eyghen bloedt vergoten/
Door my het edel bloedt der Persen inde vloten
Der Griecken is ghestort/ het welck d'Atheenschen Helt [293]
Wan hy verbannen was/ by naer het leven ghelt. [294]
Door my hebt ghy becoort 'thert van den groote Heeren/
Dat sy door gaven milt u staten de'en vermeeren/
Dat van die grooten Prins de trotse Stadt ghy creecht/ [297]
Daer noch den meesten pracht men van u hoochmoet pleecht: [298]
Door my de strickte Wet van scherp-gestelde Oorden [299]

278 *veyl*, veilig, zeker van uw zaak.
284 *dat loof ick*, dat wil ik gelooven, dat kunt ge denken.
288 *inde hoocht*, op ‘de hoogten’ hield het volk offeranden, vgl. o.a. Num. 33, 52, 1 Kon. 22, 44, 1 Sam. 9, 12.
293 *d' Atheenschen Helt*, Themistocles.
294 *het leven ghelt*, het leven kost.
297 *die grooten Prins*, de Paus; *de trotse Stadt*, Rome.
298 Waar men op de meest indrukwekkende wijze uw schijngodsdienst beoefent.
299 *scherp-gestelde Oorden*, de streng geregelde geestelijkheid, de kerkelijke hierarchie.

Het overdwaes ghemoet der Menschen soo becoorden/
Dat sy door Offers vet aen hun vermeenden wel/ [301]
Dat hun voor-bidding vals hun losten uyt de hel:
Zoo superstitieus den volck'ren ick dee wesen/
Door my is u ghewelt ten Hemel hoogh gheresen.
En zonder my/ O sus/ en waert ghy niet een sier.

GEVEYNSDE RELIGIE
Al soetjens; wel hoe dus? wat noodicht sulck ghetier?
Oft ist my onbekent wat dienst ghy my oyt dede?
Onmoghlijck sonder u d'Aerdbodem ick betrede.
Ghy zyt door my ghevoed/ door u so ben ick sterck/
Wan wy te samen zijn so ist volcomen werck.
Dus waertste Ghesellin/ wy moeten t'samen leven.
Maer hou/ hier comen die/ die ons ons crachten gheven/ [312]
Doch weer door ons ghe-eert met een gheveynsden schijn/
By 't slechte volxken dom als Santen heylich zijn.

[3] Geveynsde Religie, Superstitie, Inquisitie

INQUISITIE
Vriendinnen, my verheucht/ dat ick u heb ghevonden.

GEVEYNSDE RELIGIE
En u gheselschap ons verlust tot allen stonden.

INQUISITIE
Wy zijn des anders heyl in dees verwerde tijt/
So wy niet toe en sien ons eere zijn wy quijt.

301 dat zij door rijkelijke offers aan de geestelijken meenden dat deze door hun gebed hen uit de hel verlossen.
312 *die*, de monniken die de Inquisitie voorstellen; degenen die onze macht bevestigen, maar omgekeerd door den bedriegelijken schijn dien wij hun verleenen bij het domme volk als heiligen worden beschouwd.

SUPERSTITIE
Wel hoe? wat isser gaens? wie is soo groot van machten
Die ons derf teghenstaen?

INQUISITIE
Door smuyckende ghedachten [320]
De waerheyt opgehitst/ maeckt onse saeck bekent/
En ons vermomde schijn door waer ondeckingh schendt.

GEVEYNSDE RELIGIE
Maer wat gemoet soo stout die sulcx eerst dorst beginnen?

INQUISITIE
Ghewis het ist bestaen van overkloecke sinnen.

GEVEYNSDE RELIGIE
Vermach dan al 'tghewelt/ noch tyrannije wreet/
Niet/ tot vernieling van dit ons verslindent leet?

INQUISITIE
Neent/ want de smaet die is tot int ghebeent ghecomen.
Het dreyghen van de doot en doet hun niet meer schromen/
Sy vinden plaetsen daer men hun voor ons bevrijt:
Ja met ghewelt beschermt/ ons tot een smaet en spijt.
Sy hebben al een deel van 'sConincx landt ghecreghen.

SUPERSTITIE
Wel hoe! vermach'tgheweldt des Conincx hier niet teghen?

320 *smuycken*, smeulen.

INQUISITIE

Het schijnt sy zijn ghestut van der nabueren handt/ [333]
Die meed'al zijn versengt van dese ketters brandt.

GEVEYNSDE RELIGIE

Men schaffe raet hier in/ 'ten mach also niet blijven/
Want somen 't rotten liet/ de stanck sou ons verdrijven:
Den quets men heelen moet/ het zy oock hoe't gheschiet/ [337]
Men pas op moorden wreet/ noch op bloetstorting niet.
Want datmen 'tmaecken con dat het haer eenmaal rouden/
Vol eeren bleef ons staet in eeuwicheyt behouden.
Dus datmen al ons macht hier yv'rich teghen stelt.

INQUISITIE

Dats waer/ doch eerst met list/ en daer na met ghewelt.
Een moeter zijn om hals door yemants hant verslaghen/
En dat sou al de rest so dapper doen versagen/ [344]
Die meest noch wanckel staen/ men flucx hun Meester wert.
Dus dienter wel een man met soo een stalen hert/ [346]
Dat hy te waghen niet ontsie zijn eyghen leven/
Om desen Twister vals zijns levens endt te gheven.
En wan dat was volvoert/ alsdan met al de macht
Des Conincx wel beleyt men hun licht t'onder bracht.

GEVEYNSDE RELIGIE

Ghebreeckter anders niet? ho! ho! laet my ghewerden/
Ick sal eens menschen ziel tot moorden soo verherden/
Door schalck-vermomden schijn van tsalich wesen bly/ [353]

333 *sy zijn ghestut*, zij worden gesteund.
337 *quets*, wond.
344 *so dapper*, vlug, dadelijk.
346 *dienter*, er is noodig.
353 *tsalich wesen*, de zaligheid.

Dat niemant/ hoe bewacht/ sich selven en bevry [354]
Voor zijn verrader-handt: ick die so dul becoorden
Het hert/ dat onverschrickt sijn broeder dee vermoorden/ [356]
Ja selfs door redens schijn de sinnen soo verblindt
Des grooten Prince/ dat hy't nau voor quaet bevint. [358]
Ick kan soo onversaecht der menschen herten smeden/
Dat sy moordadich/ dul/ als beesten sonder reden/
Heen draven onbesuyst in d'alderwreetste doot/
En steunen so verdwaest op mijn beloften groot/
Al oft het moorden boos was Godt een welbehagen.
De Helden maeck ick stout/ en doese weer versaghen.
Den blixem van mijn Ban heeft van des Keysers hooft/
Het Keyserlijck cieraet/ de gulden croon gherooft. [365-366]
Alst naut/ ich t'mijnen dienst doe comen uyt der Hellen [367]
De drie ghesusters wreet/ om 's aertrijcx volck te quellen: [368]
Hoe? zijn wy nu beducht om 'tleven van een Man?
Ick die met een ghesicht ter Hellen senden can [370]
Ontalbaer zielen droef? neen neen/ ick sal betoonen
Dat gheen onwinbaer Stadt/ noch Vesten hem verschoonen/ [372]
Maer midden in zijn Sael/ omringht met al sijn wacht
Al moedich/ onversaecht/ hy flucx wert omghebracht.
Ick sweer by *Plutos* Throon/ dat wy niet sullen wijcken/
Ick gae noch dese nacht naer d'Helsche wooningh strijcken/ [376]
Daer met besweringh grou de Hel ick beven doe/ [377]
De wreetste van de drie met haer geslangde roe
Megere gaet met my/ al sou ick 't al versetten/
Die sal met Helschen damp de borste so besmetten/
Beswalcken 'tinghewant/ vergiften ziel en sin/
Van hem dien ick bequaem tot dese daedt bevin/
Dat tot de moort beweecht syn knaghende ghepeynsen/

354 *bewacht*, bewaakt.
356 doelt op den dood van Don Carlos.
358 *des grooten Prince*, van den Koning.
365-366 vgl. de aanteekening bij vers 224.
367 *Alst naut*, als het nijpt, desnoods.
368 *de drie ghesusters*, de Furiën.
370 *met een ghesicht*, door één blik.
372 *verschoonen*, vrijwaren, bescher men.
376 *strijcken*, neerdalen.
377 *grou*, gruwelijk.

En door ons opghehist/ te rugh niet sullen deynsen
Van d'onverschrickte daedt/ en wan men daer by doet
Al veel beloften milt van groote schat en goet/
Tis als het drooghe hout/ door weynich vyer ontsteken/
Smuyckt eerst met dompen roock/ maer moedich doet uytbreken
Door 't suyssende gheblaes de ginsterende vlam/
So salt oock zijn met hem/ wanneer hy eerst vernam
Het helsche spousel wreet in sijn vergifte sinnen/
Stilswijghendt in't ghemoedt hy 'tmoorden gaet beminnen/
Maer wan men hem nu port met woorden schoon gevleyt/
Alsdan dat dulle vyer zijn krachten van hem spreyt/
En vlamt so onbesuyst in zijn bloetgiere sinnen/
Dat hy op heeter daedt wenscht 'tmoorden te beginnen.
So krachtich is den list/ daer met ick heb ghevelt
So vele Vorsten braef/ en menich strijdtbaer Helt.
Want sulck een die't verlies van 'tleven niet sal schromen/
Die sal wel t'eener tijdt tot sijn begheerte comen.
Dus stelt u ziel te vre'en/ ick sie alree de moort
Van die de waerheyt dient/ en onse rust verstoort.

INQUISITIE

O dat is wel gheseyt/ dit is al ons begheeren.
Wanneer dit is volvoert/ wy sullen haest verneeren
Den hoochmoet van de geen die met de Schrift ons dreycht/
De rest voor ons ghewelt sich als verwonnen neycht.
Wat sal den Coninck dit wel sonderlingh vernoeghen?

GEVEYNSDE RELIGIE

Ick gae my metter yl naer 'tspoocken-huys vervoeghen. [408]
Mijn Suster comt met my.

408 *'t spoocken-huys*, het schimmenrijk, de onderwereld.

SUPERSTITIE
ick volch u schreden naer.

INQUISITIE
O soo dit wert volvoert/ soo zijn ons saecken claer.

[4] CHOOR
Schricklijck is het vyer om vresen
Van der Princen gram ghemoedt/
Sonder reden hy sal wesen
In zijn toren dul verwoedt/
Tdringht hem flucx tot moorden wreet/
'tPast op niemants schae noch leet/
Ja veel meerder ist om duchten
Dan den haghel op de vruchten.
Meest door ydel waen ghedreven/
Oft door loghen-tael verleyt/
Wert den toren opgheheven [421]
Van der Princen moghentheyt/ [422]
Ydel waen en loghen-tael/
Zijn de oorsaeck van haer quael/ [424]
Die om eyghen winst verkiesen
Doen den Prins zijn lant verliesen.
Wijs/ die wanckel stelt sijn staten/
En die niet meer toe en gheft/ [427-428]
Hy is ydel boven maten
Die ten Hemel sich verheft:
En die al verwaent begheert/ [431]
Als een Godt te zijn ghe-eert/
Dees valt onversiens ter neder
Van zijn staten/ hooch/ maer teder: [434]
Siet hoe *Pharoos* trots verheven

421 *opgheheven*, opgewekt, aangekweekt.
422 *der Princen moghentheyt*, machtige vorsten.
424 *quael*, ellende.
427-428 wijs is die de vergankelijkheid van aardsche macht inziet en zich daaraan niet verder overgeeft.
431 *al verwaent*, zeer hoovaardig.
434 *teder*, zwak.

(Al verwaent) hem brenght in noot:
Nabuchodonosors leven/
Cesars moort/ en *Cyrus* doot/
Spieghels voor u Vorsten zijn/
Dat u macht niet is dan schijn.
Wat mach *Alexander* baten
Al sijn goet/ en al zijn staten?
Dus ghy niet uyt hoochmoet prachtich
Wetteloos u selven roemt: [444]
'tWelck door loghens onwaerachtich
Van u vleyers wert verbloemt. [446]
Godts Wet doet u macht ontfaen/
Om de Wetten voor te staen/
Die ghy hebt met eedt besworen/
Doe ghy Coninck waert ghecoren.
Derft ghy Vorsten de misdaden
Straffen van een ander man/
Daer ghy selfs met zijt verladen?
Dat ist werck van een tyran:
Die niet past op Wet noch eer/
Maer vol wrevels werpt ter neer/
Al de preutse deuchts manieren [457]
Die zijn gulden Croon vercieren.
Vanden Hemel waert om loven
Princen hebt ghy al u macht/
Al u moghentheyt van loven
Wort van Godt u toeghebracht.
Zijn ghenade u omvat/
Als de vesten doen een Stadt.
Heylich doet hy zijn u wesen/
Dat u d'ondersaten vresen.
Maer so hy siet dat onwaerdich
Ghy den Scepter voert in d'hant/
Stut de boosheyt onrechtvaerdich/ [469]
En den vromen brenght tot schandt/
Hy treet met u in't gherecht/
En u machten nederlecht/

444 U er op beroemt boven de wet te staan.
446 *verbloemt*, bedriegelijk voorgestelt, verzonnen.
457 *preuts*, edel, flink.
469 *stut*, beschermt.

Daer sal hy u Vorsten thoonen
Dat u trots u niet can schoonen: [474]
Maer de gladde tongh pluymstryckich
Die de Princen smeeckich vleyt/
Meest doet dat de deuchden wijckich
Zijn van 'sConincx Majesteyt.
Wel hem die in't aenschijn smeet [479]
Den pluymstrijcker die hem beet/
Wiens vergift hy wijs ginck vresen/
Dat was recht eens Princen wesen.
Boos-wicht raet u Prins tot salich/ [483]
Die ghy meer als mensche vreest/ [484]
O so hy daer in is falich [485]
Minder is hy als een beest:
Keyser/ Coninck/ Vorst/ noch Heer/
In Godts rijck en is niet meer/
Dan den minsten mensch onmachtich/
Die ghy hier soo zijt verachtich.

De tweede acte

[1] Megera, Tisiphone, Alecto

MEGERA

Hiet uyt het helsche hol/ de borst vol boosheyts wenschen/
't Vergift van veyle vree/ de Peste van de menschen/ [492]
Ben ick *Megera* boos: *Tisiphoon, Alecton,*
Ghy dochters van de Nacht/ gheteelt door *Acheron,*
Sa comt hier voor den dach/ verschijnt ghy Helsche spoken/ [495]
Ghy die tot zielen straf het eeuwich vier moet stoocken
Met toortsen steets ghevlamt/ tot straf van boosheyts daedt/

474 *schoonen*, ontschuldigen.
479 *smeet*, sloeg.
483 *tot salich*, tot het goddelijke, eeuwige.
484 waarvoor gij meer beducht zijt dan voor menschen.
485 *is falich*, faalt.
492 *veyle vree*, veilige vrede.
495 *Sa*, welaan.

Gewapent inde vuyst met my ten Oorlogh gaet.
Ghy die 't verdoemde volck met vyer en vlam gaet plaghen/
Al *Plutos* beulen wreet/ die 't quaet zijn straf doet dragen/ [500]
Al langh genoech ghepijnt de Schimmen bleeck verdort/
Die door boosheden vals ter hellen zijn ghestort.
Hey voecht u nu by my/ hier comt wat grooters voren.
De valsche Goodsdienst die heeft ons tot moort besworen:
De Hel is noch niet sat/ het Tenarische velt [505]
Noch *Pluto* alle daegh om nieuw borghers quelt:
Spout nu het Helsche spoch/ vergift nu lant en steden/
Daer ghy met voeten boos het Aerdtrijck sult betreden:
Laet *Pelops* Vader nu met een graech-scherpen tandt [509]
Al gulsichlijck versaen 't versworen inghewant. [510]
Den Roover *Sisiphus* verheucht sich nu vol lusten
Dat hy vant climmen suer zyn moede leen mach rusten/
Nu van den slocker gier niet meer gepickt en wert
Met helsche pijnen wreet het weder wassendt hert/
Dat *Iovi* 'tvier ontstal/ en dorst de Goden trotsen/
Wiens lichaem eewich druckt *Caucasus* herde rotsen: [513-516]
Den genen die op 't Rat lijt straffe sijns misdaet/
Den ghenen die int vyer in alder eeuwen braet/
Den gheen die levendt sterft met steetse vrees bevanghen/
Door rotten val ghedreycht/ die over 'thooft hem hanghen: [520]
De bloet-besmette Bruyts/ de Susters dul becoort/
Door wien den eerste nacht de Bruygoms zijn vermoort/

500 *dragen*, voortbrengen.
505 *het Tenarische velt*, de onderwereld; Tainaros is een berg en plaats in Laconica waar een ingang tot den Hades was.
509 e.v. is de beschrijving der helsche plagen, vrij gevolgd naar het eerste tooneel van Seneca's Thyestes, waar de schim van Tantalus, onderbroken door de Furia, deze opsomt vs. 4-12 en vs. 72-80.
Pelops Vader, Tantalus.
510 *versworen*, vervloekt. Laat Tantalus nu zijn honger eens stillen.
513-516 doelt op Prometheus, 517 op Ixion, 518 op Phlegeton.
520 bedreigd door het vallen van de verteerde gesteenten boven hem (vergelijk Thyestes 75-77).

En vullen nu niet meer haer bodemloose vaten: [521-523]
Ja eyntelijck de Hel wert van u straf verlaten.
Verlust u hier met my/ het smoockt hier al verwoet/
Wast nu u handen wreet in 't warme menschen bloet.
Vervult *Europa* nu met al de helsche plaghen/
Die ghy de zielen boos tot straffe doet verdraghen:
Verschudt u schrickich hayr van 'tpijpende gheslang/ [529]
Beswalckt de clare Son met uwen adem bang/
En wilt met wreetheyt dul den *Iber* boos verladen/ [531]
Op dat den Spaenschen Vorst sijn bloet-dorst mach verzaden:
O ghy! die in u borst draecht dootslach/ moort/ verraet/
Bloetschanden/ tyranny/ moetwillen/ nijt/ en haet/
Wraeckgierich/ dul/ vergramt/ bloet-stortigh/ onbermhartich/ [535]
Ellendich hongher/ cou en scherpe armoe smertich/
Al 'smenschen Beulen wreet/ spout die hier samen uyt/
Ja dat den helschen damp verdorre gras en cruyt.
Ghy die door Vader-moort de kinders doot doet blijven:
De kinders al verstockt haer Ouders weer ontlijven/
De broeders onder een so twistich hebt verhet/ [541]
Dat hun weerhouden can noch bloet noch maechschaps wet:
De dochters *Pandions* met helschen toorn beseten/ [543]
d'Oncuysche Vader snoot int wreede mael doen eten
Tot wraeck zijn eyghen kint. En was't niet ons bedrijf
Dat *Atreus* neef vermoort wert van sijn eyghen wijf? [546]
Die weer wert van haer soon tot wraeck naer d'Hel ghesonden:

521-523 doelt op de Danaïden.
529 Schudt uw verschrikkelijk hoofdhaar van sissende slangen.
531 *den Iber*, den Spanjaard.
535 *onbermhartich* lees onb*a*rmh*e*rtích.
541 *verhet*, verhit.
543 *De dochters Pandions*, Prokne en Philomela, die aan Tereus het vleesch van zijn zoon Itys als maal voorzetten tot straf van zijn misdaad aan Philomela; deze gruwelijke geschiedenis is het onderwerp van Samuel Coster's *Ithys*, dat in het jaar tevoren op de Oude Kamer gespeeld was.
546 *neef*, nazaat. Agamemnon, Atreus' zoon, vermoord door zijn vrouw Clytaemnestra en gewroken door hun beider zoon Orestes.

Iocastes sonen bey met moort malcander schonden: [548]
En dat verlusten ons/ doen swommen wy in vreucht.
En even sal alsnu de voedtster van d'ondeucht/
Den goddeloosen krijch/ ons weer aen 'tfeesten brenghen:
Wy zijn verwinners doch/ den Hemel wilt ghehenghen/
Want voor ons wijcken nu de Liefde/ Vreed'/ Eendracht/
En Twist/ Gewelt/ Bedroch/ zijn in volcomen cracht:
Hist op de Princen trots/ wiens ziel ghy soo becoorden/ [555]
Dat sy door ydel lust hun ondersaten moorden:
Dat d'een door wanen groots wil heerschen als Monarch/
En d'ander weer verleyt door valschen Godsdienst arch/ [558]
In tooren soo ontsteeckt/ dat alle wreetheyts pijnen
Gepleecht aen's menschen lijf noch al te loom hem schijnen: [560]
Om dat sy 't niet verstaen gelijck hy dat gelooft/ [561]
Ontalbaer menschen hy hier om vant leven rooft.
En dats den rechten wech tot *Plutoos* heerschappyen/
En om de woeste hel 't versien van Borgeryen. [564]
En int besonder ick sal soo met helschen brandt
Verhetten 't hert en sin/ doen rasen 't inghewant
Van een heylloosen mensch/ tot moorden aengedreven/
Dat hy door yver blindt niet spaer syn eyghen leven/
Maer geef het om de doodt eens anders onversaecht/
Want hy doch niet gerust blijft die een ander jaecht.
't Is tijdt o Susters waert/ 't is tijdt/ laet ons beginnen/
Bloedt-dorste zinnen baert/ baert dul becoorde zinnen/
Wraeckgiere herten smeet/ door tooren wreet verleyt/
Want wraeck is meest verselt met onbescheydentheyt: [574]

548 De zonen van Oedipus en zijn moeder Jocaste, Eteocles en Polynices, wier oneenigheid tot den tocht der zeven tegen Thebe leidde, waarbij de broeders elkander doodden.
555 *hist* (ook 875), hitst.
558 *arch*, boos.
560 *loom*, zwak.
561 *verstaen*, begrijpen, opvatten.
564 *'t versien*, te voorzien.
574 *onbescheydentheyt*, onverstand, onredelijkheid.

Hey treet my lustich na/ het is hier al aent woeden/
Voor ons een rijpen oogst/ men moet sich vlytich spoeden/
En ick in myn beroep sal doen bekennen/ dat [577]
Vant bloedich moorden wreet *Megeer* is nimmer sat.

[2] Balthasar Geraerts Moorder, Geveynsde Religie, Superstitie

MOORDER

Helaes! hoe teder ist gemoet/ 't welck ongeveynst
Soo naecktelijck verbeeldt/ wanneer men overpeynst
Ons levens meesten loop/ oock 't minst van onse sonden/ [579-581]
Hoe smertich ist de ziel te zyn vol boosheyts wonden! [582]
Hoewel het quaet geheelt den mensche niet en schijnt/ [583]
Soo ist een stage Beul die ons de ziele pijnt:
Want d'oogen des gemoets men nimmer sal bedriegen/
De Mensch en kan sich selfs door geen vermommingh liegen.
Verbeeldt de sonden snoo met d'alderschoonsten vont/
Het schijnt uytwendich wat/ maer in dijn 'sherten grondt [587-588]
Sal u ghewisse doch u t'allen stonden schelden. [589]
Gheluckich leefden die wiens ziel gheen boosdaet quelden.
Beswaert is mijn ghemoedt/ mijn slaep is ongherust/
Een vreemt inbeeldingh droef beswalckt mijn soete lust. [592]
Wat sou dit anders zijn/ dan knaghende ghepeynsen

577 *in mijn beroep*, volgens mijn roeping, in mijn rol.
579-581 Helaas, hoe zwak is het gemoed, dat oprecht zich zoo zuiver vertoont, als men onzen gewoonlijken levensgang en ook het minste van onze zonden overpeinst.
582 *smertich ist*, smartelijk is het voor de ziel.
583 hoewel de wond als zij geheeld is niet meer uiterlijk zichtbaar is.
587-588 Stel de snoode zonden met de mooiste uitlegging gunstig voor, het lijkt uiterlijk iets, maar ....
589 *ghewisse*, geweten.
592 een vreemd schrikbeeld bezoedelt mijn vreugde.

Van sonden boos ghepleecht/ dien ick my niet can veynsen? [594]
In 't hoochste van mijn vreucht so comt my steets te voor
Ick weet nau welcke schrick/ men veselt my in d'oor/ [596]
Mijn kint ontreckt u ziel uyt 'tydel aerts vermaken/
En stiert die wijs om hoogh naer 's Hemels gulden daken.
De grousaem hel vertoocht sich weer aen d'ander zy/
En al mijn sonden snoot verbeelden sich daer by/
O sonden ongemeen/ daer met de rasernijen [601]
Door innerlijck gheheuch ghestadich my castijen! [602]
Het hayr my dickwils recht/ ick roep de Maghet aen/ [603]
Ick bidt haer om ghenaed'/ en segh dick met ghetraen:
O hoe behoort den Mensch in alles sich te draghen/
Dat hy wel wijs ontvlucht der hellen steetse plaghen!
Helaes of ick't ghemoet hier con versek'ren van/ [607]
Door d'een oft d'ander daedt/ al hincker 't leven an/ [608]
Als ick daer door maer mocht des Hemels troon beerven.
Wel hem die 't leven endt om in Gods dienst te sterven.

GEVEYNSDE RELIGIE

Myn kindt wat sachters kiest/ wanhoopt niet van ghenaedt/ [611]
Godt wil het leven niet/ maer datmen 't quade laet.
Door deucht soeckt 's Hemels woonst/ en wilt niet treurich wesen.
Ghy die deelachtich zyt den Gods-dienst uytgelesen
Van 't heylich Rooms geloof/ twelck u/ myn waertste soon/
Toe voeren sal vol lust des Hemels gulden croon.

594 van begane zonden, die ik mij niet kan bedenken.
596 *veselen*, fluisteren.
601 *de rasernijen*, de Furiën, helsche geesten.
602 *gheheuch*, herinnering.
603 *recht*, te berge rijst.
607 *of ick con*, kon ik maar.
608 al koste het mij het leven.
611 *wat sachters kiest*, kalmeert u.

MOORDER
Och of ick met myn doodt mocht 't Rooms gheloof verstercken!

SUPERSTITIE
Dien yver is te groot.

MOORDER
Oft dat ick yet mocht wercken [618]
Met schaed van eygen bloedt ten dienst van t'ware woort.

GEVEYNSDE RELIGIE
Myn kindt/ 't is ydelheyt die uwe ziel becoort/
Wel haest sou doodes schrick u yver doen vercoelen.

MOORDER
Ick wensche dit van Godt/ dat ick mocht doen gevoelen.
Met welck een yver dat myn grootse ziele woet
Tot daden vol gevaers/ alst maer was tot behoet
Van onsen Godts-dienst/ en het Rooms geloof rechtvaerdich.

GEVEYNSDE RELIGIE
God kent een yeder niet het Martelaerschap waerdich.

MOORDER
Och oft hem wel geviel/ en hy my waerdich vont!

618 *wercken*, tot stand brengen.

SUPERSTITIE
Myn kindt/ ick bid ons Godt/ hy u volherdingh jont/
Maer o! ick acht ghewis 'tghevaerlijck deed 'u schromen.

MOORDER
Dat wert bevonden dan alst daer toe was ghecomen. [630]

GEVEYNSDE RELIGIE
Door u een grooten dienst de Kercke con gheschien.

MOORDER
Om datter oorsaeck was men soudet dan besien. [632]

GEVEYNSDE RELIGIE
Gods segheningh bedauw u over al u leden/
O ghy! die int ghevaer des doots niet schroomt te treden/
In 's Hemels dienst/ en om u zielen salicheyt/
Wat heeft den Hemel u een braver daedt bereydt!
Doch schroom ick al te seer/ den schrlick sal u doen wijcken.

MOORDER
Godt sal mijn yv're ziel met moedicheyt verrijcken/
Dus doet het mijn bekent/ mijn hert van yver brandt.

GEVEYNSDE RELIGIE
Dat is dien valschen Prins/ van kettery vermant/ [640]

630 Dat zou dan moeten blijken als het zoover was gekomen.
632 Doordat er gelegenheid was zou men het dan eens zien.
640 *vermant*, beheerscht, geheel in de macht der ketterij.

Die al waer dat hy heerst/ ons out gheloof doet vluchten/
Te senden metter ijl naer 'thelsche huys vol suchten/
Dat waer de grootste daedt die nu ter werelt is/
Die dit volbrenghen con was salich voor ghewis. [644]

MOORDER
Hoe? liefdt den dootslach dan ons Godt van groote Heeren?

SUPERSTITIE
Ja/ als 't is tot sijn dienst/ en om 'tgheloof te meeren.

MOORDER
Nochtans verbiet hy moort/ en segt/ myn is de wraeck.

GEVEYNSDE RELIGIE
Dits buyten u verstant/ dat is een and're saeck:

SUPERSTITIE
Neemt *Ehud* door Godts wil den *Eglon* niet het leven? [649]

MOORDER
Maer *David* heeft sich noyt tot *Sauls* moort begheven.

GEVEYNSDE RELIGIE
Hoe? *Saul* was gesalft/ en oock geen Ketter boos.

MOORDER
Nochtans in al syn doen een Prins soo Goddeloos/
Dat hy de Priesters selfs te moorden heeft gheboden.

644 *voor ghewis*, voorzeker.
649 zie: Richteren 3, 20-26.

GEVEYNSDE RELIGIE

Maer God door *Iehu* doet hy *Iesabel* niet dooden? [654]

SUPERSTITIE

Beg'nadicht Godt niet 't werck van d'Eerbaer *Iudith* stout
Dat sy d'oncuyschen vorst den droncken cop afhoudt? [655-656]

GEVEYNSDE RELIGIE

Wat wilt ghy segghen/ siet der *Iacobynen* Vader/ [657]
Wat stort hy Ketters bloedt/ ja demptse allegader.
O Hemel! heeft u dat niet sonderlingh vernoeght/
Daer ghy soo grooten sorch voor uwe heyl'gen droeght?

MOORDER

Nochtans doen *Petrus* tooch het snijdent swaert vol woeden/
En dat met *Malchus* quets hy 't verwde met den bloede/ [662]
Wat seght des werelts heyl? O *Petre* laet dat staen/
Die metten swaerde slaet sal metten swaert vergaen.
Hier blyckt dat *Christus* geen behagen heeft int moorden.

GEVEYNSDE RELIGIE

't Is waer/ ick kent met u/ dat *Christus* sprack dees woorden
Tot *Petrus*, die als hy zijn Meester sach in noot/
Niet eens en overdacht 't profijt van *Christi* doot.
Maer die in *Petrus* plaets den stoel besit eerwaerdich/ [669]

654 zie: 2 Koningen 10, 30-37.
655-656 zie: het apocr. boek Judith, 13.
657 *Iacobynen*, Dominicanen; *der Iacobynen vader*, Torquemada, de organisator der Spaansche Inquisitie.
662 *met Malchus quets*, door de verwonding van Malchus, Matth. 26, 51-52; Joh. 18, 10-11.
669 nml. de Paus.

Die heeft den ketter snoot ter doot verdoemt rechtvaerdich/
Hy dwaelt ten geenen keer/ dat weet ghy selver wel. [671]

MOORDER

Wat twijffel prickt myn ziel? wat lyt myn hert gequel?
Hoe ist gemoet beducht? ick weet nau wat te kiesen.

SUPERSTITIE

Neen/ neen/ myn waertste kint! en laet doch niet verliesen
Dees oorsaeck/ wiens volvoer u treckt ten Hemel flucx. [674-675]

GEVEYNSDE RELIGIE

Hem vlechten's Hemels crans de Eng'len vol gelucx/
Die dees geloofs tyran al moedich sal ontlijven.

MOORDER

't Gemoet my onversaecht daer toe beghint te stijven/
't Is waer/ 't is Paus bevel/ die nimmer falen can/
Hy heeft hem al verdoemt door synen heyl'gen ban.
Hy weet der volck'ren heyl/by hem geen quaet can wesen.

SUPERSTITIE

Mijn soon 't is voor gewis dat Godt u uytgelesen
Heeft voor zyn eyghen knecht/ twelck weynich is gemeen/

MOORDER

Een dommelige slaep my dringht door al de leen.

671 *ten geenen keer*, nooit.
674-675 *en laet doch niet verliesen dees oorsaeck*, laat U toch deze gelegenheid niet ontgaan.

Godt drijft my tot het best/ ick wil my hier wat rusten/
En myn vermoeyde siel met sachten slaep verlusten.

GEVEYNSDE RELIGIE
Jae slaep/ den dullen slaep/ veel argher als de doodt/
Megera deser stont een moort-lust in u stoot.

[3]

[3] Megera, Tisiphone, Alecto
Ha/ ha/ al vert ghenoech/ hier is de wrevel gast/[689]
Die met een troubel siel sluymt in het droomen vast:
Nu toe/ mijn Susters toe/ wilt hem de borst soo schenden/
Dat hy vol yver boos swoecht om naer 'tgraf te senden
Met onverschrickter handt een die hem noyt misdee:
Voor dat dat zy volvoert zijn ziel gheeft nimmer vree.

[4] Moorder *uyt sijnen slaep comende*
Ay my beswaert ghemoedt! ay my verschrickte droomen!
't Hert' my van angste slaet/ de ziel beducht vol schromen.
Ick swem in't sweeten vocht/ van vrees het hayr my recht/ [697]
My docht ick was/ ic was alreede int gevecht/
En had nu al volvoert met onversaechder herten
Het overheylich werck daer my 'tghemoet toe terten/ [700]
Doen ick my ley te rust: maer door een loome vlucht [701]
En sorgh van 'slevens endt ontwaeckt ick al beducht.
Nau weet ick noch of't droom/ of waerheyt is waerachtich/
Ay my! hoe was die slaep my vol ghevaers onsachtich! [704]
Ick weet niet hoe my is/ 'tghemoedt is my verkeert/ [705]

[3] Dit tooneel zal door de Furiën met dans en pantomime zijn begeleid.
689 *al vert ghenoech*, wij zijn er al.
697 *het hayr my recht*, het haar rijst mij te berge.
700 *terten*, tartte, aanspoorde.
701 *een loome vlucht*, een moedeloos terugdeinzen.
704 *onsachtich*, hard, wreed.
705 *verkeerd*, veranderd.

Een vreemde raserny my al de sinnen heert: [706]
Ick ben so onversaecht/ ick weet niet hoe't mach wesen/
Al waert in duysent doo'n/ ick soude nu niet vresen
Te doen de cloecke daedt: ick acht 'tis Godes gheest/
Die my tot zijnen dienst doet zijn so onbevreest/
't Is Godt behaechlijck /wis/ 'twert van hem goet gevonden/
Nu sa mijn ziele dan en rust tot gheenen stonden/
Voor dat met dese handt de Tyran zy ghevelt/
Tyran van ons gheloof/ en ketters trots ghewelt.
Och oft ick metter ijl dees dagghe mocht bebloeden [715]
In zijn godloose borst; ick pasten noch op 't woeden/ [716]
Noch al de pijnen wreet/ daer met zyn volcxken rou/
Door spijt van zyne doot my 'tlichaem beulen sou.
Maer my dient goeden raet en middel te bedencken/
Om met behende list hem doodelijck te crencken:
Doch voecht het Godt in als/ ick wil ter biechte gaen [721]
By eenich Jesuijt/ die sal my 'tbeste raen.

[5] Rey van Maechden

Heyloos ghemoedt/ dat nu tot moort/
Van valschen Gods-dienst zijt becoort/
Wat dulheyt mach u ziele quellen/
Die u so vlijtich drijft ter hellen?
Ghy steunt op 'sPaus ghewaende macht/
Die godloos leeft in aertsche pracht/
En die en can u niet bevrijden
Van u verdoemt rechtvaerdich lijden.
Der hellen schuym/ vervloeckt ghedrocht/
Van *Ate* zijt ghy voortgebracht/ [732]
Megeer heeft u de Borst ontsteecken/
En met haer helsche toorts bestreecken.
Seght doch Godloos verrader snoot/
Die nu voor neemt des *Princen* doot;
Waer in bevindt ghy hem des waerdigh/ [737]

706 *heert*, beheerscht.
715 *dagghe*, degen.
716 *ick pasten op*, ik zou geven om.
721 Doch God zal het in alle opzichten schikken.
732 *Ate*, de godin der verblinding.
737 Waardoor vindt gij dat hij dit verdient?

Die selfs is deuchdes beeldt rechtvaerdigh?
Ghy noemt hem Ketter/ maer ghy liecht/
Den valschen Godts-dienst u bedriecht/
Veel beter is Godts Woordt volkomen/
Dan Menschen vals versierde droomen.
Hy die syn eyghen bloedt niet spaert/
In jonst der gulden vryheydt waert/ [744]
Is waerdigh tot syn deughts beloningh
De Croon te draghen van een Coningh.
Maer helsche Nijt de borst u brandt/
Ghelijck men *Aristides* bandt/ [748]
Om dat hem 't volck den Naem rechtveerdich
Gheeft/ die hy om syn deucht was weerdich.
Verlemt de boose handt verwoet [751]
O Godt! en desen *Prins* behoedt/
Dat hem dees Moorder niet can schaden
Laet hem zyn bloedt-dorst niet versaden: [754]
Doch ghy zyt die het alles weet/
En schickt naer noot/ 't sy hef of leet/ [756]
Soo ghy voorsiet dees moort verradich/
Voecht hem ten besten Heer ghenadich. [757-758]

[6] Parma, Assonville, Moorder, Iesuyt

PARMA

De Mensch is niet so dul/ die and're siet bedrogen/
Door brekingh van belooft/ of hy sal naer vermoghen [760]
Hem wachten van sulc een die 't geen hy looft niet geeft.

ASSONVILLE

Dit dick tot's Coninckx schae hier wel gebleken heeft.

744 Ten gunste der kostbare gulden vrijheid.
748 *Aristides*, bijgenaamd de rechtvaardige, werd ten gevolge van Themistocles' naijver door de Atheners verbannen, 482 v.C.
751 *verlemt*, verlamt.
754 *hem versaden*, zich verzadigen.
756 *naer noot*, zooals het moet.
757-758 Indien Uw voorzienigheid dezen verradelijken moord heeft bepaald, schikt het ten beste, genadig God.
760 *belooft*, belofte; *naer vermoghen*, zooveel mogelijk.

Dus op een ander wijs men moet voorzichtigh trachten/
Dat dit allencxkens hun gae soetgens uyt ghedachten.

PARMA

Maer dien opruyer loos men hun ontrooven moet.

ASSONVILLE

Siet hier den braven Helt die storten sal syn bloedt/

PARMA

Die? neen voorwaer/ myn dunckt ten sal den Man niet wesen.

ASSONVILLE

Maer dick de minst' in schijn zyn aldermeest te vresen: [768]

PARMA

't Is waer/ maer weynich hoop myn ziel in desen heeft/

ASSONVILLE

Wat weetmen?[770]

PARMA

't is also/ ick gae/ en ghy hem gheeft
Al 't geen hy noodigh eyst.

MOORDER

O edel Heer grootmoedich/
De Heyl'ghe Moeder Godts sy u altijdt behoedigh:

768 *dick*, dikwijls.
770 *Wat weetmen*? men kan niet weten!

ASSONVILLE

En u also myn vrint/ al 's Hemels Heyr-cracht schoon
U toevoer zegen-rijck des Hemels lauren croon.

MOORDER

Myn Heer ick acht ghewis/ soo ick 't ontcoom int leven/
Al wat de Coninck looft/ dat sulcx my wert gegeven:

ASSONVILLE

Voorwaer myn waerde trou stel icker voor te pant/
Indien ghy dit volvoert door dijne vrome handt/
En dat het Godt behaecht/ soo wy voorseecker hoopen/
Dat ghy hun handen wreet voorsichtich moocht ontloopen/
Al watter wert belooft int Coninckl ijck Placcaet/
Het wert u toeghelecht/ jae meerder alsser staet:
Dus twijffelt niet in des/ en oock nu soo ghenomen/ [783]
Na dat ghy 't hadt volvoert/ ghy waert in handt ghecomen
Van hun/ soo hebben wy hier veel van haer ghevaen/
Die waerlijck wy voor u los sullen laten gaen:
Dus watter noodigh wert tot u behoet ghevonden [787]
En wert van ons/ myn kindt/ versuymt tot geenen stonden:

IESUYT

Den Hemel lacht u toe/ ghy drijft een vrome saeck/
Den laster van Gods woort vereyst door u de wraeck.
Dus o myn kindt ontbloodt/ ontbloodt u ziel van schromen/
Wis sullen t'uwer baedt de Eng'len nedercomen.

783 *in des*, in dat geval; *nu soo ghenomen*, als wij nu het andere geval stellen.
787 dus wat er zich als noodig voor uw veiligheid zou kunnen voordoen.

MOORDER

Ick ben door al dees re'en so sonderling gemoet/ [793]
Dat eer een langhen tyd ick dooden sal verwoet [794]
Hem die den Coninck trots/ en 't Rooms gheloof gaet schenden: [795]
Ick sweer/ met dese handt ick na de Hel sal senden
Syn Goddeloose ziel: ick sweer/ met dese handt
Wert rijckelijck betaelt den laster/ smaet/ en schandt/
Die Spaengien heeft gheleen door syn oproerich strijden:
Neen neen/ voor dese handt sal hy sich niet bevrijden. [800]
Orangien dats u roedt/ daer met den Hemel dreycht/ [801]
Myn Heer ick eysch verlof/ gantsch tot dees reys gheneycht: [802]

ASSONVILLE

Alst u behaechlijck is/ gaet in den naem des Heeren/
Door uwen voorspoet doch wil Godt ons vreuchden meeren.
Syt ghy oock wel versorcht van 't gheen u noodigh dien?

MOORDER

Myn Heer ick ben naer wens van alles wel versien/
U Dienaer wenst myn Heer het eeuwich Hemels leven:

ASSONVILLE

Het selfde wil u vriendt de milden Hemel geven.

MOORDER

Adieu myn waerste Heer.

793 Door al deze redeneering is mijn moed zoo gesterkt.
794 *eer een langhen tijd*, binnen korten tijd.
795 *trots*, trotseert.
800 aan deze hand zal hij niet ontkomen
801 *roedt*, roede.
802 *ick eysch verlof*, ik neem afscheid.

ASSONVILLE

Adieu ter salicheydt/ [809]

IESUYT

Wat heeft den Hemel u een saligh werck bereydt!
Hoe veel gelucx de uyr van u gheboorten jeughdigh!
Wat syn met rype deucht begaeft u jaren vreuchdigh!
Thoont u voorsichtich doch/ Godt sy u leyder vroet.

MOORDER

Het sy soo/ en altijdt syn Moeder u behoet:

[7] Parma en Assonville

ASSONVILLE

O *Prince*, thert my tuycht dees sal *Orangien* vellen/
Doch acht ick voor ghewis men niet veel moeyt met tellen
Sal hebben van het ghelt dat hem 'tPlaccaet belooft:
Dan dat's al even eens/ als d'ander maer berooft
Is vander Sonnen licht/ en nader Hel ghesonden.

PARMA

Mynshalven/ die met moort een ander heeft geschonden
Is wreede straffe waert/ en dat sal hem geschien/
Want buyten twijffel ist/ hy sal hun niet ontvlien.

[8] CHOOR

Den blixem van de Nyt die is veel meer te vresen/
Dan die van *Iovis* handt/
Sy slaet der Vorsten heyl/ en doet een Coningh wesen
Dick sonder Croon of landt.

809 *ter salicheydt*, tot uw heil.

Want wis des Princen macht bestaet in cloecke Raden/
't Zyn stijlen van syn throon:
Is dan des raders hert met helsche Nijt verladen/
't Dyt hem tot smaet en hoon.
Een die zyn Prince lieft met onbecoorde sinnen
Van eyghen winst oft baet/
En die hem slants gherecht en welvaert doet beminnen
Wort meest van 't Hof ghehaet.
Hoe wel de gulden Staf druckt's Conincks handen prachtigh/
En schijnt een Prins in als/
Nochtans is meest verheert hy/ als een slaef onmachtich [837]
Van zyne raden vals.
't Misbruyck van 's Conincks naem/ om veylich te volbrenghen
'sHoofs janckers moet-wil quaet/ [840]
Stout dick den onderdaen/ die sulcx niet wil ghehenghen [841]
Tot oproer oft verraet:
Doen Coninck *Phlippus* eerst quam met syn Spaensche Heeren
In 't bloeyendt Nederlandt/
De trotse pronckery gheschiet tot syner eeren
Hy als een wonder vant.
Den Adel vol hoochmoet/ in rijck'lijcke ghewaden
Braveerden Spaengiens pracht/
Dit wracht een stille Nijt/ en 't wert beduydt ten quaden
In 't Spaens vergift gedacht. [850]
Maer dese welcker pronck/ als al te overvloedich/
Den yver had gehoont/ [852]
Die hebben oock ten strijd' en inden oorloch moedich
Haer wel so braef ghetoont/ [854]
Dat selfs des Konincks mont bekende voor waerachtich/
Dat Nederlandts gheweldt
Des zeges Lauren Croon/ door hunne daden crachtich/
Hem had ter handt ghestelt.
Dit dee den Castiliaen noch al veel helser rasen/ [859]
En groeven zynen Nyt:

837 Nochtans wordt hij meestal beheerscht door zijn valsche raadgevers.
840 het booze opzet van de hovelingen; *jancker*, vrijer, verliefde dwaas.
841 *stout*, stuwt.
850 in de vergiftigde gedachten der Spanjaarden.
852 *gehoont*, geschaad, bedrogen; 851-852 zij wier al te weelderige pracht afbreuk had gedaan aan de waarde van hun hulde.
854 *wel so*, evenzoo.
859 *den Castiliaen*, de Spaansche grooten.

Dit heeft het smoockent vier wijtlufter opgheblasen
Door dees ghewaende spijt: [862]
Dat hy een Helschen eedt swoer in syn dulle sinnen/
Te rusten nacht noch dach/
Voor dat hy *Belgica* deed' met ter daed bevinnen
Wat Spaengiens haet vermach.
O haet! o bitt'ren haet! gedyt tot soo veel moorden/
Wat was u woeden boos?
Wat helscher raserny u dulle borst becoorden
Tot daden soo Godloos?
Doen *Phlippus* nu vertrock/ en ginck nae Spaengien woonen
Doen dacht d'onguyre Nijt/
Een spoor der booser ziel/ om't Nederlandt te hoonen/ [873]
Wast nu bequamen tijdt.
Hier toe op histen sy den Coninck/ die tot tooren
Was selfs te licht becoort/
Die flucx het Nederlandt heeft bitter straf gheswooren/
En noyt hen recht verhoort.
En doen ist Nederlandt vervult met soo veel tranen
Door wreetheyt onbehoedt/
De Spoocken van de Hel/ de bloedtgiere *Maranen*,
Was haer een scherpe roed:
Godt/ die het dertel haet/ en 't al beheerst almachtich/
Sachtwalgich Nederlandt [884]
In boosheydt soo verhert/ in hoovaerdy soo prachtich/
Dat hy 't ondraechlijck vandt:
Hierom soo straften hy't uyt Vaderlijck medooghen/
Hoe wel met roeden swaer/
Maer sach weer aen den smaet met lijdelijcke ooghen/ [889]
Van *Belgis* droef gevaer.
Want hy vergramt sich fel/ als op zyn milde gaven
Wy trotsen vol hoochmoet/
Hierom hy dickwil maeckt van groote Princen slaven/
En verwt hun lant met Bloedt.
Maer als den hoochmoet nu door straf begint te dalen/
En God hem siet vernoecht/ [896]

862 door dezen ingebeelden smaad.
873 *spoor*, prikkel, aansporing.
884 *Sachtwalgich*, zag het walgig (afkeer, tegenzin opwekkende) Nederland.
889 *lijdelijcke*, bedroefde, medelijdende.
896 *vernoecht*, voldaan.

Soo werpt hy weer op ons zyn vriendelijcke stralen
En 'tal ten besten voecht.
Godt wilden *Belgica* door Spaengien wreet Castijden/
Maer doen sulcx was volbracht/
Hy wildent van syn smaet nu selver weer bevrijden/
Door eyghen daet en macht.
Want Spaenjaerts woeden dul verdroot hem oock ten lesten
Nassau hy winner maeckt/
Doch dit en heeft den Nijt/ die al te diep gingh vesten/
Van Spaengien niet gestaeckt.
Den Nijt die Spangien draecht/ en eewelijck sal dragen
Op *Belgis* onverschult/ [908]
Doet hem syn eyghen ziel met helsche prickels plaghen/
Door spijt en onghedult. [910]
Dit doet hun woeden staegh met Hels beseten sinnen
Tot heym'lijck moorden quaet/
Nu zyt met openbaer ghewelt niet connen winnen/
Nu doen syt met verraet.
Hy die hun wijs ontgingh/ doort veylich misvertrouwen
Des Spaenschen Raedts ghewis:
Die van het Edel bloedt/ en 't Keyserlijck *Nassouwen*
Een Morghen-sterre is:
O die van Godt bevrijdt wiert in so veel ellenden/
Om naderhandt te zyn
De brugh waer over hy het Nederlandt wou senden [921]
Verlossingh van hun pijn/
En die sich inden noot soo moedigh heeft ghedraghen/
Een waren *Prins* in als.
Die trachten sy als nu door Heymelijcke laghen
Te brenghen om den hals.
Doch Godt die is met ons/ en niemant can ons deeren/
Al leght ghy al ter neer
Dien Gods beminden man/ dien *Prins* vol aller eeren/
Daer synder and're meer: [930]
Want noyt den grooten Godt in eenes menschen handen
En stelt der vromen heyl/

908 *onverschult*, buiten schuld van de Nederlanden.
910 *spijt*, afgunst.
921 *hy*, God.
930 namelijk 's Prinsen zoons.

Fy/ eewich/ O Maraan/ ghedijt tot uwer schanden/
Die 't moorden hebt so veyl. [934]

De derde acte

[1] Den Prins van Orangie, Hofmeester

PRINS

Hoe selsaem 'twonder is van Gods vermoghen wercken/
En can helaes (te swack) geen 's menschen ziel bemercken.
Wy wanen al verdwaest te hebben zekerheyt/
Hoe Godts beschicking vast der saecken beurten leyt/
En hoe hy't al beweecht/ en stiert naer wijsheyts oorden: [939]
't Is enckel raserny/ daer weet-lust met becoorden
d'Eergiere sinnen/ die met aertsche reden cloeck
Ontsluyten 'sHemels troon/ en Godts verborghen boeck.
d'Almachtich heerst/ beweecht/ en stiert also zijn saken
Dat wy/ o menschen dom/ gheen wisheyt connen raken
Van zijn verholen wil. Aensiet het blauwe velt/
Daer so veel toortsen licht verwerdelijck ghestelt
Door wel gheschickten loop d'een d'ander niet doen dwalen:
Wat d'alderswaersten last des aertrijcx niet doet dalen/ [948]
Twelck steets blijft onbeweecht/ waer rontom henen woelt
Des Hemels snelle vlucht/ de logghe aerdt bespoelt
Vant vlottich Element/ 'twelck door onsichbaer toomen
En can tot 's aertrijcx schae 't strant niet te boven comen/
Maer vloeyt en ebt door schick der bleeck-gehoornde Maen/

934 hoewel de dichter *veyl* steeds gebruikt in den zin van veilig, schijnt hier de beteekenis toch eerder te zijn: voor wie een moord een zoo eenvoudig koopbare zaak is.
939 *oorden*, orde.
948 *wat*, hetgeen, nml. de door God geschapen wereldorde; waardoor het geweldige gewicht van de aarde niet zinkt, doch onbewogen blijft, terwijl de hemel er omheen wentelt.

Naer wiens bewegingh haer de dulle Zee stelt aen. [954]
Bepaelt de grootheyt Gods met onbetoomde reden/
Schrijft d'oorsaeck en 't begin van al dees wonderheden/
O aerdtsche dieren slecht/ die nau u selven kent/
En twijffelt noch verwaent/ of ghy gheen goden bent:
Om dat de wijsheyt Gods/ vernufter dan de dieren
Ondanckbaer schepsel/ u met reden ginck vercieren/
Soo waent ghy 't is u nut/ dat door gheleent verstandt
Godts zetel ghy door-boort/ en leest aen's Hemels want [962]
't Begin/ den voortgangh/ en het eynd van alle saecken/
Op dat daer naer o dwaes! ghy reeckeningh sout maecken
Van t' gheen u noodigh was tot u begheerde lust: [965]
Maer ydel is u waen/ voorsichtich Godt/ die blust [966]
Het opgheblasen vyer van u ghevlamde sinnen/
En doet u al beschaemt steets schant voor zeghe winnen:
U scherpe reden zyn by hem als niet gheacht/
En al u wijsheyts waen hy spottende belacht/
Alleen hy moghendt heerst/ hy is die alle dinghen
Door 't Hemelsche ghewelt zyns rechterhants can dwinghen:
Door wien de hit/ de cou/ den reghen/ en de windt/
Een yder naer zijn aert zijn eyghenschap bevindt/
En voor wiens eewich oogh de diep' afgronden wijcken:
En die den loop bepaelt der grootste Keyser-rijcken
Met eeuwen/ naer 't hem lust: en die met 'sConincx macht
Begifticht dick den gheen die 't noyt en hadt verwacht.
Alleen hy onverkeert/ het alles doet verkeeren
En niet gheduyrichs lijdt: nu sal hy dees verneeren [979-980]
En heffen d'ander weer tot in den Hemel op:
Het ongeluck dat d'een (hert) drucken sal den cop/
Is weer het soet begin van 's anders groot opstijghen:

954 *haer stelt aen*, zich gedraagt.
962 *want*, uitspansel.
965 *tot u begheerde lust*, om uw doel te bereiken.
966 *voorsichtich*, voorzienig.
979-980 Hij alleen onveranderlijk doet alles veranderen en duldt niets blijvends.

Wt Godsrechtvaerdigh'handt de gulde scepters zijghen/ [984]
Hy schauwt des Conincx hooft met de bepeerlde Croon/ [985]
En heyt de stijlen trots van zijn verheven throon. [986]
Van zijne milde jonst wy alles moeten wachten/
Wy hebben niet van ons/ hy richt met volder machten/ [988]
Als Monarch over al/ die met een woordt alleen
Des Hemels troon verschudt/ het Aertrijck beeft met reen
Wan hy zijn donders stem d'inwoonders dwaes laet hooren/
En met zijn blixems vlam de rotzen slaet in tooren.
Dees schiep de blonde Son/ en oock de bleecke Maen/
En dee met oorden wijs d'ontelbaer' Sterren gaen/ [994]
En al wat was/ of is/ oft immer noch sal comen/
'tHeeft al begin en endt van desen Godt ghenomen/
Die 't al bepaelt met tydt. Hoe schoon het oock begon [997]
'tMoet eenmael eynden/ self de Sterren/ Maen/en Son.
Wat 'tscherpe menschen Oogh kan rontom hem bestralen/ [999]
Moet eenmael al tot niet in *Lethes* vloeden dalen:
Maer hy die eewich blijft/ en geen begin en heeft/
Die eewich was/ en is/ en eewich eewich leeft/
Die schiep den Mensche teer/ en schonck hem 't eewich wesen/
D'onsterffelijcke ziel/ als Schepsel uytghelesen/
Dat nae syn evenbeeldt soo konstich was ghemaelt: [1005]
En heeft met tijdt het lijf/ maer niet de ziel bepaelt/
Als die van 't eewich haer beghinsel hadt ghenomen.
Hier uyt soo vruchtbaer ist dat overvloedich comen [1008]
De lusten tot het groots/ 't sy eer/ en staet/ of goet/
't Gheen tot den hoogsten top den mensch op steyg'ren doet
Van 't onsterflijck gerucht/ en der vermaerder weghen. [1011]

984 *zijghen*, neerdalen.
985 *schauwt*, beschaduwt, bedekt.
986 *heyt*, vestigt, zet vast in den grond.
988 wij hebben niets van ons zelf, hij regeert volmachtig.
994 *met oorden wijs*, in wijze orde.
997 *bepaelt met tydt*, een tijdelijke grens stelt.
999 *bestralen*, overzien, bestrijken.
1005 *ghemaelt*, gevormd.
1008 uit dit zoo vruchtbaar beginsel is het.
1011 tot den hoogsten top van onsterfelijken roem en de wegen der verheven geesten.

Dit scherpt een bracken dorst om yverich te plegen [1012]
Deuchts-daden glantsich preuts in zielen onversaet/ [1013]
Beminders van de deucht/ en haters van het quaet/
Wiens onbecoort ghemoet gheen moetwil slincx can lijden/
Maer uyt een gulle borst derft ondeuchts heyr bestrijden/
Dat met een open pracht/ oft heymel lagen stil/ [1017]
Syn of het Vaderlandts welvaren drucken wil/
Vermorslen al te wreet Voorvaders vrome wetten/
En door heylloose lust des Adels roem verpletten/
En gheven wettens toom den wetteloos in handt.
Vermaerde *Brutus*, die als wreker vande schandt
Die Cuysheyts spiegel hadt aen lijf/ niet ziel geleden/ [1023]
U Vaderlandt te sta gingt 't Edel bloedt besteden/ [1024]
En wrocht door sulcken daet de doot vanden tyran/
Doen Romas Monarchy haer teere grondt began: [1026]
Wat vliecht met wiecken gult dijn lof door's Menschen monden? [1027]
Gheen eeuwen hebben noch o *Pelopid'* verslonden [1028]
Oft *Thrasibul* u roem/ en *Fama* noyt versweech [1029]
Hoe Theben oft Atheen weer gulden vryheyt creech.

HOFMEESTER

Soo langh des Hemels throon sal op syn Polen drijven/
Soo langh des werelts rondt sal vast onwanckel blijven/
So lang de gulde Son en oock de bleecke Maen
Des Aertrijcx toortsen zyn/ myn Heer oock niet vergaen
En sal den grooten roem van u Manhaftich pleghen. [1035]
Doorluchtich Prince/ die door's Hemels milde zeghen
Des werelts wonder syt/ tot roem van 't Vaderlandt/

1012 *brack*, zoutachtig, bitter, scherp; dat wakkert een scherpen dorst aan.
1013 *glantsich preuts*, schitterend edel.
1017 *heymel*, heimelijk.
1023 *Cuysheyts spiegel*, het oude Rome.
1024 tot heil van uw vaderland het edel bloed (van Caesar) gingt plengen.
1026 *teere grondt*, zwak begin.
1027 *met wiecken gult*, met gouden vleugels.
1028 Pelopidas bevrijdde 379 v.C. Thebe van de Spartanen.
1029 Thrasibulus maakte 403 v.C. een einde aan de regeering der dertig over Athene.
1035 *Manhaftich pleghen*, heldendaden

Dees eeuwen bersten uyt/ 't Chyneesche rijcke strandt [1038]
Sich spieghelt in u deucht/ der Moscouiter Vrouwen/
Die jugen selfs den lof van 't Keyserlijck Nassauwen: [1040]
Natura heeft een schrick/ den Hemel haet het meest/
De werelt wenscht den val/ de menschen zijn bevreest
Van slaefse tyranny/ met vrolijck vochte tonghen [1043]
Wort over al den lof met inner vreucht ghesonghen [1044]
Van 't heldelijck gemoedt/ dat voor de vryheyt waert/ [1045]
Te milt van eyghen bloedt/ het leven niet en spaert: [1046]
Als sich mijn Heer altijdt ghethoont heeft overvloedich/
Die noyt door teghenspoet verswackt wert oft cleynmoedich/
Maer poochden wijders heen naer't Vaderlandts behoedt: [1049]
De werelt wast een vreucht/ den Hemel vant het goedt/ [1050]
Een yder ionden hulp/ tot dat naer veel ellenden [1051]
De Aerdt en 'sHemels heyr u sekerheyt toe senden
Wou in't ghewenste landt.

ORANGIE

gheen wisse sekerheyt
En wert den teeren mensch op't aertrijck vast bereyt. [1054]
Wanneer wy wanen dom op't alderveylst te treden/ [1055]
Dan is den val ons naest: maer die de borst met reden
Wel heylsaem heeft verstaelt en vreest voor gheen gheval/ [1057]

1038 *Dees eeuwen bersten uyt*, onze tijd is er overvol van.
1040 *jugen*, juichen.
1043 *vocht*, vochtig, niet droog of stroef.
1044 *inner*, innerlijk.
1045 *waert*, kostbaar.
1046 *te milt van*, niet zuinig op, niet bezorgd om.
1049 *wijders heen*, steeds verder
1050 *wast*, was het.
1051 *ionden hulp*, wenschte te helpen.
1054 *vast*, spoedig, reeds.
1055 *veylst*, veiligst.
1057 *verstaelt*, gestaald; *gheval*, geluk of ongeluk.

Maer voecht sich al vernoecht naer 'tgheen den Hemel sal
Door wel gheschickten raet ons op den kop doen komen.
Die noch 'tgheluck verheft/ noch 'tongheval doet schromen/
Dat is de grootste ziel/ die sich alleen verheucht
Wanneer hy vruchtbaer slaeft in d'onghemeene deucht:
Dat angst/ ghevaer/ oft smert/ hem niet en doet beswijcken/
Om van den rechten wech cleynmoedich af te wijcken/
Maer treedt onsichlijck heen in 'tgheen hem 't recht gebiet/ [1065]
En 'tpast op dreyghen/ noch beloofde giften niet. [1066]
Hierom hoe wijdt ick my door golven woest ghedreven
Vindt in de dulle zee van dit beroerde leven: [1068]
Ghedreycht door heymel moort/ en opentlijck ghewelt/ [1069]
Soo'n wert door gheen ghevaer mijn trotse hoop ghevelt/ [1070]
Die steets mijn ziele prickt/ om met beduchte sinnen [1071]
De gulden vryheyt voor mijn Vaderlandt te winnen:
En 'tschijnt den Hemel wil't/ en drijft my naer zijn lust
In soo veel sorghen bangh/ en waeckens ongherust/ [1074]
Dat ick door eyghen bloedt en cortingh van myn daghen
Des *Ibers* woeden snoo en moetwil moet verjaghen
Uyt dit verdruckte landt: den grooten Godt ghetuyg't/
Wiens heyle Majesteyt het hert des Conincx buygt/ [1078]
En die hem op den throon een aertsen Godt doet wesen/

1065 *onsichlijck*, gewoonlijk onzichtbaar, hier te begrijpen als zonder omzien.
1066 en daarbij op dreigen en aangeboden geschenken geen acht slaat.
1068 *beroerd*, veelbewogen.
1069 *heymel*, heimelijk.
1070 *'n*, en (ontkenning).
1071 *prickt*, prikkelt, aanspoort; *beducht*, angstig, ongerust.
1074 *waeckens*, nachtwaken.
1078 *heyle*, heilige.

Die flucx met een ghesicht bestraelt/ van daer gheresen [1080]
De gulden Sonne comt/ tot daer sy weder daelt/
Die in syn grooten raedt noyt wanich heeft ghefaelt: [1082] [1080-1082]
Dat ick door heers-lust/ oft om eyghen-baet vol schanden/
Noch corsle muytery/ nam'tsnijdent swaert in handen
Noch dat mijn *Prins* ten trots ick heb syn naem ghehoont/ [1085]
Maer heb des Conincx eer op 't hoochst altijt verschoont/ [1086]
Doch 's Hemels gulden wet die beelt in myn ghedachten/ [1087]
't Is Princelijck altijdt met yver moet te trachten [1088]
Naer d'ondersaten heyl/ en 't Coninckklijck profijt.
Dit blies het helsche vier van d'onvruchtbare Nijt [1090]
In sulcke zielen/ die veel meer haer selven sochten/
Dan sy des Conincx eer vermoghen winst toebrochten/ [1092]
Maer door d'onguyre dorst naer's anders haef en goet/ [1093]
Vertraden 's Coninckx wet en Eeren-crans met voet:
Dees door een waerheyts glans/ benevelt vande loghen [1095]
Sy 't Coninckklijck ghemoet soo listelijck bedroghen/
Dat hy tot eyghen smaet door Coninckklijcke macht
Nu scherpten 't beulich stael/ daer met syn omghebracht [1098]
Soo vele helden vroom/ en trouwe ondersaten/
Pylaren van zyn rijck/ wiens zielen noyt vergaten
Den wel verschulden plicht van Scepter g'hoorsaemheyt/
Wee daer de loghen wreet des Conincx ziel verleyt!
Daer tercht het wraeckich swaert al d'onderdruckte sinnen
Bebloede vryheyt door een trotse doot te winnen: [1103-1104]

1080 *met een ghesicht bestraelt*, met een blik overziet.
1082 *wanich*, in waan bevangen.
1080-1082 doelen op God.
1085 *mijn Prins*, de Koning.
1086 *verschoont*, in eere gehouden, hoog gehouden.
1087 *beelt*, geeft de voorstelling.
1088 *met yver moet*, met ijverig gemoed.
1090 *Dit*, d.w.z. mijn goede bedoeling.
1092 *vermoghen*, belangrijk.
1093 *onguyr*, weerzinwekkend, kwaadaardig.
1095 *Dees*, dezen; *glans*, schijn.
1098 *'t beulich stael*, het beulszwaard.
1103-1104 Daar wekt het wreekende zwaard de onderdrukten op door fieren dood een bloedige vrijheid te veroveren.

Der Switsers braeve daet ons Vaderlandt ghelijck/
Den bloedt-verwanten/ trots Bourgoign en Oostenrijck/
Wel ware Spiegels zyn/ geen rechte heerschappijen
Te wenden door moet-wil in slaefsche tyrannijen:
Hoe veel't den *Prince* schaet die dwaes 't vermoghen gheeft
Aen een die door moet-wil noch trouw' noch eer en heeft: [1105-1110]
Hoe veel mael (Godt ghetuycht) O *Phlippe*! u ter schaden/
Heeft 't droeve Nederlandt der Spaengaerts boose daden
En hun moetwillen snoot ootmoedelijck verthoont? [1113]
Maer laes voor yvers danck zyn moordelijck ghehoont/ [1114]
Die in des Conincx dienst hem waren trouwe boden/
Rechtvaerdich niet alleen/ maer hooghelijck van nooden.
Ist ongherecht ghewelt gheweldich te weerstaen? [1117]
Dit heeft de reden selfs den wijsen mensch gheraen/
D'onwijse leert den noot/ en door ghewoont den heyden
De wufte dieren door Natura hun bereyden/ [1120]
't Sy door wat hulp het is/ te weeren af 't gewelt
Dat hun aen 't lichaem of om 't soete leven gelt.

HOFMEESTER

Selfs 't alderminste Dier/ myn Heer/ sal naer vermoghen
Sich selven wreken van die 't quaet te doen sal pogen:
Hoe sou des redens throon dan lyden al versaecht [1125]

1105-1110 De heldhaftige vrijheidsstrijd van de Zwitsers, gelijkend op die van ons vaderland, is voor de bloedverwante Nederlanders, trots de macht van Bourgondië en Oostenrijk, als een spiegel, waarin men leert zien: geen rechtvaardige heerschappij door moedwil in tyrannie te veranderen, en hoeveel schade het den vorst doet als hij de macht in handen geeft aan hen die zonder trouw en eer moedwillig optreden.

1113 *ootmoedelijck verthoont*, in ootmoed doen zien, d.w.z. zonder verzet aan zich laten blijken.

1114 *moordelijck ghehoont*, onteerend ter dood gebracht.

1117 Is het onrecht om zich tegen geweld met geweld te verzetten?

1120 *hun bereyden*, zich toe te rusten.

1125 *des redens throon*, de mensch.

Dat hem de tyranny soo overbeestich plaecht/
En schent hem lijf en goet? oock is hy niet te achten
Rechtveerdich/ die de meest den minsten siet vercrachten
In ongherecht gheweldt/ en hem zyn hulp ontseyt. [1127-1129]
D'onnooslen voor te staen is recht rechtveerdicheyt. [1130]

ORANGIEN

Dit dreef oock myn ghemoedt/ 't welck langer niet con lijden
't Moetwillich moorden dul/ om Manlijck te bestrijden
De schenders van het recht/ de slaven van 't ghewelt.
Hoe wel myn voor ontrouw des Conincx gramschap schelt/ [1134]
Soo blijft myn ziel gherust: maer selfs zyt ghy versworen/ [1135]
Ghedenck/ o *Phlippe!* doen ghy wettigh wert ghecoren
Te zyn ons eyghen Heer/ wat wetten ghy beswoert;
Dit zyn u laetste re'en: wert by my niet volvoert [1138]
't Gheen ick u hier besweer/ ontslaghen zyn u staten/
Oorcondt een yder nu uytheems of ondersaten/ [1140]
Dees eedts verschulde plicht hoe langh hys' onderhielt/
Hy die 't besworen selfs als Wetteloos vernielt.
De *Inquisitie* was recht teghen ons vryheden /
De nieu Bisschoppen loos daer toe men comen deden [1144]
Al teghen Staten wil: men voerd's'in met gheweldt/
Ghetuyghen dat gheen eedt by Spaengiens Coninck gelt.
Doch 't was een helschen vont/ om met ondraechsaem wetten

1127-1129 ook is niet rechtvaardig te achten, wie aanziet dat de machtige den zwakke geweld aandoet, zonder hem te hulp te komen.
1130 *d'onnooslen voor te staen*, de onschuldigen te beschermen.
1134 hoewel de koning mij voor ontrouw scheldt.
1135 maar gij zelf zijt verdoemd.
1138 *u laetste re'en*, uw laatste woorden, nml. bij de plechtige bezwering der privileges.
1140 Maak aan alle buitenlanders en inheemschen bekend hoe lang hij zich aan dezen door den eed verschuldigden plicht hield, hij die zelf het bezworene als wetteloos vernietigt.
1144 *daer toe*, bovendien; *deden*, deed.

Te tergen 't volcxken dom/ op dat s'hun souden setten
Soo teghen 's Conincx wil/ om dan met rechten schijn
Te rooven al ons goedt/ en slaven te doen zyn.
Den oudt-vercreghen schadt met handel cloeck ghewonnen
Die heeft met wreede moort den *Iber* boos verslonnen.
Hy sweert met Princen eedt/ en op zyn Conincx trou/
Dat om de seven jaer hy selfs eens comen sou:
In teghendeel hy sent de wreetste aller menschen/
Omringt met hoopen boos/ die in haers herten wenschen
Het waertste Nederlandt vernielden tot de grondt:
Al tegens zynen eedt/ al teghens zyn verbondt.
Dees pasten noch op wet/ noch vryheydt vande landen/
Hy tratse stout met voet/ al tot een smaet en schanden
't Bedruckte *Belgica*, en steunden op zyn macht
In rechten ongehoort hy 'tvolck heeft omghebracht,
Nu dit is int ghemeen/ maer doch in 't myn besonder/
Wat hy my heeft ghedaen sy yder tot een wonder:
Myn eerst-geboren Soon t'onrecht hy my beneemt/ [1165]
En myn vry eyghen goet al t'samen my ontvreemt/ [1166]
En voor verrader noch schelt hy my sonder reden:
O *Phlippe!* wilt met my eens int gerechte treden/
Waer in heb ick betoont te zyn verrader boos/
Daer ghy verradich selfs een Prince zyt Godloos?
Is dat eens Princen daet/ die 't moorden wil beloonen
Met gift van Adel en vijfmael vijf duysent Croonen? [1172]
Wee die den Adel schenckt voor 't moorden of 't verraet/
Een Coninck ist die 't doet/ maer 't is gheen Coninckx daet.
Geen Coninck maeckt het volck/ maer wel het volck den Coningh/

1165 *Myn eerst-geboren soon*, Philips Willem, die uit Leuven werd weggevoerd.
1166 *ontvreemt*, ontneemt door verbeurdverklaring.
1172 deze *gift* was de prijs die op Oranje's hoofd was gesteld.

Op dat hy 't quade straft/ en 't goede doet beloningh/
Doch wan hy 't recht vernielt/ vervalt hy van syn recht/
De Wet is voor den Heer soo wel als voor de knecht.
En daer in *Phlippe* zyt ghy schuldigh boven maten/
Oock wetteloos ghedoemt door oordeel vande staten/ [1180]
Ghy zijt met allen recht niet meer ons eyghen Heer:
Ghy die veel meer verhart als eenigh Leeuw oft Beer/
U noyt en hebt gheneycht tot sachtheyt oft ghenaden/
Dan alst was om gheveynst de Landen te verraden.
Dus yeder een is kondt hoe ick met vry ghemoedt
U wreetheyt wederstae/ en soeck het waerste goedt [1186]
De gulde vryheyt weert myn Vaderlandt te gheven.

HOFMEESTER

O *Prince* wijt beroemt/ Godt laet u vreuchdich leven/
Soo vele jaren als *Apollo* heeft ghejont [1189]
Aen syne vrijster schoon door haer ghesocht verbondt. [1190]
Doch is u wel bekent des *Ibers* Helsche woeden/
Hoe yver dat hy tracht zyn handen clem van bloede [1192]
Te verwen door u moort/ dus o myn *Prins* vermaert
U voor haer listen boos voorsichtelijck bewaert.
Eenmael/ myn Heer/ eenmael heeft Spaengiens Vorst vol schanden
U vol gevaers bethoont/ hoe hy Godloose handen [1196]
Drijft al te licht tot moort/ door Hels becoorden raet/
En zynen bloedt-dorst brack en is noch niet versaet. [1198]
Wis in *Tomiris* kuyp hy 't wreede hooft moest baden/

1180 nml. door de plechtige afzwering.
1186 *waerste*, waardste, kostbaarste.
1189 *Apollo*, gewoonlijk wordt Zeus genoemd als de godheid die het verzoek van Eos inwilligt, om aan Tithonos, dien zij tot man wenscht, onsterfelijkheid te verleenen.
1190 *vrijster*, meisje; Eos (Aurora) wordt als zuster ofwel als dochter van Helios-Apollo beschouwd.
1192 *clem*, klam, vochtig.
1196 *U vol gevaers bethoont*, u op zeer gevaarlijke wijze doen ondervinden, nml. door den moordaanslag van Jean Jaureguy.
1198 *brack*, bitter, scherp.

Op dat hy als den *Pers* volcomentlijck versaden [1200]
Mocht syn bloedt-leck're keel/ die 't moorden liefdt grousaem/
Op dat syn leven en den lust verginck te saem.

ORANGIEN

Hoe can een Prince doch sich voor den geen bevrijden [1203]
Die niet en schroomt 't ghevaer des doots met hem te lijden?

HOFMEESTER

Dat hy hem meer bewacht/ en minder sich verthoont. [1205]

ORANGIEN

Dat heeft gheen Keyser/ Prins/ noch Coninck/ oyt verschoont. [1206]

HOFMEESTER

Dat bleeck aen *Caesar* wel ontbloot van alle wachten.

ORANGIEN

Hoe? *Caesar* was tyran/ soo'n ben ick niet te achten.

HOFMEESTER

U acht veel snooder noch de Spaensche tyranny.

ORANGIEN

Maer Spangien heeft alhier gebiedt noch heerschappy. [1210]

HOFMEESTER

Doch zyn hun laghen vals en heymel list te vresen. [1211]

1200 *den Pers*, nml. Cyrus, dien koningin Tomiris versloeg en ter dood deed brengen, waarna zij zijn hoofd in een vat met bloed liet dompelen met de woorden: drink U genoeg, barbaar!
1203 *bevrijden*, beveiligen.
1205 *hem bewacht*, zich bewaakt, zich doet bewaken.
1206 *verschoont*, gevrijwaard.
1210 *gebiedt*, rechtsmacht.
1211 *heymel*, heimelijk.

ORANGIEN
Niet in dit Landt/ waer in hy eeuwigh g'haedt sal wesen.

HOFMEESTER
Hier zynder noch ghenoech hem wonder toeghedaen.

ORANGIEN
Die sullen wachten wel de handt aen my te slaen.

HOFMEESTER
De Pauselijcke list can duller herten stercken. [1215]

ORANGIEN
Doch hun ghewelt alhier vermach gheen quaet te wercken.

HOFMEESTER
Niet 't opentlijck gewelt/ maer wel door laghen stil. [1217]

ORANGIEN
Hier voor geen Prins is veyl/ dan door Gods enckel wil.

HOFMEESTER
Een *Prins* can veylich hem door wachten doen bewaren.

ORANGIEN
't Verraet wel dickwil schuylt in eyghen lijf-dienaren.

1215 *duller herten*, harten van dwaze menschen.
1217 *laghen stil*, geheime listen.

HOFMEESTER
Uyt veler hoopen men de trouste kiesen kan.

ORANGIEN
Wie sal van 't menschen hert sich recht versekeren dan?

HOFMEESTER
Den ghenen die altijdt hun hebben vroom ghedraghen:

ORANGIEN
't Becoorich gout uyt 't hert can vroomheyt wel verjaghen.

HOFMEESTER
Die yv'ren int gheloof.

ORANGIEN
sy veynsen so te zijn.

HOFMEESTER
De waerheyt metter tijt ontheelt den valschen schijn. [1226]

ORANGIEN
Doch daer en tusschen sy haer boos opset volbrenghen. [1227]

HOFMEESTER
Den alderhooghsten Godt en sal sulcx niet ghehenghen.

1226 *ontheelt*, ontdekt.
1227 *daer en tusschen*, intusschen.

ORANGIEN
Sulcx is oock mijn gheloof. Siet hier mijn lieve lust/ [1229]
My dunckt aen haer ghelaet de ziel is haer ontrust.

[2] Orangien, de Princesse Louyse, Hofmeester>

ORANGIEN
Hoe ist mijn Coningin? den Hemel maeckt u vreuchdich.

LOUYSE
Gheluck en heyl mijn hert wenst u/ o *Prince*, deuchdich.

ORANGIEN
Hoe nu mijn lieve lust? my dunckt ghy zijt bedroeft.

LOUYSE
Ick hoop 'tsal ydel zijn.[1234]

ORANGIEN
Wat ist dat ghy behoeft?

LOUYSE
Mijn Heer ick heb genoech/ als ick 't maer mocht behouwen.

ORANGIEN
Sulcx onghetwijfelt vast men moet aen God betrouwen.

LOUYSE
Helaes!

1229 *mijn lieve lust*, de Prinses, die thans opkomt.
1234 *ydel*, zonder grond.

ORANGIEN
Hoe doch mijn Lief? wat u tot suchten maent?

LOUYSE
'Tis niet met al mijn Heer.

ORANGIEN
u ooghen zijn betraent/
Ick bidt u 't my verclaert/ en ben ick niet den ghenen
Die zy u met-ghesel in blyschap en in weenen?
Hy hoont my die u smaedt/ wat heeft u vreucht gheschent?

LOUYSE
Voorwaer 'tis ydelheyt.

ORANGIEN
wel doet het my bekent.

LOUYSE
Helaes! mijn waertste *Prins*, het hert is my verslaghen. [1243]

ORANGIEN
Waerom mijns levens rust?

LOUYSE
my dunckt met bitt're plaghen
Den Hemel my weer dreycht.

ORANGIEN
o dats swaermoedich bloedt/
'Twelck perst u teder hert en treuricht u 'tghemoedt.

1243 achter dit vers in de uitgave 1617 ten onrechte een vraagteeken; in uitg. 1639 een punt.

LOUYSE

Neen neen 'ten is gheen bloedt/ maer wel een seker schroomen/
Den laetst gheleden nacht/ wanneer de Godt der droomen
Mijn dreef naer *Lethes* vloedt met zijn verghetel roe [1249]
En dat een dommel-vaeck my lijmden d'ooghen toe/ [1250]
Nau was mijn hert ontbloot van 's levens quel-onrusten/
En nau en tradt mijn ziel in droomens blinde lusten/
Of flucx voor my verscheen die *Prince* hooch ghedacht [1253]
Die my door 'sHemels jonst ter werelt heeft ghebracht/
Dien Helt/ wiens trotsen roem dee beven zijn vyanden/
Gheblixemt in het graf door moorders dulle handen/
Ghewapent van den nijdt/ die 'm valschen Godsdienst droech: [1257]
Om dat hy over al haer heerschappy versloech/
Verbeelden sich voor my/ so eyghentlijck naer 'tleven/ [1259]
(Ay Godt!) dat my die schrick het herte noch doet beven:
Mit so mismaeckt bebloedt als wan de moorders boos [1261]
Vol helscher raserny hem schouden so godloos: [1262]
Maer met een preuts ghelaet/ omringht met goder glansen/ [1263]
Het Godlijck hooft omvlecht met zeges lauren kransen
Die hy in 'sHemels dienst so dick ghewonnen heeft:
Eerwaerdich al zijn standt my noch voor d'ooghen sweeft. [1266]

1249 *Lethe*, de stroom der vergetelheid.
1250 *dommel-vaeck*, sluimering.
1253 *die Prince*, haar vader, de admiraal Gaspard de Coligny, die in den Bartholomeusnacht den dood vond; *ghedacht* (ook in uitg. 1639), lees *geacht*(?)
1257 door den nijd, dien valsche godsdienst hem toedroeg.
1259 *verbeelden sich*, nam gestalte aan, verscheen voor mij.
1261 met zoo mismaakte en bebloede gestalte.
1262 *schouden* (ook in uitg. 1639), vermoedelijk drukfout voor *schonden*.
1263 *preuts*, edel, *goder glansen*, godenglans.
1266 *standt*, uiterlijk.

Het silver hayr geglanst als s'Hemels toortsen lichte/
T'gelaet vol Majesteyts/ doch treurich van gesichte/
Sloech hy syn oogen droef op mijn al suchtend' neer/
En sprack/ het schynt myn lief dat nu den Hemel weer
U dreycht met ongeval/ maer doch voor my verborgen [1271]
En ick die steets voor u ben soo belast met sorgen
Coom u verkunden dit/ op dat myn waerste kindt
U 'tschendich ongeval niet onversien bevindt/ [1274]
Maer al te wel becleet met lijtsaemheyt geduldich/
U/ die van 't ongeval de stormen menichfuldich
Soo dickwil stuers gewayt syn over 't jeuchdich hooft/
In 't bloeyen van u lendt den Hemel die berooft [1278]
Door moorders swaerden wreet u man en uwen vader/
En 't scheelden weynich dat het ongeval noch nader
U 't eygen lichaem schondt: hierom al moedich thoont
Dat wel geoeffendt u het lyden is gewoont. [1282]
Hier met/ als eenen roock den lichten wint voert henen/ [1283]
Is hy in alder ijl voor myn gesicht verdwenen/
En ick ontwaeckten flucx/ de schrick den slaep verioech/
Doch eygentlyck my docht dat noch myn oogen sloech [1286]
'T geluydt van syne stem/ Adieu myn kindt/ in tranen
Bestondt ick al beangst myn aengesicht te banen/ [1288]
De siel is noch verschrickt/ 't hert noch van angsten slaet/
'T gemoet my inner tuycht van 't een oft ander quaet. [1290]

1271 *maer doch voor my verborgen*, maar dat ik toch niet juist ken.
1274 *onversien*, onvoorbereid.
1278 *lendt*, lente, jeugd; noch geen 17 jaar oud en sinds 3 maanden gehuwd verloor zij in den Bartholomeusnacht haar vader en haar echtgenoot Charles de Téligny, terwijl zij zelf zich door de vlucht kon redden.
1282 *gewoont*, gewoon, vertrouwd.
1283 zooals een lichte wind de rook weg voert.
1286 *sloech*, versloeg, bedwong; het geluid van zijn stem belemmerde nog mijn oogen.
1288 *myn aengezicht te banen*, mijn gezicht vrij te maken van de beklemming van den droom, den blik op te slaan.
1290 *inner tuycht*, geeft mij innerlijk de overtuiging.

Dit is o waertste *Prins* (laes!) d'oorsaeck van mijn suchten/
De geen die 't al beheerst laet ydel syn myn duchten/ [1292]
Die dreygen steets myn siel/ en dat haer niet gebeurt [1293]
'T geen sy voorspoockich nu onwetende betreurt. [1294]

ORANGIEN

Mijn lief/ dat's ongegront/ bedroeft ghy u door droomen?
Het geen men daechs beducht/ ons 's nachts dick voor sal comen:
Den droom is ydel/ en ons spottende bedriecht/
Hoe eygender verbeelt hoe schalcker dat hy liecht. [1298]
Neen neen/ myn lief/ beswaerf hier met niet u gedachten/
't Is ydelheyd te dwaes op drooms geheym te achten. [1300]
Alsoo 't den Hemel voecht/ 't betaemt met lytsaemheyt
Den Christen hy daer toe stantvastich sich bereyt.

LOUYSE

Alsoo ist oock myn Heer/ maer wee/ wy arme menschen/
Die nimmer om het droef/ maer wel om 't vreuchdich wenschen/
Verbasen al verbleeckt wan ons yet wonders dreycht.

ORANGIEN

Dat ken ick oock met u/ dat steets den mensch sich neycht [1306]
Tot 't geen hem lustich is, maer dat wy ons vervaeren

1292 God late mijn angsten ijdel zijn.
1293 *haer*, d.i. mijn ziel.
1294 de nog onbekende ramp, die mijn ziel nu door dit voorteeken bekommert.
1298 *hoe eygender verbeelt*, hoe welgelijkender hij zich voordoet.
1300 *geheym*, orakel, voorspelling.
1306 *ken*, erken.

Van 't geen voorbeeldich ons den droom schyndt 't openbaren/ [1308]
Dat 's ongegronden schrick; waer voor den genen beeft
Die dwaes in Godts benoet geen wis betrouwen heeft.
Hoe veel mael/ ick bekent/ met d'hoochste zorg beladen/
Heeft my den droom geseyt het grootste aller quaden
Daer voor ick was beducht? maer noyt door 't yl vermaen
En liet ick 'tgheen te voor ick was te doen beraen.
't Is waer/ somtijts geviel 't als in den droom verschenen/
Maer dit en acht ick geen voorbeelding/ want voorhenen [1316]
Was dit by my gevreest/ door dien ick raemden wel/
Soo dit soo niet ghevalt/ soo moet dat volgen snel.
Dus d'overweging van het geen ons toe can comen/
'T sy goet oft quaden spoet/ is oorsaeck dat de droomen
Ons dick voorbeeldich syn van 't geen ons na geschiet.
De droomen ydel syn/ en hebben by hun niet
Betrouwens waerdich/ oft 't geen onse Rust can schaden.

LOUYSE

Nochtans hadt *Cesar* wijs gelooft 't geen hem geraden
Wirt door *Calphurnias* droom/ hy waer soo niet vermoort. [1325]

HOFMEESTER

Me vrou/ soo 't u belieft/ ghy syt te wyt versmoort [1326]
In 't ydel drooms geloof/ 't was *Cesar* die hoochmoedich

1308 *voorbeeldich*, als een voorspelling.
1316 *voorbeelding*, voorspelling.
1325 *wirt*, werd (uitg. 1639 *wiert*).
1326 *is wyt versmoort*, te zeer bevangen.

De vaderlandtse wet met voeten tradt voorspoedich/ [1328]
En roofden met gewelt voor vaders vrije zeen [1329]
Van 't braefste volck dat oyt de blonde Zon bescheen/
'T welck niet en was gewoon de trotse tyrannijen
Van een verwaende ziel verachtelyck te lijen:
Dit beelden in syn vrou/ die 'kenden 't Rooms gemoet/ [1333]
Een steetse vrees beducht/ welck in haer heeft gevoet
Het sorgende gedacht van 't geen dat con geschieden/
Dus eygen voorslach was 't/ 't geen droom haer ginck bedieden/ [1336]
Maer geen voorbeelding wis van 't geen na is geschiet.
Dus myn *Princes* gelooft/ gelooft geen droomen niet/
Weert treuren uyt u ziel/ en wilt als wijs bethoonen
Dat in u groots gemoet geen ydel schricken woonen.

ORANGIEN

't Betaemt den *Princen* niet soo vaerdich alst ghemeen
Hun siel 't ontstellen dwaes door ongegronde reen.

LOUYSE

't Is waer myn Heer/ ick ken 't/ maer wan ick gae bedencken
Hoe yver Spaengien poocht om u myn *Prins* te crencken/ [1344]
Vervriest my al het bloet; 't hert my angst-vallich slaet/
Wat heymel lagen boos en moordelyck verraet [1346]

1328 *voorspoedich*, ongestoord.
1329 hij ontnam de voorvaderlijke vrije zeden aan het dapperste volk....
1333 *beelden*, gaf gedaante, bracht tot stand.
1336 *voorslach*, voorstelling, gedachte.
1344 *yver*, ijverig.
1346 *heymel*, heimelijk.

En synder niet gepleecht om u myn *Prins* te schenden/
En door godtloose list naer 't swarte graf te senden?
Om dat u grootse ziel met deuchdelick gewelt
Sich tegen 't slaefsche Jock soo moedich heeft gestelt.
't Is waer u ziel gheglanst met soo veel deuchs eerwaerdich
Liefd steets het Godlyck recht/ en haet het onrechtvaerdich:
Maer laes/ wat sleept die deucht veel nyde zielen naer/ [1353]
Die stedich poogen vals met doodelyck gevaer
Den deuchts geliefden man 't sy hoe het is te crencken? [1355]

HOFMEESTER

Mevrou/ een wys gemoet sal altyt dit bedencken/
Dat 't Aertrijck wert beweecht door Godts onwanckel raet/
Die alle saecken drijft naer dat hy 't best verstaet.
Der dinghen beurten zyn by God al langh te voren
Besloten/ eer dat die syn onder ons gheboren:
Ons onvermoghen swack vermach 't weerhouden niet
Dat door 't fattael besluyt van 'sHemels raet gheschiet.
Noch menschen voorsicht/ noch gheen cracht/ oft kloecke reden
Vermoghen van 't *Destin* yet uyt het spoor te leden [1364]
Den voorgheschickten loop: den Hemel het so voecht/
'Tzy oft den mensch verdriet/ oft dat het hem vernoecht.
Want d'aertsche staten zijn met seker eyndt besloten/
Des werelts heerschappy/ by d'eene langh ghenoten/

1353 *nyde*, naijverige; *naer*, na.
1355 *'t sy hoe het is*, op een of andere wijze.
1364 *leden*, leiden; achter dit vers in beide uitgaven ten onrechte een punt; *Destin* (ook 1854 en 2079), opmerkelijk is dat v. Hogendorp het woord ‘noodlot’ niet gebruikt, terwijl hij toch om een equivalent van fatum verlegen is; de voorbeelden van ‘noodlot’ in het Ned. Wdb. zijn alle van iets later tijd.

Nu d'ander valt te beurt: 'tis so des Hemels lust/
Dus 'tsalichst leven is voor die sich selven rust [1370]
In Gods verborghen schick/ en poocht met vrome sinnen [1371]
Door ware deucht den throon van 's Hemels sael te winnen.
Mevrou/ ghelooft ghewis dat al u treurich zijn/
U inner suchten bangh/ noch u verborghen pijn/
Vermoghen yet in 't minst verhinderingh te pleghen [1375]
Daer toe des Hemels schick van eewich was gheneghen.
Ons is verborghen laes/ en wy en weten niet/
Oft vreucht is voor de handt/ oft doodelijck verdriet/
Wy menschen leven/ en al levendt wy en weten
Niet hoe men leven sal/ en hoe nae ons gheseten [1380]
Is d'alverslinde doot/ doch hier om 'tniet behoort
Dat yemant door wanhoop sich selven dwaes versmoort/
En sich ellendich maeckt/ eer dat hy dat sal wesen:
Eerwaerdich wert den mensch van Godt wel wijs ghepresen/
Die door een wisse hoop ten eyndt stantvastich leeft/
En jaecht van hem het boos. dus mijn *Princesse* geeft
U ziel een zekerheyt/ drijft wech t'onnutte sorgen/
Want 't gene seker dat den Eng'len is verborgen [1388]
Toecompstich ongeval/ geen droom ons dat verclaert.

LOUYSE
Nochtans is totter doot mijn duffe ziel beswaert.

ORANGIEN
Mevrou/ verheucht u siel/ en wilt sulcx van u wenden.

1370 *rust*, neerlegt, berust.
1371 Gods geheime beschikking.
1375 *pleghen*, tot stand brengen.
1380 *hoe nae*, hoe nabij.
1388 want hetgeen dat zekerlijk zelfs voor de Engelen verborgen is.

LOUYSE
Ick pooch dat steets te doen/ maer can sulcx niet versenden. [1392]

ORANGIEN
Myn lief ghebreeckter yet dat u ghemoet begeert?

LOUYSE
O neen myn *Prins*, met 'tgeen my lust ben ick vereert?

ORANGIEN
Myn *Princes*, isser niet dat u dan kan verheughen?

LOUYSE
Ick seker niet/ myn Heer/ weet wat my sou vervreughen. [1396]

ORANGIEN
Nochtans u qualen droef vereysschen haestich ent. [1397]

HOFMEESTER
Myn Heer het is ghewis/ dat dick ons vreuchden schent
Oft een besmette lucht/ oft veel vergrofd' humeuren/ [1399]
Die 'therte drucken bangh/ daer door men siet ghebeuren/
Dat vele menschen hun bevinden soo beducht/
Nochtans onkenlijck wat hun noodicht tot ghesucht/ [1402]

1392 *versenden*, verjagen, van mij afzetten.
1396 *vervreughen*, vreugde geven.
1397 *haestich ent*, een spoedig einde.
1399 *vergrofd' humeuren*, te zware d.w.z. niet voldoende vloeiende lichaamssappen, waarin de klassieke medische wetenschap de voornaamste bron van lichamelijke ongemakken en ziekten zocht.
1402 nochtans niet wetende wat hen tot droefheid noopt.

Dan wanen al verschrickt/ hun staet yet boos te schieden/
Doch weynich stondts daer naer bevinden sy hunlieden/
Wanneer d'humeuren vlien/ vernoechelijck gherust: [1405]
Dit oock myn vrou misschien is d'oorsaeck uw's onlust/
Die flucx oock eynden sal.

LOUYSE

Ja/ ja/ het mach soo wesen/
Nochtans soo is myn ziel vol anghstelijcke vresen/
En dickwil het ghebeurt dat ons een ongheval
Langh op de leden leght eer dat gheschieden sal:
Wanneer myn Vader waert/ en lieve Man van 't leven
Soo schendich wert berooft/ als nu/ soo was ick even
Oock in myn ziel beswaert: ach grooten God verhoet/
Dat doch soo'n ongheval my niet meer treffen moet.
Helaes! wan ick 't bedenck/ soo smelt ick heen in tranen.

ORANGIE

Hoe? myn *Princes*, soo niet u ziel door 't ydel wanen
Ellendichlijck versmoort/ ghedenckt Gods moghentheyt/
Wiens rechterhandt altijdt is Vaderlijck bereydt
Om die de deuchden liefd genadich te beschermen.
God haet d'onnutte zorgh/ en al 't onnoodich kermen/
En liefd de vrome ziel die blijft onwanckel staen/
Ghelijck de rotzen hart die steets de golven slaen.
Comt myn *Princesse*, comt/ en wilt u ziel verlusten/
Alsoo het God belieft/ wy moeten daer in rusten. [1424]

[3] Rey van delfsche maechden

O schoone Son die vrolijck coomt
Van daer den *Ganges* peerlich stroomt/

1405 *vlien*, zich vervluchtigen.
1424 *rusten*, berusten.

Verguldent Berch en dalen
Met uwe held're stralen:
Groet met u vreuchdich aenschijn blont
Dees *Prins*, die ons den Hemel sont/
Om ons van slavernijen
Der Spaengaerts te bevrijen:
En ghy o 's Hemels Godt bewaert
In lanck voorspoet/ vol eeren spaert
't Gheslachte van *Orangien*,
Ten spijt van 't wreede Spaengien.
En dat hy steets als Heerscher leeft/ [1437]
Ons dit tot jonst en zegen geeft/
Die wijt van ons gaet jaghen
Des Oorlochs wreede plaghen.
Omringht syn strijtbaer voorhooft schoon
Met zeges teycken Lauw'ren croon/
Verdient door preutse daden/ [1443]
Het Vaderlandt te stade.
En dat wel laet de sorgh hy staeckt
Die yver voor ons vryheydt waeckt/
En gunt hem *Nestors* jaren/
Die is als hy ervaren.
Al syn vyanden hy verwindt/
Die selfs door bleecke Nyt ontsint
Hem stonden naer syn leven
Gaet hy dat noch wel geven. [1450-52]
Alsoo ons goeden Godt altoos
Die liefd de deucht en haet het boos/
Is vyant der tyrannen/
En van bloet dorste mannen.
Orangien Roem van 't edel bloet
Nassouwe, welck des Keysers hoet [1458]
Heeft 't waerdich hooft omvangen/
Wy loven u met zangen:
Met zangen loven wy altijt/

1437 v. en schenk ons dit, dat hij steeds onze heerscher zij, die den oorlog van ons verjaagt.
1443 *preuts*, edel.
1450-52 Hij schenkt het leven nog wel aan hen die verdwaasd door haat hem zelfs naar het leven stonden.
1458 Graaf Adolf van Nassau was duitsch keizer 1292-1298.

U *Prince*, die ons eewich zyt
Een roem/ en heyl/ tot schanden
Van ons en u vyanden.

[4] Moorder, Hofmeester

MOORDER

Wat wonderlycker schroom beelt sich in myn gepeysen?
Nochtans soo moet ick voort/ en can te rug niet deysen/
Ay my hoe slaet my 't hert! hier ben ick by de poort
Ick schrick/ al soetgens/ hoe? dat niemant my en hoort. [1468]
Treet in/ nau derf ick. ach! myn beenen my begeven/
Ay myn becommert hert/ myn ziel en lichaem beven/
O heyl'ghe Moeder Godts/ u zeghen my omrant: [1471]
Sal ick? neen ick/ treet in/ hoe? 't waer te grooten schandt
Te keeren halver wech/ treet in/ wilt niet vertoeven/
Bevreest gemoet/ gaet voort. wat voel ick een bedroeven!
O al te blooden hart! daer me so treed'ick voort. [1475]
Al weer verschrickt myn siel/ wanneerse siet dees poort. [1476]
Doch toef ick hier een wyl/ en overleg myn saecken/
En hoe ick best te hoof in goet geloof sal raecken.

HOFMEESTER

Wat is dit voor een gast? best vraech ick syn begeeren.
Nu treet hy naer het hof/ dan sien ick hem weer keeren/
Al vol gepeysen swaer/ het hooft hem hangt op sy/
Naer ick vermercken kan soo is hy niets te bly.

1468 *al soetgens*, kalm aan.
1471 *omrant*, Uw zegen zij om mij.
1475 *daer me*, hiermee, nu dan.
1476 *dees*, uitg. 1617 drukfout *des*.

Hou lansman/ wats u wil? wat comt ghy hier versoecken?

MOORDER

Ay waerde Hemels Godt/ wilt nu myn ziel verkloecken.
Myn Heer; een die door noot sich selver vint benout/
Spoeyt vaerdich heen ter plaets/ al waer hy best betrout
Dat door medoogen men hem troostich hulp sal bieden/
En 't menschelyck verstant raedt hem altyt te vlieden
De plaetsen daer m'hem dreycht met doodelijck ghequael.
De crachteloose tong/ myn Heer/ can nau verhael
Doen van het bitter quaet dat heeft myn ziel gheleden/
Sint dat de blonde Son heeft tweemael om-ghereden
Des Hemels firmament: myn Vader wreet ghedoodt/
Myn Moeder onghetroost/ de kinders naeckt en bloot/
Ghebannen uyt het landt daer s'haer gheboort ontfinghen:
En ick myn Heer door list de moorders moest ontspringhen/
Oft selver was de straf myns Vaders my bereydt/
Want/ o myn Heer/ ick was oock schuldich aen het feyt/
Het welck myn Vader waert ghekost heeft 't lieve leven.

HOFMEESTER

Wat snootheyt onbesuyst u Vader hadt bedreven/
Daer door onzalich hy wert flux ter doodt ghebracht?

MOORDER

Helaes! myn Heer/ gelooft/ dat noyt myn Vader acht

En nam op 't tijdtlijck lijf/ maer socht heylsaem te erven
't Onsterf'lijck leven soet door een Godtsalich sterven.
Myn Vader liefden 't geen de werelt meest versmaet/
Het ware woordt/ daer toe ons *Christus* selver raet/
'tOprecht en oudt gheloof/ dat door d'*Apostels* preken
De blinde werelt heeft verlost van Duyvels treken.
Doch lanck naer *Christi* doot/ door eergier hoovaerdy [1509]
Van blinde Leeraers/ die met Helsche kettery
Het zaligh makend' licht van *Christi* veyle wetten [1511]
Des werelts volk'ren dwaes onsalich te beletten
Steets yver poochden/ en voor 't eygen Godts gebot/
Ons leerde wetten van verwaende menschen sot/
Is 't volck soo wijt verleyt/ dat d'al te teere oogen
Van haer het helle licht des Hemels niet vermogen
t'Aenschouwen/ dan met smert van haer verblindt gesicht.
Godt die het duyster haet/ en eewigh mindt het licht/
Heeft door zyn goetheyt mildt dees Eeuw so gaen verrijcken
Van suyver lichten/ die den volk'ren wis doen blijcken
Hoe wijt de leugen slinx van Waerheyt recht verscheelt.
Mijn Vader (o ick roem!) van Godt selfs in-gebeelt [1522]
Het ware spoor/ om veyl ten Hemel te geraken/
Vol yver ongerust verlusten sich in 't waken/ [1524]
Dat hy/ tot's Hemels winst/ het ongevalste woort
't Onkondich volxken met profyt mocht leeren voort.
Hoe veel mael in 't gevaer van 't wel gewilde leven [1527]
Myn Vader onbedacht sich selven heeft begeven/
Wanneer hy waenden dat 'tGeloof te stae sou zyn?
Doch/ so ghy weet myn Heer/ de gene die den schyn
Meer lieven als het waer/ (verblindt in haer gedachten)
Met wat een yver dat sy steets bloedgierich trachten
Te dempen door 'tgepijn van beulsche handen wreet

1509 *eergier*, eergierige.
1511 *veyl*, veilig, heilzaam.
1522 *van Godt selfs in-gebeelt*, door God zelf ingeprent.
1524 *verlusten sich in 't waken*, trachtte ervoor te zorgen.
1527 *'t wel gewilde leven*, het beminde leven.

Het onuytbluss'lyck licht van 't Christelijck secreet/
Door helsche Nyt ontsint/ myn Vader lagen leyden/
En Godt nu oock began me-doogend te bereyden
Den wegh/ waer door hy hem ten Hemel halen wou/
Op dat hy met zyn bloed het geen bevesten sou
Hy dick den volck'ren hadt so heftich aengepresen.
Dus door Godts schicking hy/ twelck eewich so moet wesen/
Ten laetsten quam in handt van Godts vyanden snoot/
Die 'm swoeren al verheucht een onverschulde doot/
En flucx volvoerdent oock. Helaes! ick smelt in tranen
Myn Heer/ te machteloos en can ick nau vermanen [1544]
Myn waarde Vaders smert/ en Moeders droef misbaer/
Die ('t scheelden oock niet veel) was in gelyck gevaer.
En ick door snelle vlucht soo angstelyck verslagen
Ontquam haer raserny. Helaes! noch niet verdragen
En con myn teer gemoet de wreet gedreychde smert/
Gelijck een ionck soldaet die noch niet is verhert
In 't bloedich vechten rou en Crychs-gevaren schendich.
Ay my wat heb ick sint een proef gedaen ellendich
Van 'sHemels ongenae? 't wert van my niet vertelt/ [1552-1553]
Want yder ist bekent/ een die beroyt van gelt
Deur wandelt s'werelts hof/ wat dat hem staet te lyden/
En meest/ die niet geleert heeft in syn groene tyden [1556]
Waer met hy vlytich hem in noot behelpen mocht.
Myn Moeder (laes!) die doch ter nauwer noot gerocht [1558]
Was uyt de handen clem van s'mans vergoten bloede/ [1559]
Was erf wel van den smaet/ maer niet van synen goede/ [1560]
'tWelck dese wolven wreet oock hielden voor verbeurt/
Soo dat myn Moeder noch in droeve armoed treurt/

1544 *vermanen*, vertellen.
1552-1553 wat heb ik sedert geleden onder 's Hemels ongenade? ik spreek daar verder niet van.
1556 *groene tyden*, jeugd.
1558 *gerocht*, geraakt.
1559 uit de handen die nog nat waren van het bloed van haar man.
1560 *erf*, ergenaam; zij erfde wel zijn schande, maar niet zijn bezit.

'tWelck haer belet dat sy aen my geen hulp en ionden.

HOFMEESTER
Hoe comt ghy herwaerts nu? wie heeft u hier gesonden?

MOORDER
Myn Heer/ het snel gerucht/ 't welck opentlyck vertelt/
Hoe door Godts segen milt/ met mannelyck gewelt
Dit landt verdreven heeft de Spaensche tyrannijen/
Beleyt door helden preuts/ die 'tEdel bloet niet mijen/ [1568]
Gesproten uyt het huys van 't Keyserlyck *Nassou*: [1569]
Dit dreef my herwaerts heen/ op dat ick vreuchdich sou
Met volle teugen fris my van Godts woordt versadigen.
Den Hemel heeft belieft myn hier in te begnadigen/ [1571-72]
Dat ick naer veel gevaers alhier gecomen zy/
En voeg my naer het hoff/ op hope dat ick my
In dienst begeven sal van desen *Prins* eerwaerdich. [1575]
Den Hemel is myn tuych/ hoe dat myn siel is vaerdich [1576]
Met leven lyf oft bloedt den *Prince* dienst te doen.
Myn Heer geen twyfel quelt/ noch leugen wilt vermoen/ [1578]
Myn vaders naem alhier genoechsaem sal doen blycken
Wat man het sy geweest: en ick en sal niet wycken
Van syn verheven deucht en yver tot Godts Eer.

HOFMEESTER
Hoe was u s'vaders naem?

MOORDER
Peter Guyon, myn Heer/

1568 *beleyt door*, onder leiding van.
1569 zie bij vs. 1458.
1571-72 verzen van 13 lettergrepen.
1575 uitg. 1617 drukfout *eerwardich*.
1576 *tuych*, getuige.
1578 geen twijfel moet mijnheer kwellen.

HOFMEESTER
Hoe? wat *Guyon*? de gheen die als Godts uytvercoren
Eertydts in 's *Princen* dienst syn leven heeft verloren?

MOORDER
Den selven/ laes! myn Heer.

HOFMEESTER
Hoe zyt ghy dan ghenaemt?

MOORDER
Françoys Guyon myn Heer.

HOFMEESTER
Comt in/ want het betaemt
Den kinders deucht te doen van ouders vroom ghecomen.

MOORDER
Ay my/ myn Heer.

HOFMEESTER
Hoe nu? verset u smert/ niet schromen
En wilt voor schandt oft smaet/ ghy zyt hier in het hof
Van een die boosheyt haet/ en liefd der vromen lof. [1590]

[5] CHOOR
Wel hem/ die met een vry ghemoet niet sparen
Wil 't edel bloedt/ voor 't Vaderlants welvaren/

1590 *liefd der vromen lof*, gaarne de vromen prijst.

Wel hem/ die onversaecht neemt inde handt [1591-93]
Het snijdent swaert/ tot scherm van't Vaderlant.
Die niet en lijd dat werden snoot vertreden
Voor-vaders Wetten goet/ en Vrije zeden:
Maer in't ghevaer van duysent laghen boos/
Hant-haeft het recht van't Vaderlandt altoos.
Die niet en schroomt voor al 't vermetel dreyghen
Vanden tyran/ maer sal sich moedich neyghen [1600]
Het slaefsche jock der tyrannijen vals
't Verdruckte volck te scheuren van den hals.
Dees schraecht syn hooft met 'sHemels vochte wolcken/
Doorluchtich wert by d'Overzeesche volcken
Syn grooten naem/ hoochloffelyck bekent/
Gheen eeuw noch tijdt zijn stale Roem en schent. [1606]
't Ghezegent zaet/ dat uyt hem sal voortcomen/
Is heylich in't gezicht van allen vromen.
Der volk'ren drangh met vreuchden jugen soet/ [1609]
Wan hun dien *Prins* oft zijn Geslacht ontmoet.
Wan 's Hemels schick door een Godsalich sterven
De ziel de woonst des Hemels doet verwerven:
Syn zoet gheheuch wert vrolijck alle Jaer
Met feesten milt gheviert in 't openbaer.
De teere jeucht alsdan met held're sanghen/
Met bloemen crans het vrolijck hooft omvanghen/
Singhen vol lust op het betraende graf
Den lof van die hun vrijheyt weder gaf.
Also de twee bevryders van *Athenen*, [1619]
Also *Romas* verlosser/ en den ghenen [1620]
Als Vrou ghecleet/ soo manlijck vocht als dat/
Hy weder vrijd' het slaefsche *Theben* mat: [1621-22]
Werden alsnoch van yeder waert ghepresen.

1591-93 *Wel hem*, wellicht woordspeling op den naam Wilhem; vgl. o.a. Hooft, Geer. v. Velsen vs. 1553, Vondel, Amsteld. wellekomst a. Fred. Hendr. (ed. Sterck-Moller III, 182).
1600 *sich neyghen*, er naar streven om.
1606 de punt achter dit vers ontbreekt in uitg. 1617.
1609 *der volk'ren drangh*, de menigte der volkeren; *jugen*, juichen.
1619 *bevryders van Athenen*, Harmodios en Aristogeiton.
1620 *Romas verlosser*, hiermee wordt gewoonlijk Brutus bedoeld; overigens zou ook aan Horatius Cocles gedacht kunnen worden.
1621-22 de bevrijder van Thebe, Pelopidas.

Het nare graf can gheen verhind'ringh wesen/
Dat hunnen naem door brave daden trou/
D'onsterflijckheyt tot loon niet krijghen sou.

De vierde acte

[1] De Princesse Louysa en haer Voetster

LOUYSA
Eerweerdige goddin/ ghy Voedster aller saken/
Ghy die het blaeuw gewelf/ des Hemels hooghe daken/
Rontom den Aerden creyts hebt meesterlyck gestelt/
Ghy die de Zee bepaelt door onsichtbaer gewelt:
Grootmachtige *Natuer*, O Moeder aller dingen/
Die uyt het ingewant soo overvloedich dringen
Van 'tvruchtbaer Aertrijck vet/ ghy die de schoone locht
Met soo veel loovers gult hebt constelijck doorwrocht:
O Maelster van't cieraet des werelts groote zalen/
Ghy die den dagh vergult door *Phebus* blonde stralen/
Versilvert weer den nacht door *Pheben* Jaght-Godin/
Der Sterren gulden Choor een ware Coningin:
Ghy die den mantel groen de blyde Aerd doet dragen/
Soo rijckelyck verciert/ in *Lentens* soetste dagen/
Met Bloemkens soet gelucht/ dat in zyn teere ieucht [1641]
Des Aertrijcx hoovaerdy het Aertrijck selfs verheucht.
Ghy doet den *Somer* heet mit gulden Ayren proncken/
En maeckt den valen *Herbst* door eygen vruchten droncken/
't Sneeuw-wit Satynen cleet/ geboort met silver Ys/
Eerwaerdicht al 't gelaet des couden *Winters* grys.
Dus geeft ghy yder beurt/ de dagen/ iaren/ tyden.
Nu gaet de gulden Son den tragen Creeft beryden/ [1648]

1641 *soet gelucht*, met zoeten geur.
1648 de zon treedt in het teeken van de kreeft, d.i. bij den aanvang van den zomer; de vermoording van den Prins vond plaats op 10 Juli 1584.

En met een vlammich oogh bestraelt dit drooge landt/
Verdort de bloemen fris/ en *Ceres* Garven brandt.
't Gevogelt danckbaer iuycht/ de schaduw-boomen bruysschen/
De silver Beecken coel slaep-tergich sluymer-ruysschen/ [1652]
De Velden ruych begraest die voeden 'tplechtich Vee/ [1653]
De Dieren in het Cruyt/ de Visschen inde Zee. [1654]
Natueren schepsels al/ en wat men hier siet sweven/ [1654-55]
De vloeyende *Natuer* heeft alles stant gegeven/ [1656]
En dat den Mensch te staed/ en noch door milde ionst
Sy yvert onvermoeyt/ om door verborgen const
Te stellen goedertier d'ondanckbaer mensch te vreden
Met gaven veelderley/ die wy soo snoot vertreden/
En oogen onbewust/ naer 'tgeen ons niet en faelt. [1661]
Heylloose menschen/ die soo blindeling verdwaelt/
U niet en houdt vernoeghd met 'tgeen natuer gaet schencken:
Maer liever ongerust in prachten wilt verdrencken/
Ach soo 't u was bekent wat soeter lusten dat
d'Eensame stilheyt geeft/ ghy koost geen Conincx schat

1652 *slaep-tergich*, slaap verwekkend.
1653 *ruych begraest*, dicht met gras begroeid; *plechtich*, statig, rustlg [1)]; achter dit vers leze men een punt.
1) De uitdrukking wordt niet veel later ook door Vondel gebruikt in zijn Helden Godes (1620), De worstelaer [d.i. Jacob] vs. 3. Van Lennep gaf hiervan een zeer gezochte verklaring, die zich in de latere Vondeluitgaven heeft gehandhaald (ed. Sterck-Moller II, 335, noot op blz. 334) en ook in het Ned. Wdb. XII, 2464 wordt vermeld. Plechtig zou dan zijn schatplichtig, wat met betrekking tot vee zou doelen op het werpen van jongen. In verband met Jacob, die zich beroemde den veestapel van Laban te hebben vermeerderd, is deze verklaring wellicht verklaarbaar. Onze plaats bewijst dat zij onjuist is. Evenzoo vinden eenige plaatsen bij Spiegel (Hertsp. ed. A.C. de Jong (1930) II 449, III 106) e.a. een goede verklaring als men zich houdt aan de beteekenis: volgens regel en ritus, plechtstatig, waardig, ernstig.
1654 achter dit vers leze men een komma.
1654-55 landdieren, visschen en vogels.
1656 *vloeyende*, bewegende, naar de leer van Heraclitus, παντα ρει.
1661 en verlangen onwillekeurig naar hetgeen wij geheel niet missen.

Voor d'onbekende weeld die 'tcleyn bewind can geven/ [1667]
De lieste Suster van het welgewilde leven [1668]
Is 't rustelyck gemoet/ dat niet en wert becoort
Van 't gout/ dat menich uyt zyn sachten sluymer stoort.
O Princelijcken staet/ soo ghy by allen menschen
Doch eygen kundich waert/ voorwaer u niemant wenschen [1672]
En sou: oft dat gewis een yder waer bekent/
Hoeveel de gulden Croon des Conincx ruste schent/
En hoe den scepter druckt zyn Coninckylycke handen/
En hoe seer 'trycx bewindt hem perst met nauwe banden/
De scepter/ en de Croon/ ick weet/ dat man noch vrou/
Al vondt hy die op straet/ voor sich op raepen sou.
Myn ziel/ inden zy dorst/ den Hemel souse schelden/ [1679]
Om dat hy my soo hooch in d'aertsche staten stelden/
En maeckten myn *Princes*: daer ick in myn gemoet
Versadicht van het groots/ in stiller lusten zoet
Myn leven slyten wou/ ontbloot van soo veel sorgen
Vermomde prachtens lust/ waer onder sit verborgen/
(Laes!) so veel lijfs gevaer/ laes! soo veel lagen snoot/
Die dreygen yder stont den Prins met snelle doot.

VOETSTER

Ick weet niet myn *Princes*, wat u beweeght tot clagen.
Den Hemel streelt u sacht/ en heeft u opgedragen
Tot soo'n verheven staet/ daer in de grootste Vrou/
Haer (sonderling vernoeght) geluckich roemen sou.
Ghy schelt den Hemel/ maer O myn *Princes* vercoren/
Wacht u/ dat die (vergramt) u niet laet comen voren
Een oorsaeck dat met recht ghy hem beschelden meucht/
Of walgt u/ o myn Kindt/ van al te grooten vreucht?
Ick sien u als Godin van allen Staten groeten/

1667 *cleyn bewind*, eenvoudig bestaan.
1668 *welgewild*, welbemind.
1672 *eygen kundich*, even goed bekend.
1679 *inden*, lees indien (evenals uitg. 1639).

Een yder sich verheucht wan hy u mach ontmoeten/
Myn Heer de *Prins* u Man draeght sich soo in zyn staet/
Dat zyn verheven deucht en roem ten Hemel gaet.

LOUYSA

't Is waer/ ick alle daech soo vol eerwaerdicheden
Wort feestelyck gegroet/ en yver aengebeden
Van alderley geslacht/ maer ach wat's dat een lust/
Die altyt inner draecht een hert soo ongerust/ [1702]
Dat yder loof wat rept/ my dunckt/ men comt my clagen/ [1703]
Het Landt dat is verraen/ u *Prins* die is verslagen/
Den vyant meester is/ u Wallen comt hy naer.
Ach 'thayr my dickwil recht door dit beducht gevaer. [1706]
Den sacht-gewenschsten slaep/ als trooster van d'onrusten/ [1707]
Die tergt my al versaecht met droomen vol onlusten/ [1708]
En my verschrickich dreycht met 't een oft 'tander leet/
De Ziel my tuycht gewis/ veel ongelucken wreet
My nad'ren alle uyr. laes/ dulle rasernijen!
Och of de menschen dom wel wys hun conden myen/ [1712]
Dan 't geen natuer vereyst/ te wenschen wyders niet!
De werelt al vernoecht geen doodelijck verdriet
Beproefden yder stondt/ door soo veel ydel lusten/
Onnut was al den pracht/ den honger graech men blusten/
Niet door soo veel gerichts/ maer wel met weynich spijs/
Geen Coninck was van nood/ geen Rechter rechten wijs/ [1718]

1702 *inner*, innerlijk, in mij.
1703 *Dat yder loof wat rept*, dat elk ruischend blad mij iets schijnt te zeggen.
1706 *recht*, te berge rijst.
1707 *-gewenschsten*, uitg. 1639 *-gewensten*.
1708 *tergt my al versaecht*, plaagt mij in mijn angst.
1712 *hun conden myen*, ervan konden afzien iets meer te wenschen dan hetgeen de natuur vereischt.
1718 *rechten wijs*, behoefde wijs recht te spreken.

Al d'oorloochs listen wreet en golden niet met allen/
Geen Borgers trotsten stout op hun verheven wallen/
Bepeer'lde scepters/ ende gulden Croonen ryck/
Dan werden min gelieft alst vuyl vertreden slijck.
Gerust was al het landt/ de volk'ren stil in vrede
Die leefden onbenyt/ een yder vreuchdich dede
'Tgeen hem Natura riet: *Lucullus* weeld oft pracht/
Noch *Cesars* Monarchy en wirt dan niet geacht. [1726]
Gelijck een yder was/ soo sou een yder wesen.
Geen wreede beul ons siel en pynighde met vresen/
Om quetsingh van ons Eer/ oft van ons staet of landt/
Waer door 't gemoet ontstelt van enckel wraek-lust brandt.
Maer o wy menschen zyn soo dom in onse daden/
Dat laes wy om den schijn het ware goet versmaden.
Wat is doch staet/ oft eer? wat's rijckdom/ goet/ oft schadt?
Vermogen die in't minst te geven't gene dat
Ons aldermeest ontbreeckt/ dat's innerlijck vernoegen?
Ach neen: Want eer 'tgeval can stiller rust toe voegen [1736]
De onbecoorde siel van d'alderlaechste mensch:
Veel veylder wert vernoecht in syn verneerde wensch [1738]
D'eenvoude huysman slecht/ dan s'Conincx hooghe sinnen/ [1739]
Die niet dan scepters oft veel heersching groot beminnen:
Want d'een het coopt om sweet/ en d'ander om het bloet/
Dat d'ondersaten dwaes hy voor hem storten doet.
Ach Hemel waert u lust/ en wilde ghy dat geven/
Dat heden ick verliet dit groots opsichtich leven/ [1744]
En myn vertrock in stilt/ in eenich hutjen laech/ [1745]
En dat myn siel ontbloot van sorgen dien ick draech/

1726 *wirt*, uitg. 1639 *wiert*.
1736 want het lot kan eerder rust en tevredenheid schenken aan den allereenvoudigste.
1738 *veylder*, veiliger, zekerder; *verneerde*, nederige.
1739 *d'eenvoude huysman slecht*, de gewone simpele landman.
1744 *opsichtich*, aanzienlijk.
1745 *myn vertrock*, mij terugtrok.

Eensaem bedencken mocht des Hemels ware vreuchden/
Als dan myn siel ontlast van sorgen/ sich verheuchden
Alleen int soet bemerck van natuers gaven milt.
Maer las in't tegendeel. [1750]

VOETSTER

Me vrou u clachten stilt/
Waer is u groots gemoet? waer syn u groote sinnen?
My dunckt ghy onbedacht u ongeluck gaet minnen/
Door grondeloose waen van yet voorbeeldich quaet. [1753]
Ach myn *Princes*, wel hoe? betaemt dit uwen staet?
Ghy die hebt door gewoont het lyden in gedroncken/
Behoort stantvastich nu met lytsaemheyt te proncken:
Cleynmoedich eer 't u treft/ verslenst door 't yl gesucht. [1757]

LOUYSA

Ach waerste *Voester*, noyt myn siel was soo beducht.

VOETSTER

'Tis ydelheyt te dwaes/ 'tzyn ingebeelde schromen/

LOUYSA

Ach ach ick sorch het sal myn altewis toe comen.

VOETSTER

Dan was het tyt met maet te treuren/ maer nu niet/

LOUYSA

'Tvoorbeeldich dreycht my steets met doodelijck verdriet/ [1762]

1750 Maar helaas, integendeel!
1753 door ongegronde vrees voor een gewaand toekomstig kwaad.
1757 *verslenst*, verlept.
1762 *'t voorbeeldich*, hetgeen ik voorzie.

VOETSTER
Voorbeelding/ die u ziel cleynmoedich selfs gaet dencken. [1763]

LOUYSA
Laes! Godt/ soo 't u belieft/ en laet doch nimmer crencken
Myn *Prins* het ongeval/ maer dat my liever raeckt. [1764-1765]

VOETSTER
Me vrouw/ hoe redenloos ghy u ellendich maeckt/
Eer u d'ellende treft? myn ooren eertijdts hoorden/
Dat u verheven Ziel met overwyse woorden
De stormen van 't geval soo manlyck heeft veracht.
Herneempt u selven doch/ en moedicht u gedacht.
Ghy voed u lyden staech/ en wilt het niet ontvluchten/
U heete tranen en de wint van al u suchten
Ontsteken droefheyts vier/ 'twelck metter tijt/ myn vrou/
Indien ghy selver wout/ allenxken dooven sou.
Is t'u onkenbaer doch/ dat tranen/ suchten/ clachten/
Al u voorleden schaed niet weer te recht en brachten?
Noch dat het droef gebaer ons nimmer weder geeft/
Wanneer ons t'ongeval/ yet wes benomen heeft? [1778]
Hierom myn Vrou/ hierom/ verlaet het ydel clagen/
En dempt der tranen vloet die steets u oogen plagen/
Weerhout door redens toom u angstelijck gedacht/
Op dat d'inbeelding vals u niet in 't eynt versmacht/ [1782]
Ey troost u doch myn Vrou/ en denckt dat licht naer desen
Een Vreucht verschijnen mach/ die u can flucx doen wesen
Soo innerlijck vernoecht/ dat al dees tytsche smert

1763 Een toekomstbeeld, dat uw ziel in haar bangheid zelf bedenkt.
1764-1765 laat toch het ongeluk niet mijn Prins treffen, maar dat het mij zelf liever treffe.
1778 *yet wes*, iets.
1782 *versmachten*, worgen, vermoorden, te gronde richten.

Vergeten/ en van u niet meer gedacht en wert.
Princes, u is bekent/ geen ding hier vast can duren/ [1787]
Alsoo den Hemel draeyt/ so wancken t'aller uren
Der menschen saecken oock/ en selver *Phebus* siet/
Die ons niet t'allerstondt zyn gulden voorhooft biet/ [1789-90]
Noch oock de droeve nacht met zyn bestickte deken [1791]
En veyld de Maen altijdt niet hoornich uyt te steken [1792]
Het ongedurich Licht van haer geleenden glans. [1793]
Nu schijnt door regen swert den Hemel dat bycans [1794]
Het aertrijck drencken wil/ door stormen opgeheven [1795]
Doen nu de winden dul het vaste aertrijck beven/
Verschudden toornen trots/ en d'Eycken ruysschen neer: [1797]
En in een corten stont soo sal den Hemel weer
Het aertrijck vreuchdich met een helder voorhooft groeten.
Dus alle dingen haer/ soo 't schijndt/ verand'ren moeten/
Nu lacht den een verheucht/ en d'ander smertich treurt/
Dan weer in tegendeel heeft yder flucx zyn beurt:
Dus myn *Princes* neempt moet/ drijft wech t'onnutte plagen/
Een stille rust sal haest uyt uwe siel veriagen [1804]
De zorghen commer sieck: dan u vernoechde gheest [1805]
Sich boven maet verheucht/ als hy het quaet ghevreest
Nu ydel vinden sal. [1806-07]

LOUYSA

Godt laet het soo gheschieden.

1787 *vast*, blijvend.
1789-90 ziet de zon zelf die ons niet steeds zijn gouden aanschijn toont.
1791 *droef*, duister; *bestickte deken*, met sterren bezet gewelf.
1792 *en veyld de maen*, beveiligt de maan niet, geeft de maan geen zekerheid; *hoornich*, hoornvormig, sikkelvormig; *uyt steken*, uitzenden, uit doen stralen.
1793 *ongedurich*, onzeker.
1794 *nu schijnt .... den Hemel dat....*, nu lijkt het alsof de hemel.
1795 *opgeheven*, hevig.
1797 trotsche torens instorten en de eiken ruischend neervallen.
1804 *haest*, spoedig.
1805 *commer sieck*, rijk aan kommer.
1806-07 als hij het gevreesde kwaad nu ijdel zal bevinden.

VOETSTER

Mevrou/ ghewis/ ghelooft/ ten heeft niet te bedieden
Dat ghy u ziel so quelt met dit beducht ghevaer.
Dus verlicht u ghemoet/ en stemt u suchten swaer. [1810]

[2] Geveynsde Religie, Superstitie, Moorder

GEVEYNSDE RELIGIE

Myn kindt/ siet hier den tydt bequaem tot uwe saecken/
Nu moedicht uwe ziel/ en wilt het alsoo maecken
Dat alles naer den wensch van Spangien mach geschien
Den Hemel wijst een wech daer door ghy veyl moocht vlien/
Dees poort die noyt en was gheopent in veel jaren.
Myn soon siet hier de sorgh die Godt heeft om bewaren
De lievers van 't gheloof/ der Eng'len blyde scharen [1817]
U wachten al verheught: wanneer u vrome handt
Ter hellen senden sal de ziel van den tyrandt.

MOORDER

't Is desen dach de lest/ *Orangien* 't sal u gelden/
D'heylloose vrees versaecht/ die my ghestadich quelden/
Die is nu uyt myn ziel: 't moet eenmael zyn ghedaen
Al sout my selver aen het lyf of leven gaen.
Gheen noot/ ick vrucht nu niet/ ick ben daer toe beraden/ [1824]
Het lichaem is maer stof/ de ziel men niet can schaden:
En die wert opghevoert van d'Engh'len naer myn doot/
Nu 't sa/ dit is 't gheweer/ daer met de ziele snoot [1827]
Ick vanden ketter boos sal nae der hellen senden.

1810 *stemmen*, stelpen, tegenhouden.
1817 *lievers*, beminners.
1824 *vruchten*, vreezen.
1827 *'t gheweer*, het wapen.

Verheucht u *Phlippe*, want siet hier 't ghewenste enden [1829]
Van die u Scepter trotst/ siet hier d'heylloosen val
Van die noch desen dach met *Pluto* wesen sal. [1831]
Hey *Roma* feestich viert/ hey juycht ghy Paus-ghesinde/
De moort die g'in u ziel so innerlijck beminde
Wert heden wis volbracht/ treurt Ketters/ want u hooft
Wort heden van het licht der lieve Son berooft.
't Sa/ 't sa/ het is nu tijdt! maer wel bedacht te deghen/
Het voor den noen te doen en is doch niet gheleghen:
't Is beter dat ick wacht/ wan 't middach mael ghedaen/
De *Prince* uyt der zael sal na zyn camer gaen.

[3] Geveynsde Religie, Superstitie, Tisiphone, Alecto en Megere.

GEVEYNSDE RELIGIE

Megera, soo ghy oyt in 't moorden hadt behaghen/
Wilt nu doch boven al een yver sorghe draghen/ [1841]
Dat dit ons niet en faelt/ ontsteeckt hem 't heete bloedt [1842]
Met sulcken raserny en moort-lust onbehoet:
Dat noch het doots ghevaer/ noch al de wreetheyts pijnen/
Daer hem de straf met dreycht/ cleynmoedich doen verdwijnen [1845]
Den yver tot de moort: hem moet en stoutheyt gheeft.
Hey rasernyen wreet dat nu *Orangien* sneeft. [1847]

MEGERE

Ho/ ho/ leeft onbeducht/ ick heb so inghenomen

1829 *enden*, einde.
1831 *met Pluto*, in het doodenrijk.
1841 *yver*, ijverig.
1842 *faelt*, mislukt.
1845 *daer .... met*, waarmee.
1847 *rasernyen*, Furiën.

Syn ziel en al 't ghemoet/ dat doch geen bloode schromen
Weerhouden dese daet/ met dulheyt onbesuyst/
Eer dat den avondt valt/ de moort is al ghekuyst. [1851]

[4] Den Prins van Orangien, en de Princesse Louysa

ORANGIEN

En hier in eyghen bleeck/ Mevrou/ dat al de reden
Vermoghen niet in 't minst de menschen af te leden
Van 't gheen dat over hem 't *Destin* besloten heeft. [1854]
Hoe dickmael ick hem riet/ myn Neef u niet en gheeft [1855]
In handen des tyrans; ghy kent de Spaensche treken/ [1856]
Hy heeft u inden haet/ hy sal sich schendich wreken/
Dewijl hy oorsaeck raemt/ van 'sKoninckx raet bemacht/ [1858]
Maer al dees reden doen by hem als dwaes belacht/ [1859]
Syn naderhant by hem als wel ghesecht bevonden.
Als hem nu den tyran zyn vonnis hadt ghesonden/
Hy sprack/ *Orangien* o! u reden onghelooft [1862]
Sal my (doch onverdient) benemen 't dwase hooft.
Weemoedich heeft myn ziel doen tranen veel vergoten/
Wanneer ick 't hadt verstaen/ so heeft het myn verdroten/ [1865]
Dat soo'n grootmoedich Heer soo schendich wiert ghevelt/
Die voor des Conincx winst soo menichmael ghestelt
Sich hadt in doots ghevaer/ en door zyn manlijck strijden
Den Coninckklijck ghesant rechtvaerdich deed' belijden/ [1869]
Dat hy nu sach onthalst den ghenen waer voor heeft
Tot driemael al verschrickt het Fransche rijck ghebeeft.

1851 *ghekuyst*, in het reine gebracht, volbracht.
1854 *Destin*, vgl. de aant. bij vs. 1364.
1855 *myn Neef*, d.i. Egmond.
1856 *des tyrans*, van Alva.
1858 daar hij de gelegenheid zoekt, waartoe hij door den Koning gemachtigd is.
1859 *doen*, toen.
1862 *u reden onghelooft*, dat ik uw rede niet geloofde, naar uw raad niet luisterde.
1865 *verstaen*, vernomen.
1869 *den Coninckklijck ghesant*, de Fransche gezant; *belijden*, erkennen.

Den tyran sich daer naer hoochmoedich liet bedencken [1872]
Het was nu al naer wensch/ en niemandt con hem crencken/
Hy maeckten 't al naer lust: het moorden nam gheen ent
Der ondersaten trou/ aen lijf en goet gheschent.
Hy sey 't goedt was verbeurt/ sy waren 's Coninckx slaven.
Ick swoer doen in myn ziel dat eer *Neptun* begraven
Sou 't vaste Aertrijck met al 't menschelijck ghebouw/
Dan ick het Vaderlandt soo sluefs verlaten wouw. [1879]
Doch yver was myn moet/ maer ydel was myn poghen/
Als ick my vant ontbloot van 't noodighe vermoghen/
Want al myn goedt verbeurt den tyran hadt ghemaeckt/
Doch daerom heeft myn ziel 't voornemen niet ghestaeckt.
Want noyt myn ooghen doen een sachten slaep ghenoten/
Soo heeft van 't waerste volck de plage my verdroten: [1885]
't Ghelaet altydt bedroeft/ in 't hert heb ick ghesucht/
Met yver beeden ben ick dick tot Godt ghevlucht/ [1887]
En hy verhoorde my van synen troon genadich/
Te walghen hem begon de moetwil overdadich/
Die dit godloos gespuys aen zyn gemeenten dee/
Zyn toorne was verteert/ hy neychden sich tot vree. [1891]
En doen ick moest uytheems op vreemder miltheyt leven/
Doen heeft het Godt belieft den middel my te geven
Dat ick naer 'shertsen wensch het vaderlant con sien/ [1894]
En voor myn heyr en trots den Tyran dede vlien/

1872 *sich bedenken*, van gedachte zijn, te moede zijn; Alva verbeeldde zich daarna hoogmoedig, dat alles nu naar wensch was.
1879 *sluefs* (uitg. 1639 *sleufs*), vernederd, onderdrukt, bij het ww. sloven.
1885 *waerste*, waardste, zeer beminde.
1887 *dick*, vaak.
1891 zijn toorn was vertederd, verzacht.
1894 *sien*, weerzien.

Die sich had al bevreest voor myn ghewelt begraven/ [1896]
En voor de dubbel stadt myn Ruyters men sach draven/ [1897]
Al-moedich onversacht/ en daechden hem tot slach
Die soo verwaent wel eer/ nu myn gewelt ontsach.
Doch s'hemels schick/ soo 't bleeck/ en hadt noch niet besloten/
Dat ick doen vaerdich sou het nederlandt ontblooten [1901]
Van zyn verladen smert: Want myn beroemt gewelt [1902]
Veel minder als den list van Spaengiens handel gelt;
En ick moest weer te rug. Want niemant dorst sich wenden [1904]
(Den tyran noch geheel) my noodich hulp te senden/ [1905]
En myne macht was swack/ doch noyt door tegenspoet
En heeft myn ziel gestaeckt het Vaderlandts behoet:
Maer wyders poochd'ick heen/ doch ydel scheent te wesen. [1908]
Maer als nu den tyran/ ontbloot van allen vresen/
Sich waenden vast getroont in zyn tyrannicheydt/
So comt den Hemel/ en hem onbedacht bereydt
Een oorsaeck/ waer door Godt hem eyghen wou betuyghen
Dat d'aertsche moghentheyt moet voor zijn Scepter buyghen:
En dat hy 's werelts loop stiert nae zijn wijsheyts sin/
So wert op 't onghesienst den *Briel* ghenomen in/
Dat door soo flauwen macht den Spaengiaert lacchen dede. [1916]
Maer als nu *Vlissingh* muyt/ en dat *Enckhuysen* mede
Met openbaer ghewelt t'oproeren stout began/

1896 *begraven*, ingegraven.
1897 *de dubbel stadt*, Maastricht en Wijk; men vergelijke bij vs. 1896-98 de elfde strophe van het Wilhelmuslied.
1901 *ontblooten*, ontlasten.
1902 *verladen*, opgelegde; want mijn macht is niet opgewassen tegen de listige handelwijze van Spanje.
1904 *sich wenden*, er toe overgaan.
1905 *geheel*, in zijn volle kracht.
1908 *wyders poochd' ick heen*, ik zette mijn pogingen voort.
1916 hetgeen den Spanjaard om de zwakheid van het verzet deed lachen.

En dat d'ervaren list mijns broeders *Berghen* wan:
Doen sach hy al verbaest met wijdt ontloken ooghen/
Hoe ydel dat den waen hem vleyend' hadt bedroghen.
Als hy vermeenden dat zijn tyranny bebloedt
Soo schrickich hadt verbluft het Nederlandts ghemoedt/
Dat noyt gheen Stadt oft Landt hem oyt sou derven stellen
Tot wederstandt van 'tgheen daer met hy hun wou quellen:
Doch flucx om dat te doen sich yder moedich neycht/
't Welck onbekent den roem van Spaengien heeft ghedreycht. [1927]
Want hy die al verwaent hem als een Godt liet eeren/
Nu wist nau weer dat eerst den noot hem riet te keeren
Den aenval van so veel vyanden onversaecht:
Nu heeft hem eerst 't ghemoedt met scherper wroech gheplaecht/ [1931]
Als hem met recht nu meer de landen niet betrouden/
En 't hem gheen twijffel was waer hy sich keeren soude/
Dat d'overgrooten haet weer aen een ander sy
Het volck sou dryven flucx tot wrevel muytery.
Oock 't ylich hem ghebeurt/ niet ydel was zyn vresen. [1936]
Siet hoe 't den *Prince* scheelt voor wreet ghehaet te wesen/ [1937]
Oft om syn deucht ontsien te syn en oock bemindt.
Een yeder Spaengiens trots niet langher was ghesint
Te lyden/ maer met bloet hun vryheyt waert te coopen/ [1940]
Dit maeckt hun onversaecht/ dat sy ontbloot van hoopen
Op eeniger genaed' als Spaengiaerts wreetheyt kondt. [1941-42]
Hier door ick al verheucht myn selven vaerdich vondt [1943]

1927 *onbekent*, onvoorzien, zonder dat iemand het wist.
1931 *met scherper wroech*, met bitter zelfverwijt.
1936 *'t ylich*, al te spoedig; en dit gebeurde hem ook al te spoedig.
1937 ziet welk groot verschil het maakt voor een vorst.
1940 *vryheyt waert*, kostbare vrijheid.
1941-42 dit maakte hen onverschrokken, dat zij niet de minste hoop op genade [hadden], zooals de wreedheid van den Spanjaard bekend maakte.
1943 *vaerdich*, bereid, zonder dralen.

Ter plaets die ick bequaem voor 't alder veylst kon kiesen:
Want ick onachsaem gheen gheleghentheyt verliesen
En wou/ van 't geen ick goet voor my hadt overdocht.
En 't is door Gods genaed' soo wijdt alsnu gebrocht/
Dat wy bekennen wis/ dat Godt met stercke handen/
Den Roovers moetwil toont/ syn wreetheydt leydt in banden/
En stut syn boosheyt snoot.

LOUYSA

Also (helaes!) myn Heer/
Heb ick oock wel ghesien in myne jeuget teer
Het wonder van't geval/ en veel seltzamer zaken/
't Gheheuch daer van my noch doet dickwil woelich waken/
Den schalck-geveynsden Vred' verschrickt noch myn ghemoedt/
En die verrader-feest/ daer soo veel Edel bloedt/
Ghelijck als water slecht/ ghestort wert en vergoten:
Des heusheyts spiegel selfs wert wreedelijck deurstoten/
Myn waerste *Teligny*, myn Vader wreet ghedoot.
Dat Roma sy vervloeckt met haer beloften groot.
Een yder laet sich dwaes van haer niet meer bedrieghen.
Tot Ketters ondergangh vrymoedich machmen lieghen:
Dat is by haer een wet myn *Prince* wacht sich doch:

ORANGIEN

Waer voor myn waerste Vrou?

1944 *bequaem*, geschikt; *veylst*, veiligst.
1945-46 ik wilde niet onachtzaam een kans voorbij laten gaan voor hetgeen ik naar mijn meening als juist had overlegd.
1949 *toont*, lees *toomt*?
1950 *stut*, stuit
1955 *verrader-feest*, de bloedbruiloft.
1958 *Teligny*, Louise's echtgenoot.

LOUYSA
voor hare lagen.

ORANGIEN
och!
Daer voor kan God alleen my veylichlijck bevryden.

LOUYSA
De alderhoochste God en wil doch nimmer lyden/
Dat sy haer handen boos eens wasschen in u bloedt.

ORANGIEN
De ziel onsterflijck is/ het lichaem sterven moet.
Waer nu mijn tijdt bestemt dat ick most noodich sterven/
En Godt liedt hun naer lust haer boosheyts wensch verwerven/
Sy schonden 't lichaem teer: wat wast doch meer ghedaen/
Dan 't aerden vat gheschendt/ 'twelck noodich moest vergaen?
Maer o! de ziel sy niet en connen ymmer schaden.
Dus vreest men te vergheefs al hun verbolghen raden. [1973]
Den Hemel is voor ons het eenich Vaderlandt/
Gheen Coninclijck ghewelt/ oft menschelijck verstandt/
Vermoghen yet in 't minst ons daer van af te leden/
Ten sy moetwillich dul wy selver dwalich treden
Den Goddeloosen wech/ verleyt door sonden snoot/
Die eynd'lijck leyden elck tot een grousame doot:

[5] Moorder, Prince, Capiteyn van der Wacht ende de Hellebardiers

MOORDER
O Wonderlijck bestaen! o dach fatalen dach!

1973 *te vergheefs*, om niet, noodeloos.

In welck men door dees handt den *Prince* vallen sach.
Dit is de leste uyr/ *Oraengien* sal nu sterven/
En ick sal door zijn doot des Hemels woonst be-erven.
Maer ach wat slaet my 't hert/ door vreemder schrick die 't heeft/
Een bleecke schim des doots my steedts voor d'ooghen sweeft.
Wat wonderlijcker daedt! in 't midden van zijn wachten?
O Hemel is 't u wensch/ soo leent my moet en crachten/
Van sonderlinghen lust dat *Roma* vreuchdich feest/
En *Phlippus* boven maet verheucht zijn trotse gheest.
De lang ghewenste doodt/ o Spaengien/ is voorhanden.
Hy slippert nu alree (de oorsaeck van u schanden/ [1991]
O *Phlippe*) naer zijn graf: siet hier waer met ick sal
Oraengien stooten in 't ghevaer van eyghen val. [1993]
Ay my! hoe treedt ick heen met al te wijde schreden [1994]
So yver naer mijn doot? ghewis mijn loome leden
Die zidderen al verschrickt/ en sweeten eenen vloet/
Wanneer ick wel bemerck in mijn besorght ghemoedt
De grootheyt van 't ghevaer/ soo rechten my de haren/
Maer doch en swicht ick niet voor gheen ydel vervaren/
Wat schroom de ziel my druckt/ hoe seer het hert my slaet/
Ick wijcke niet te rugh/ het is nu al te laet.
O wonderlijcke saeck! wat vlicchelt door mijn sinnen [2002]
Een weet-lust boven maet wat endt ick sal ghewinnen.
Neen neen/ de ziel my tuycht/ ick sal 't ontcomen niet/
Doch ist my even veel/ wanneer het maer gheschiet
Dat ick den *Prince* vel/ en dat met dese handen

1991 *slippert*, glijdt.
1993 *in 't ghevaer van eyghen val*, met kans op mijn eigen ondergang.
1994 *wijde*, groote.
2002 *vlicchelt*, fladdert.

Ick zijn godloose ziel nu jaech naer *Ach'rons* stranden.
O dat is al mijn wensch/ al moet ick selver voort/
Gheen noot/ den Hemel wilt/ en eyst van my dees moort.
Maer hola/ siet hy comt/ ayme/ mijn leden beven/
Hoe? sou nu mijn ghemoedt door blooheyt my begheven?
Neen/ neen/ ick treedt hem toe/ mijn ziel is niet verwijft/
Flucx werdt hy metter yl van dese handt ontlijft.

PRINCE D'ORANGIEN

Ons leven wert gheleyt van daghen/ maenden/ jaren/
Mits tusschen d'aenloop deur der dreyghende ghevaren
Van 't weyffelich gheval/ 't welck wanckelt t'aller tijdt:
De grootste rijcken meest van 't blindt gheval benijdt
Ghevoelen op het seerst haer dertel rasernijen.
Gheen Prince oock/ hoe wijs/ die wel heeft connen mijen
De dulle buijen van des avontuers onspoet/
De groote Croonen treedt sy aldereerst met voet.
Ten spieghel ons verbeeldt het al-ghebiedent *Romen*,
Siet waer toe is het nu door veel ghevals ghecomen.
Dat *Xanders* Monarchy den Persen leyt ter neer/
En *Roma* croont sich 't hooft met hunner beyden eer:
En al is het vergaen; de grootste Monarchijen/
Het wanckel Avontuer wil niet gheduyrichs lijen/
Der staten throonen zijn so tederlijck gheheyt/
Dat die nu machtich heerst/ licht merghen nederleyt.

2007 *Acheron*, rivier in de onderwereld.
2008 *voort*, weg, van hier uit het leven.
2009 *wilt*, wil het.
2015 *mits*, te midden.
2016 *'t weyffelich gheval*, het wisselvallig lot.
2018 *dertel rasernijen*, boosaardige rusteloosheid.
2022 *verbeeldt*, zich vertoont.
2024 *Xander*, Alexander de Groote.
2028 *tederlijck gheheyt*, zwak gegrondvest.

Nu sit een op den throon/ vergodet in ghewaden/ [2030]
Die flucx onnut ghecleedt men vuylijck sal versmaden [2031]
En die nu met zijn hant den scepter drucken sal/
Is merghen dienstbaer slaef/ door onversienen val:
Ter werelt can gheen dinck altijt gheduyrich blijven.

MOORDER

Grootmoedich *Prins*, de ziel begint my weer te drijven
Met nieu-becoorde lust om 't vaderlandt te sien/
Ick eys verlof/ mijn Heer/ doch steets sal ick my bien [2037]
U *Prince* dienst te doen/ door dien ick heb ghenooten
So veel welda.

ORANGIEN

ayme/ ayme/ ach/ ach/ o grooten
Godt des Hemels doet toch mijn arme ziel ghenaedt:
Ick ben dootlijck ghequetst/ o Godt my niet verlaet/
Noch oock dit arme volck: Vader in uwen handen
Beveel ick mijnen gheest.

CAPITEYN

O moorders daedt vol schanden!
Verradelijcke moort! helaes! ons *Prins* is doot/
O grouwelijck verraet! ach/ ach/ vervloeckte schoot! [2045]
O jammerlijck beclach! ondanckbaer van weldaden
Verrader is u ziel/ moest ghy so snoodt verraden
Ons *Prince* vroom van moet? o moort die elck beclaecht!
My dunckt hy sich noch roert/ laes datmen ylich draecht [2049]

2030 *vergodet in ghewaden*, als met goddelijke statie omringd.
2031 dien men spoedig, zonder dat zijn koningsmantel hem meer van nut is, met verachting zal ter zijde schuiven.
2037 *ick eys verlof*, ik vraag verlof, neem afscheid; *my bien*, mij aanbieden, bereid zijn.
2045 *schoot*, schot.
2049 *ylich*, snel.

Mijn *Prince* op zijn bedt/ ick sie noch d'ooghen sweven! [2050]
Daer is noch leven in/ maer weynich is het leven.

[6] Choor

O droef beklach! o suchtich wenen!
O treurens tijdt! ons *Prins* is henen.
Orangien vroom van moedt/
Deerlijck verslaghen
Door moorders handt verwoedt.
Fy heyloos Rooms ghebroedt/
't Welck noyt en teelden goedt/
Maer 't moorden lieft bebloedt/
Helaes! dit zijn u Moorders laghen.
O *Phoebe* wijckt in *Thetis* salen/
Becleedt met rou u blonde stralen/ [2061-62]
Besmet u niet/ treedt voort/ [2063]
Door het aenschouwen
Van dees Godloose moort/
Die ons in druck versmoort/
Wy die onbeeren/ door 't [2067]
't Gheveynst verraet ong'hoort/
Naest God (helaes!) al ons betrouwen. [2069]
Vereenicht Landt u hooft leydt neder/
Betreurt met ons zyn uytgangh teder/ [2071]
Ghemeent beweent syn doot/ [2072]
Die in syn leven
Sich al te yver boot/ [2074]
Om u den slaefsen noot
Te wenden vroom van 't hoot/ [2076]
Ach ongheluck te groot/
's Lands welvaert is door moort verdreven.
O wreet *Destin*! stuerse Planeten! [2079]
O Hemel trots op ons verbeten/

2050 *sweven*, zich bewegen.
2061-62 O zon, ga onder in de zee, bedek in rouw uw licht.
2063 *treedt voort*, haast u.
2067 *onbeeren*, missen.
2069 hem die naast God al ons vertrouwen was.
2071 *uytgangh teder*, machteloos einde.
2072 *ghemeent*, volk.
2074 *yver*, ijverig.
2076 *vroom*, dapper; *hoot*, hoofd.
2079 *Destin*, vgl. de aant. bij vs. 1364.

In d'hooghste nooden swaer
Rooft ghy den vromen/
O onghemeen misbaer/
Van ons *Princes* voorwaer/
Landts Maechden weent met haer/
In dit ghemeen ghevaer/
Want doch ghemeen zijn onse schromen.
Haer clachten droef ons treurig manen
Tot eewich leet/ haer hete tranen/
Haer suchtens bangheyt flaeu
Tot rou beweghen
De harde steenen sou/
O overdroeve Vrou!
Ghemeen is onsen rouw/
U Man ons Vader trouw
Heeft onverdient syn eynt ghecregen:
Doch *Prins* u deucht doet u opstyghen
Ten Hemel hooch/ daer ghy vercryghen
Sult welverdiende loon
Voor u weldaden/
Der vromen zeges-croon/
U ziel onsterflijck schoon
Is in des Hemels throon/
Maer laes met duysent doon
Wy blijven hier soo droef verladen. [2104-05]

De vijfde acte

[1] De Princesse Louysa, ende haer Voetster

LOUYSA

Ach wilt ghy eewich dan met tranen vocht besproeijen
Mijn lijden? wilt ghy dat ghestadich sullen vloeijen
Mijn tranen vruchteloos/ mijn ooghen? laes! wilt ghy
Dat door een steets geween mijn smert ooc eewich zy?

2104-05 maar wij blijven achter in duizendvoudigen doodssmart.

Laes! Oogen/ die verkeert in schreyende fonteynen/ [2110]
De crachten van mijn ziel te niet doen en vercleynen/
Dempt u gheween/ oft treckt met tranen 's hertsen vloet/
Op dat de ziel verhuyst/ en 't lichaem sterven moet. [2112-13]
Want soeter wenst mijn ziel niet in haer droef ellenden
Dan door een snelle doot mijn ongheluck te enden.
Ach onghelucken groot die my vervolghen staech!
Den Hemel op my schuyft verbolghen plaech op plaech.
't Gheheucht mijn banghe ziel/ hoe in mijn bloeysel teder [2118]
Mijn Man en Vader bey al bloedich vielen neder
Door Moorders handen snoot: ick doen verschrickt/ beducht/
O bloode/ ben 't ghevaer van eene doot ontvlucht/
Daer ick nu alle daech wel duysent doo'n moet smaken.
O grouwel-smerten wreet! die my so treurich naken.
Laes! wat heb ick besuyrt? mijn overladen hert [2124]
Getuycht/ hoe het gheval met onghemeten smert
Mijn ziele heeft becoort/ en nu noch meer als vooren [2126]
Moet ick in suchten bangh ellendichlijck versmooren. [2127]
Ach Hemel die versteent op mijn bedroefde clacht/
Als in het kermen doof/ onsalich neemt gheen acht. [2128-2129]
Hoe? siet my eenmael aen met u ghenadigh' Ooghen/
Hebt met mijn ongheval doch eenichsins medooghen:
Mijn *Prins* die is vermoort/ ghy siet het vredich aen/ [2132]
Waer zijn u blixems nu/ dat sy niet en verslaen
De boose coppen snoodt so vol verraders laghen?
Rechtvaerdich Hemel/ lust het u altijt te plaghen
Der vromen volck en landt? steunt ghy de boosheyt quaet?
Helaes! lijdt ghy dan noch soo'n grouwel Moorders daet/ [2137]

2110 *verkeert*, veranderd.
2112-13 staakt uw geween, of doet met de tranen ook het hartebloed wegvloeien, opdat de ziel het lichaam verlate en dit sterve.
2118 *bloeysel*, jeugd.
2124 *besuyrt*, geleden, meegemaakt.
2126 *becoort*, beproefd, op de proef gesteld.
2127 *versmooren*, verstikken.
2128-2129 *versteent*, gevoelloos; als doof te midden van het gekerm, op mijn bedroefde klacht ongelukkig geen acht slaat.
2132 *vredich*, rustig.
2137 *grouwel*, gruwelijk.

En keert het landt niet om/ daer de verraders woonen?
Het schijnt/ helaes! het schijnt/ dat ghy noch wilt verschoonen [2139]
Der helscher listen boos/ daer met sy crencken snoot [2140]
Der vromer leven met een onbedachte doot. [2141]
Ach *Prince*, ghy die zyt een spieghel aller vromen/
Die 't Vaderlandt behoedt oock hebben voorghenomen [2143]
Al-moedich onversaecht te wreken metter daet:
Hoe wijdt dat tyranny haer bloet-dorst brack verzaet [2145]
Door duller moorders hant/ die gheen ghevaer ontsiende/
Oock metter vromer doodt/ in eyghen doodt is vliende. [2145-47]
Verraderlycke handt/ ghy hebt bethoont te stout
Dat u de helsche schrick van 't moorden niet weerhout:
En laet my Weduw' droef in eenicheyt/ verschoven [2150]
Van een die 's werelts lof ghenoechsaem niet con loven.
Onsalighe *Princes*, die al te wel ghepaert
Met deuchdes eyghen woonst/ soo milt gheseghent waert; [2153]
Eylaes waer is u roem? sy leyt verslenst ter neder. [2154]
Mijn ziel waer is u vreucht/ ghegront-vest al te teder [2155]
Op 't menschelijck gheluck/ 't welck al te wanckel bouwt?
Want ydel is 't ghemoedt dat sich op 't aerts betrouwt.
Doch 't is/ hoe 't is/ ick ben d'onsalichst' aller menschen/
In bey mijn Mans ick sie der Moorders boose wenschen

2139 *verschoonen*, ongestraft laten.
2140 *der helscher listen boos*, de booze listen der met de hel verbondenen.
2141 *onbedacht*, onvoorzien.
2143 *'t Vaderlandt behoedt*, de bescherming des vaderlands (uitg. 1639 't Vaderlandts behoet); *voorghenomen*, op zich genomen.
2145 *brack*, scherp, fel.
2145-47 Hoe ver verzadigt de tyrannie haar bloeddorst door de hand van den moordenaar, die met den dood van zijn slachtoffer tevens zijn eigen dood te gemoet gaat.
2150 *eenicheyt*, eenzaamheid; *verschoven*, verstooten, verlaten.
2153 *deuchdes eyghen woonst*, de Prins, de woning der deugd.
2154 *verslenst*, verlept.
2155 *ghegront-vest al te teder*, al te zwak gebouwd.

Volcomentlyck vernoecht. Helaes! soo 'n ongheval [2160]
Treedt eewich neffens my/ neen neen ick nimmer sal
(O Hemel/ u ick daech/ zijt ghy mijn wis oorconden) [2162]
Ten derden mael ghepaert met ander zijn bevonden.
Dat eer u blixem my tot stof vermorsel 't hoot/ [2164]
Dan ick weer *Hymen* vier voor mijn ghewisse doodt. [2165]
Neen/ eensaem wil mijn ziel met droef ghesucht en clachten
De schaduw' van mijn Man ghenoech doen/ en versachten [2167]
De qualen van zijn doot/ met eener tranen vloet/
Ick die door dese moordt soo eenich treuren moet.
Ghelijck 't onnoosel dier van 't Gayken wijt versteken
Treurt in het schaduw'-bos/ van alle vreucht besweken/
Tot dat d'ontijde doodt zijn smert en leven endt/
So even ist met my/ mijn vreuchden zijn gheschendt:
Ick graefse met in 't graft/ om eewich daer te blijven/
Van mijnen *Prins*, helaes! bedruckste aller wijven/
Och of de grouwel-doodt dit leven nemen wou/
Dewijl mijn ziel so graech mijn *Prince* volghen sou.
Maer laes in 't ongheval de doodt heeft doove ooren/
En in verweenden pracht sy al te licht coomt vooren [2179]
Den ghenen die vol weeldt aen haer niet eens en dacht/
En selsaem in ons leedt slaet sy ons wenschen acht.
Wanneer door *Theseus* valsch de schoone Maecht van Creten [2182]
Op 't woeste Eylandt wert verradelijck vergheten/
En als sy op het strant wan-hopich sach in Zee
So wijt het vlottich Schip dat *Theseus* voerde mee/
Ach sprack sy/ Seylen snel/ ghy voert myn ziele mede/
En laet het lichaem hier/ hoe? voert het met/ 't is reden

2160 *vernoecht*, in vervulling gegaan.
2162 o Hemel, ik bezweer u, wees Gij mij tot getuige.
2164 *'t hoot*, het hoofd.
2165 dan ik voor mijn dood ten derden male zou huwen.
2167 mij wijden aan de schim van mijn man.
2179 *verweend*, trotsch, heerlijk.
2182 *de schoone Maecht van Creten*, Ariadne.

Dat ziel en lichaem bey ghevoecht zijn t'saem by een:
So even ist met my/ mijn lichaem blijft alleen/
De ziele volcht mijn Man/ en 't is met my gheleghen/
Als met een Marbren beeldt/ dan dat ick ben gheneghen [2191]
Te storten tranen droef door overmaten rouw.
En even als wanneer van 't Coninckliijck ghebouw [2193]
Cartages Coningin nu sach *AEneas* scheyden/ [2194]
Berst uyt met tranen vloet/ en treurichlijck beschreyden
Haer dootlijck ongheval/ door dien van hoop ontbloot
d'Ontrouwe voerden wech de Phrygiaensche vloot: [2197]
Alsoo betreurt myn ziel de soete hoop verloren/
En ick moet onghetroost in suchten bangh versmoren/
AEneas leefden noch/ en ick verlies mijn Man/
Die selfs den Hemel my niet weder gheven can.
O onghemeten smert!

VOETSTER

laet eens u droefheyt dalen/ [2202]
Me Vrou/wel hoe so wijt treedt buyten redens palen [2203]
U ziele? wat vermach u droefheyt onghemeen
Yet te herstellen van u ongevallicheen?

LOUYSA

Ach *Voetster* merckt te recht myn overtreurich lijden.

VOETSTER

Voorwaer een vroom ghemoedt sou sich daer in verblijden/

2191 mijn lichaam blijft achter als een zielloos steenen beeld, alleen met dat verschil dat ik tranen van rouw stort.
2193 *'t Coninckliijck ghebouw*, het paleis.
2194 *Cartages Coningin*, Dido.
2197 de vloot voerde den trouwelooze weg.
2202 *dalen*, gaan liggen, tot rust komen.
2203 hoe begeeft uw ziel zich zoo ver buiten de grenzen van het redelijke.

Dat Godt hem waerdich kent tot soo'n verheven proef:
Want d'uytvercoren ziel hy met veel smerten droef
Bestort/ op dat sy niet onheylsaem in wellusten
Als 's werelts kind'ren snoodt onacksaem soude rusten. [2211]
Het lijden is 't ghemoedt/ ghelyck het scherpe sout
Dat van 't verderven vuyl de spijsen waert behoudt. [2212-13]

LOUYSA

O *Voetster* mijn ghemoedt is al te seer verslaghen.
Den Hemel so het schijnt verheucht sich in mijn plaghen/
En my met steetse smaedt/ al even bitter hoont.

VOETSTER

Ach! mijn *Princes*, wel hoe? u doch besadicht thoont.
't Onaerdighe Ghemeen/ en d'aldersnootste menschen/ [2218]
Die werden meest vernoecht in haer verachte wenschen/ [2219]
Gheluckich vloeyt de weeldt haer al te mildich toe/
Den Hemel ist onwaert dat hy haer proeven doe/ [2221]
Hy lieft der vromer ziel/ die met stantvaste sinnen
De stormen van 't gheval grootmoedich overwinnen.
Te breyd'len 't avontuer/ grousaem ellendiche'en
Der plaghen blixems stuer/ (gherust) met voet te tre'en/
Zijn eyghen deuchden braef van d'onghemeene zielen/ [2224-26]
Maer weynich ongheval sal lichtelijck vernielen
Een laech ghemoedt/ dat sich so hooch in weelden draecht

2211 *onacksaem* (lees *onachsaem*) *soude rusten*, zich zonder erg zou neerleggen.
2212-13 Het lijden is voor het gemoed als het scherpe zout, dat de kostbare spijzen voor vuil bederf bewaart.
2218 *'t Onaerdighe Ghemeen*, het geestelooze volk; *aldersnootst*, allergewoonst.
2219 die vinden vervulling van hun lage verlangens.
2221 het is voor den Hemel niet van waarde dat hij hen beproeve.
2224-26 het lot in zijn macht te houden, gruwelijke rampen en de weerstrevende bliksems der plagen met rustig gemoed te verachten, dat zijn juist de flinke deugden van groote zielen.

Als 't diep vervallen sal door weynich smerts gheplaecht. [2228-29]
Godt segg'ick heeft een lust den vromen te beproeven/
Hoe weet men yemants deucht/ dan in onspoets bedroeven?
Den Stuerman in 't onweer/ den Crijghs-man in den slach/
Bekent men aldermeest wat dat hun deucht vermach.
Dus myn vercoren Vrou/ in 't hoochste van u plaghen
Doet blincken uwe deucht/ groot-hertich wilt verdraghen
Dat nu (te voor gheschickt) den Hemel laet gheschi'en:
d'Onnutte clachten u gheen hulp en connen bi'en.

LOUYSA

O *Voetster*, 't is met u als van een rots verheven
Nu eener siet in Zee/ door storm en wint gedreven/ [2238-39]
Het masteloose Schip/ 't welck ylich wil vergaen/ [2240]
De stormen die myn ziel van allen canten slaen
Ondraechlijck dreygen my te gronden t'aller uren/ [2242]
Ghelijck 't wanhopich Schip/ ellendichlijck te sturen: [2243]
En daer en tusschen ghy/ u ziel van smert ontbloot/
Siet uyterlijck maer aen mijn overbanghen noot.
Maer o was u ghemoedt verlast met eyghen quaden
Hoe wel ghesadicht ghy my nu condt wijs'lijck raden/
Ick weet/ ghy met my soudt bekennen/ dat mijn smert [2244-48]
Laes anders niet dan door de doot ge-eyndicht wert.

2228-29 een laag gemoed, dat zich in geluk zoo verhoovaardigt, als het diep zal wegzinken bij het minste ongeluk.
2238-39 het is met u als wanneer van een hooge rots nu iemand in zee een masteloos schip ziet.
2240 *ylich*, spoedig; *wil*, zal.
2242 *gronden*, doen vergaan.
2243 *ellendichlijck te sturen*, onbestuurbaar temidden der rampen.
2244-48 en gij intusschen, vrij van smart, ziet slechts van buiten mijn droefheid; maar o, was uw gemoed onder eigen last gebukt, hoe wijs gij mij nu ook raden kunt, ik weet, dat gij met mij zoudt bekennen ....

VOETSTER

Wat ydel re'en/ mijn Vrou/ gaet u ghemoedt verclaren? [2250]
Heb ick u niet altijdt ghehadt in mijn bewaren/
Van dat u teer ghesicht verwondert eerst mael sach
Het onghewoone licht van u gheboorten-dach?
Wt dese Borsten hebt gh'u voedtsel eerst ghesoghen/
Allenxkens in mijn ziel zijt ghy soo diep ghetoghen
Dat gheene Moeder trou meer lieft haer eyghen kindt/
Dan ick u/ mijn *Princes*, heb in mijn ziel bemint.
Hoe can dan mijn ghemoedt ontbloot van smerten wesen?
Neen neen/ ghelooft my kindt/ ghelooft dat ick in desen
Borst onghemeene plaech door uwe smerten voel:
Dat meest ick rusteloos de nare Nachten woel.
Maer mijn *Princes*, soudt wel mijn ouderdom betamen/
Dat uyt mijn grijse ziel so ydel clachten quamen/
Als door u ongheval u jeuchdich hert nu doet?
Neen neen ick heb al langh ghewapent mijn ghemoedt
Door veel gheleden smaet/ en mijn bedaechde sinnen
En laten hun so licht door smert niet overwinnen:
En oock mijn kindt ghelooft/ dat niet met allen ghelt [2268]
't Onnoodighe misbaer/ maer dat het leelijck smelt
Den roem van onse deucht so wanckel t'zijn bevonden. [2269-70]
't Betaemt oock niet mijn Vrou/ en 't zijn oock sware sonden/
Als dat den Christen sal so verre boven maet
Zijn ziel ontstellen dwaes door 't treuren onversaet. [2273]
Bematicht machmen wel den dooden droef beclaghen/
Maer dat het swack ghemoedt blijft al te seer verslaghen/
Dat nimmermeer het sich heylsamich troosten doet/
Voorwaer dat is te recht gheen Princelijck ghemoedt.

2250 welke zinnelooze gedachten spreekt gij nu uit?
2268 *niet met allen ghelt*, geenerlei waarde heeft.
2269-70 maar dat het den roem van onze deugd leelijk doet vergaan als wij zoo wankel worden bevonden.
2273 *treuren onversaet*, onmatig treuren.

LOUYSA

O *Voetster* mijn gheval ick eewich sal betreuren/
So lanck mijn ziel de woonst des lichaems sal ghebeuren/
Beclaech ick o mijn *Prins* u ongheluck te wreet.

VOETSTER

Voorwaer 't is ydelheyt/ mijn Vrou/ wel hoe? ghy weet/
Dat door een tranen vloet/ noch door u suchtich beven/
Ghy niet aen uwen *Prins* bereydt een tweede leven/
Wat nuttight dan u clacht? ghedenckt den Hemel sal
Sich wreken metter tijdt van 't moordich ongheval:
En u met vreuchden doen in 's lants voorspoet vermaken.
Want als de menschen dom nu wanen dat hun saken
Syn op het alderslimst/ dan werden metter vaert
Die door Gods eyghen handt ghenadelijck bewaert.
Hy kneust door eyghen macht den hoochmoet der vyanden/
En hun verwaentheyt trots hy ydel brenght tot schanden.

LOUYSA

Den Hemel sal ons wel wraeck gheven van dees moort/
En in hun rechte saeck de landen helpen voort.
Maer mynen *Prins* blijft doot/ die sal niet weder komen.

VOETSTER

Soo veel te eer myn Vrouw behoort ghy wijs te tomen

2278 *gheval*, ongeluk.
2279 zoolang mijn ziel dit lichaam zal bewonen.
2284 *nuttight*, helpt.
2288 *alderslimst*, allerergst.
2295 *tomen*, beteugelen, inhouden.

Al d'overmaten clacht/ d'wyl 't u gheen hulp en doet.
Wel salich u myn vrou bevredicht ghy 't ghemoet. [2297]

[2] Der Staten Clacht, Verdeelt in drie Persoonen

EERSTE STA:

Verraders hebt ghy nu u handen clam van bloet/ [2298]
Bevochtigt met de moort diens *Prince* groot van moet/
Die u hels-lieve ziel soo doodelijck ginck haten? [2300]
Is u Godloose borst/ van Godt en mensch verwaten [2301]
Nu innerlijck vernoecht? seght spoken schuymsel snoot/ [2302]
Nu vryheyt schendich treurt om zyn Godt-lieve doodt? [2303]
Ghy juycht in uwe ziel/ en pocht in u ghedachten/
Orangien leyt ter neer/ nu sult ghy licht vercrachten
't Verlaten landt bedroeft/ dat om zyn vryheyt waert
Noyt goet/ noch bloedt/ noch lyf/ noch leven heeft ghespaert.
Maer ydel is u waen/ den Hemel spot u juygen/
Den Hemel die ick daech als kender en getuyghen [2309]
Van u Godloos ghewelt/ en ons gherechte saeck:
Die u oock grimmich dreycht met hooch verdiende wraeck/ [2311]
Den Hemel selver treurt met onghemeen me-dooghen/
Als die soo dickwil heeft met syn al-ziende ooghen
U wreetheyts woeden dul selfs al verschrickt ghesien/
En hoe dien vromen *Prins* sich yverlijck ginck bien [2315]
In soo veel doots ghevaer/ 't verdruckte volck te vrijen. [2316]

2297 het zal tot uw heil zijn, als gij het gemoed tot vrede brengt.
2298 *clam*, nat.
2300 *hels-lieve*, bij de hel geliefde.
2301 *verwaten*, vervloekt.
2302 *spoken schuymsel*, helsch gebroed.
2303 *Godt-lieve*, Gode welgevallig.
2309 den hemel dien ik oproep als getuige en als bekend met uw goddeloos geweld.
2311 *hooch verdiend*, zeer verdiend.
2315 *bien*, aanbieden, blootstellen.
2316 *te vrijen*, om ... te bevrijden.

Godt schrickt sich voor 't ghewelt en haet de tyrannijen/ [2317]
Hoe wel hy 't dickwil lyt om onser sonden quaet/
Soo grouwelt hy daer van/ en wan hy sich versaet [2319]
Van meer te straffen gram/ soo werpt hy flucx ter neder
Der tyrannijen roem/ wiens gront-vest al te teder [2321]
Gheen wortel setten diep. O Moorders is u lust
Alleen door dese moort soo heuchelijck gheblust/
Nu onsen *Prins* is heen? maer fy o moordich Spaengien!
Eewich ist u een smaet/ en roem steets voor *Oraengien*,
Dat ghy voor hem verschrickt in u verblufte ziel, [2326]
Niet eer en waert gherust voor dat hy neder viel/
Als die was al te vroom beschermer van den goeden/
En teghenstander cloeck van u verbolghen woeden/
Wiens overbraef ghemoet in onspoet oft verdriet
Soo noyt en was verschrickt/ dat hy den landen liet
In slaverny soo wreet ellendichlijck versmoren/
Maer 't Vaderlandt ten dienst heeft mildelijck verloren
Soo dickwil goet en bloedt/ en als den Roomschen helt/ [2334]
't Welvaren van 't ghemeen hem meer alst leven ghelt.
't Is meer als Menschen roem/ den Hemel lieft eerwaerdigh
Die in gherechte saeck altijdt is even vaerdigh
D'onnoos'len voor te staen, maer ach de deucht en heeft
Gheen meerder vyandt/ dan die steets ondeughdich leeft.

De tweede sta:
Verslaghen droevich Landt/ dat in u hooghste noot
U siet van allen troost door moorders hant ontbloot/

2317 *schrickt sich*, is verschrikt.
2319 *sich versaet*, de maat vol acht.
2321 *teder*, zwak.
2326 *verbluft*, ontmoedigd, laf.
2334 *den Roomschen helt*, Horatius Cocles of wederom Brutus? (vgl. de aant. bij vs. 1620).

Helaes! beweent den val met clachten boven maten/
Sucht uyt de banghe borst/ want ons vereende Staten
Verliesen nu den bandt van al haer vasticheydt/
En schijnt den Hemel ons een wreeder plaegh bereydt.
Want daer den vromen valt/ verslappen dick de handen
Van 't Hoofdeloos ghemeen zyn wis ghedreychde landen/
En als den vromer Heer den volck'ren wert ontbloot/
Is eyghen voorbeeldt selfs van d'alghemeenen noot.
Ach *Prins*, wiens grootse ziel nu juycht in 's Hemels Salen/
Die niet en hebt ghemeen met ons beduchte qualen/
Maer zyt door Goder glans vervult met al de vreucht
Die u verheven ziel is waerdich door haer deucht.
Neen, neen/ o brave ziel/ u lust wy niet benijden/
Maer wy betreuren/ laes! dat in ons grootste lyden
Wy van u wijs beleyt ontbloot zyn door u doot/
Ghelijck de weesen die van Vader zyn ontbloot.
Oft als een weduw droef van alle vreucht besweken/
De troosteloose hoop ons vryheyts is gheweken
Met u int swarte graf/ en wy t'ontijdt berooft
Van 't onverwonnen/ wijs/ voorsichtich oorloochs hooft/
Wien ziel grootmoedich/ eel/ de woonst van eer en deughden/
Doorluchtich/ wijs/ en stout/ me-dooghent/ yder vreuchden/
Beleefde miltheyt vroom/ soo veel eerwaerdiche'en/
In voorspoet even sacht/ in onspoet door de re'en
Betoomt/ bleef even sacht. ach ach vereenicht landt/
Soo'n *Prins* ontberen wy door moorders dulle handt.

2345 *schijnt den Hemel*, het schijnt dat de hemel.
2347 *'t Hoofdeloos ghemeen*, het van zijn leider beroofde volk; verzwakken de handen van het volk vaak zijn zekerlijk bedreigde landen.
2348-49 en als de heer der vromen aan de volkeren wordt ontnomen is juist dat een teeken van algemeenen nood.
2357 de punt achter dit verst past beter achter 2358.
2363 *yder vreuchden*, elk tot vreugde.
2365 *sacht*, vriendelijk.

De eerste sta.

Verradelijcke handt/ o Hels beseten sinnen/
Hoe dorst u boose ziel soo dullen daet beginnen/
Dat ghy int Edel bloedt bevocht u handt onwaert? [2370]
Oft heeft voor ons de Hel u als een plaech ghebaert?
Oft heeft der Hellen Prins/ die heerst het Godloos Romen/
U nyt den diepen poel des afgronts selfs doen comen?
Als die den sleutel roemt van *Plutos* droeve poort. [2374]
Want noyt eens menschen ziel was oyt soo dul becoort.
Ghy vorsten neemt doch acht/ bemerckt dees daet vol schanden/
En hoe de roode Hoer beweecht haer toover-handen [2377]
Soo licht tot 's Princen moort/ die hare hoerery/
Afgoden eer en dienst Godtvruchtich niet en ly. [2378-79]
En ghy *Batavisch* volck/ met uwe Bont-ghenooten/
Sult uyt u droeve ziel 't gheheuch doch nimmer stooten [2381]
Van dees Verrader moort/ want met den vromen Heer
Viel alder deuchden roem en onse vrijheyt neer/
Soo swack en onghesien/ dat wy vertwijffelt hoopen. [2384]
Ach of ick met myn doot mocht's *Princen* leven coopen/ [2385]

De derde sta.

Veel eer *Neptunus* sal de coude aerdt verbranden/
Veel eer *Vulcanus* sal bevriesen 't gras en cruyt/
Veel eer sal 's werelts cloot des Hemels throon omranden/ [2388]
Veel eer het firmament zyn steetse woelingh stuyt. [2389]

2370 *onwaert*, onwaardig.
2374 hij die zich erop beroemt den sleutel tot de duistere hellepoort te bezitten, ofwel zelf die sleutel te zijn (zinspelend op den hemelsleutel van Petrus).
2377 *de roode Hoer*, de Roomsche kerk.
2378-79 tot moord op een vorst, die godvruchtig haar afgodendienst niet duldt.
2381 *'t gheheuch*, de herinnering.
2384 *onghesien*, nietig.
2385 *Ach of ick mocht*, och dat ik kon.
2388 eerder zal de aarde den hemel omsluiten.
2389 eerder staakt het firmament zijn eeuwige wenteling.

Veel eer sal Son in Maen/ en Maen in Son verand'ren/
Veel eer het gult gesternt blijft onbeweechlijck staen/
Veel eer sal Hemel Aerdt hun menghen in malcand'ren/
Ja eer sal Hemel Aerdt Water en Lucht vergaen:

Dan dat des doots gheheuch van desen *Prins* vol vromen
Uyt ons verslaghen ziel in eeuwicheyt vergaet/
Oft dat den *Iber* sal sich al te wreet beroemen
Dat weer 't vereenicht Landt tyrannich jock ontfaet.

Neptunus eer als Vrindt sal t'onser hulp sich spoeyen/
AEolus sal den wint voor ons ontbinden stout/
Veel liever sien wy 't landt met golven overvloeyen/
Dan dat haer slaverny ons weer ghebonden hout.

De wraeck en laet ons niet door Godes wil ghedreven
Met haer bebloede sweep dees moort te wreken fel/
Met leven goedt en bloedt wy eewich ons begheven
Om haer daer in ten dienst altijdt t'zyn even strel.

[3] DEN TYDT

Van *Iove* afgedaelt/ doen uyt den lompen hoop
De wonder Weerelt wiert/ began ick mynen loop/
Snelspoedend'/ onvermoeyt/ en noyt tot rust geneghen
En heb ick in myn jacht verhinderingh gecreghen:
Meest wat de werelt heerst is ventelijck om 't Gout/
Maer al des werelts schat my niet een uyr weerhout.
Mijn grijsheyt wel betuycht van myn verleden Jaren/
't Gheen noch staet te gheschien weet ick/ en sal verclaren
Wat van gheboorten dach den mensch ghebeuren sal/
Tot aen zyn 's levens ent/ 't sy goet oft quaet gheval.
En ick heb al ghesien des werelts wonder saecken/

2394 *vol vromen*, vol deugden.
2396 in de uitg. 1617 drukfout: *Oft dat dat den....*; *Iber*, Spanjaard.
2401 *haar*, van de Spanjaarden.
2402 *laet ons niet*, laat ons geen rust om.
2405 *strel*, ijverig, begeerig.
2406 *den lompen hoop*, de chaos.
2410 *ventelijck*, te koop, koopbaar; al wat de wereld beheerscht is voor goud te koop.

Die door 't vertellen noch de menschen ysich maecken:
't Toecomend' ick verspaer/ 't voorleden ick verslyt/
In som ick ben/ en blijf d'al-ontdeckenden *Tijt*.
Ick sach de eerste moort/ ick sach 't verwerde bouwen/
Hoe *Moses* voerden uyt 't Egyptische benouwen
't Gheseghent *Iacobs* zaet: ick sach den *Iephtah* doon
D'onnoosel Dochter/ en hoe *Davids* schoonsten soon
Zyn Vader oudt verjoech/ ich sach hem Coninck groeten/
En als een blixem weer Gods tooren straf ontmoeten:
Ick sach den wijsten *Prins* verdwasen van een Vrouw/
En o *Ierusalem* u Coninclijck ghebouw/
Der Meden vlam te buyt/ van *Babel* smadich schenden/
Ick sach den blinden *Prins* zyn kinders leven enden:
Ick sach het groote beelt/ en het mirakel mee/
Dat midden inde vlam Godt aen zyn knechten dee.
Ick sach door 't Griecx ghewelt/ in dienstbaerheyt vertreden
Der *Persen* Monarchy/ met al haer moghentheden:
En weer den heerscher flux door een ontyde doot
Verlaten al 't geheuch van soo veel rijcken groot.
Ick sach den Thrasimeen met 't Roomsche bloedt bevlecken.
Ick sach den schalcken Moor *Minutius* listich trecken
In zijn ghewenste laech: en hoe by *Cannes* weer

2417 *ysich*, ijzend, griezelend.
2418 hetgeen nog komen zal heb ik nog onder mijn berusting, hetgeen geschied is heb ik uitgegeven.
2419 *in som*, kortom; *al-ontdeckend*, die al het onbekende doet blijken.
2420 Kaïn en Abel en de torenbouw te Babylon.
2422 *doon*, dooden, offeren.
2423-25 *Davids schoonsten soon*, Absalom.
2425 *straf*, streng.
2426 *den wijsten Prins*, Salomo, die zich in zijn ouderdom door zijn vreemde vrouwen tot den dienst van vreemde goden liet verleiden. 1 Kon. 11.
2427-28 de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar. 2 Kon. 25.
2429 Koning Zedekia werd blind gemaakt en zijn zoons werden gedood. 2 Kon. 25, 7.
2430 Nebukadnezar maakte een beeld van goud welks hoogte was zestig ellen .... enz. Daniël 3, 1.
2431 de mannen in den vurigen oven. Daniël 3, 13-30.
2432 *door 't Griecx ghewelt*, nml. door Alexander.
2434 *den heerscher*, Alexander.
2436 *Thrasimeen*, het Trasimeensche meer waar Hannibal 217 de Romeinen versloeg.
2437 *den schalcken Moor*, Hannibal versloeg den romeinschen veldheer Minucius.

Door *Varros* dullen kop hy Roomens roem ley neer. [2438-39]
Ick sach de Machabeen voor vaderlandtsche wetten/ [2440]
In veler doots ghevaer haer al te vroom gaen setten: [2441]
Maer o! de Joden dul sach ick door moet-wil sot
Hertneckich cruyssen wreedt hun Heylandt en hun Godt:
Maer wis de wraeck daer naer doet my verbasich ijsen/ [2444]
Wanneer den toren Gods zijn gramschap wou bewijsen/
Dat Troyen niet meer claech/ Cartago staeckt u rou/
Wanneer Jerusalem zijn smert verhalen sou. [2447]
Ick heb het al ghesien/ ick kan daer van ghetuyghen/
Wee menschen/ die voor Godt moetwillich niet en buyghen.
Ick sach Athenens roem/ en Spartas hoovaerdy/
En wederom haer val verbeelden sich voor my. [2451]
Maer o te recht ghetuycht/ mijn al-besiende ooghen/
Oft yet sich heeft ghepaert by Romas groots vermoghen: [2453]
Oft saecht ghy in 't begrijp van eenich Rijck oft landt [2454]
Soo vele Helden braef/ als ghy in Romen vant? [2455]
O trotse Monarchy! o grootste aller dinghen!
Wat oyt het aertrijck droech/ dat hebt ghy connen dwinghen.
De Princen die hun Goo'en/ en Menschen waenden niet/
Des werelts volck'ren meest ick sach naer het ghebiedt
Van u ghemeene stem als dienstbaer yver hooren: [2458-60]
Doch daer naer heb ick weer ellendich sien versmooren [2461]
Haer overgroote macht/ en opperste ghewelt/
Haer van haer eyghen slaef in slaverny ghestelt. [2463]

2438-39 door Varro's onvoorzichtige voortvarendheid leden de Romeinen 216 bij Cannae een zware nederlaag tegen Hannibal.
2440 de geschiedenis der Makkabeën onder de apocryphe boeken van het Oude Testament.
2441 *al te vroom*, uitermate vroom.
2444 *daer naer*, daarna.
2447 de verovering van Jeruzalem door Titus in het jaar 70.
2451 *verbeelden zich*, vertoonde zich.
2453 *sich heeft ghepaert*, te vergelijken is.
2454 *in 't begrijp*, binnen het gebied.
2455 *vant*, vondt.
2458-60 de vorsten die zich geen menschen doch Goden waanden en meest alle volken der wereld zag ik als onderworpenen ijverig luisteren naar het gezag van uw (Rome's) volksregeering.
2461 *versmooren*, te gronde gaan.
2463 Rome door haar eigen onderworpen volken overwonnen.

Ick sach der Gotthen macht en al der Hunnen crachten/ [2464]
Ick sach 't romeynsche hooft den *Attila* vermachten/ [2465]
Ick sach *Machomets* oogst/ en het bebloede velt [2466]
Daer *Tamerlanes* trots der Turcken hoochmoedt smelt. [2467]
En weer ick sach verschrickt door stormen aenghedreven
Der Christ'nen bolwerck sich verwonnen overgheven/
Die stadt die *Constantijn* heeft na zijn naem ghenoemt/ [2469-70]
Die door des Keysers stoel is over al beroemt.
Dit heb ick wel ghesien. Maer soud'ick al verclaren
Het gheen my van begin is eyghen wedervaren/
Ick viel my selfs te cort/ en staeck het rechtevoort/ [2474]
Door dien een yder treurt om dees heylloose moort.
Den Hemel is ontstelt/ ick sien hem grimmich dreyghen/
En over Spaengiens cop een wreede wraecke neyghen/ [2477]
Hoe wel een weynich tijdt sy trotsen vol hoochmoedt/
So neemt het rijck een endt/als uyt 't *Nassausche* bloedt
Een Spruyt sich op den throon zijns vaders vroom sal setten/ [2480]
En yver pooghen dan der Vaderlandtsche wetten
Beschermer cloeck te zijn/ en Spaengien smadich hoont/
Tot wraeck zijns Vaders doot den Hemel hem verschoont.
't Gheluckt hem naer zijn wensch/ het zy met heymel laghen/
Oft open in het velt/ den *Iber* is gheslaghen/

2464 de Westgoten onder Alarik plunderen Rome in het jaar 410; de Hunnen onder Atila trekken in 452 Italië binnen.
2465 Bisschop Leo I weet Attila te bewegen Rome te sparen.
2466 *Machomets oogst*, de verbreiding van de heerschappij der Arabieren.
2467 Timoer Leng verslaat 1402 de Turken bij Angora.
2469-70 Constantinopel 1453 door de Turken veroverd.
2474 ik zou er den tijd toe missen en staak het dadelijk.
2477 *neyghen*, neerdalen.
2480 Maurits werd stadhouder 1585.

Want in zijn bloeysel teer hy slaet van 's Conincx zy
De vanen meest vertrout van *Parmas* Ruytery/
En drijft hem van 't belegh/ dat door dees spijt en schanden [2486-88]
Den loosen Italiaen doet knerssen op zijn tanden/ [2489]
En swoer in zijn ghemoedt de wraeck van dese smaet/
Maer niet besonders hem den Hemel toe en laet. [2491]
Nassauw is vlijtich om zijn vyant trots te crencken/
En yver in zijn ziel hy middel gaet bedencken/
Den Hemel gheeft hem raet/ en wijst hem Troyas val/
Dat even met dees list *Breda* hy winnen sal.
De helden wel ghemoedt bedeckt naer 't Schip hun keeren/
En naer een vroom ghevecht 't Casteel sy vroom verheeren/
De Stadt die volchden naer. O over brave list!
Daer noyt den schalcken vos *Ulissis* van en wist. [2494-99] [2499]
Nassauw is als een *Mars*, den schrick van zijn vyanden/
De vaderlandtsche vreucht/ 't Gherucht in allen landen
Verbreydt zijn grooten roem/ want hy en perst gheen Stadt/
Oft door zijn oorloochs list hy heeftse flucx ghemat. [2502-03]
Daer door veel Steden sterck hy wijs heeft in ghenomen.
God lieft der vromer saeck/ en dick vol smaedt en schromen
Hy kneust den grootsen waen van der tyrannen macht:
Als wan des *Ibers* Heer so ydel by sich dacht
De wijse Coningin aen lijf en goet te schenden/ [2508]

2486-88 Maurits' eerste krijgsbedrijven 1586 (hij was toen 19 jaar oud), waardoor aan Parma belet werd Axel in te sluiten.
2489 *den loosen Italiaen*, Parma.
2491 de Hemel gunt hem geen belangrijke voordeelen.
2494-99 het turfschip van Breda 1590.
2499 Ulysses of Odysseus had de list van het paard van Troje bedacht.
2502-03 als hij het beleg om een stad slaat heeft hij ze door zijn krijgslisten spoedig machteloos gemaakt.
2508 *de wijse Coningin*, Elisabeth.

Om daer naer op 't bequaemst aen Hollandt sich te wenden/
Daer toe de schoonste vloot hy hadt ghebracht in Zee
Die oyt in 's werelts rondt Ghemeent oft Prince dee.
En even als Atheen/ Sicilien in haer sinnen
Nu meenden metter ijl als weerloos t'overwinnen/
Alreed' in haer ghemoedt het Eylandt deelden uyt:
Alsoo heeft *Phlippus* oock gheacht voor wissen buyt
Het Coninckrijck voor hem/ en deelden landt en schat/
Als oft hy dat alreed' hadt in besit ghehadt.
Doch Godt die van zijn Throon bespotten's Conincx menen/
De winden heeft onttoomt die flucx de vloot verdwenen.
Wat wonder *Phlippe* was 't/ als ghy verhoorde ras
Dat al u groote vloot so licht vernieticht was?
Ghy volck die van dien schrick verlost zijt/ sult u weeren/
En 't rijck alsoo verswackt groot-moedich overheeren.
Want vlijtich doen *Nassau* het landt oock wel bevrijdt/
Als op de Tielsche Heydt hy soo gheluckich strijdt/
Een soo veel Steden wint/ daer door hy wil besluyten
Den Tuyn/ dat 't Spaensche jock daer eewich blijve buyten/
Soo dat met ware stem de snel-ghewieckte Faem
Verbluft der Helden lof/ wan sy den grooten naem
Wtbromden door de locht/ en yder een vertelden
Maurits der Princen roem/ *Maurits* den Heldt der Helden/

2510 de Armada, 1588.
2512-14 de Atheners ondernamen 413 een veroveringstocht op Sicilië.
2519 *verdwenen*, vernietigden.
2523 en het zoo verzwakte Spaansche rijk dapper verslaan.
2525 *de Tielsche Heydt*, de heide van Thielen, waar de slag bij Turnhout (1597) plaats vond; zie Geuzenliedb. ed. Kuiper II, 69 vs. 186, Hooft, Geer. v.V. vs. 1576, Atlas van Stolk I, 334 nr. 983, Muller, Historieprenten, nr. 1056.
2526-27 *besluyten den Tuyn*, de grens vaststellen.
2528 *met ware stem*, naar waarheid
2529 *verbluft*, doet verstommen.
2530 *wtbromden*, deed schallen.

Maurits die in gheen deucht noch Vorst noch Prince wijckt/
Die door des Hemels jonst so mild'lijck is verrijckt/
Dat om naer zijne waerd het strijdbaer hooft te cieren/
Het gantsche aertrijck niet en draecht ghenoech Laurieren.
Een *Pirrus* in 't ghevecht/ een *Cesar* na den strijdt/
Augustus in 't gheluck/ groot-moedich Prins ghy zijt.
Nu krijghers swijcht/ ick sal u eyghen gaen verhalen
Hoe 't *Oostenrijcx* ghewelt moest voor *Nassauwe* dalen/
Dat even als wel eer door onrechtvaerde daet/
't Valsch *Oostenrijck Nassau* om 't rijck en 't leven slaet.
Ick schrick wan ick bedenck den slach/ Hispaengiens schande/
Ick schrick wan sich verbeeldt de vocht-bebloede strande/
De duynen dick besaeyt met dooden gins en weer/
Daer *Maurits* al den trots van Spaengien leyden neer.
Den *Iber* was verheucht/ hy meenden sich te wreken
Van zijn voorleden smaet/ en al tot niet te breken
Der Staten gantsch ghewelt/ want hy sach al verblijdt
Nassau en 't Legher gaer omringht aen allen zijdt:
Dus treckt hy moedich voort/ den vyant te betrapen.
Maer *Maurits* die verscheen een blixem in het wapen/
En recht der Thracen Godt doen boven al gheleeck/
Versocht de vyant slach/ hy niet te rugg'en weeck/

2536 *Pirrus*, koning Pyrrhus van Epirus die de Romeinen 280 en 279 versloeg.
2539 *t' Oostenrijcx ghewelt*, de macht van Albertus van Oostenrijk, echtgenoot van Philips' dochter, Isabella, aan wie Philips II in 1598 de Nederlanden had afgestaan.
2541 herinnering aan den strijd om het keizerschap in 1298 tusschen Adolf van Nassau en Albrecht I van Oostenrijk.
2543 *wan sich verbeeldt*, als ik voor oogen breng.
2544 *gins en weer*, ver en nabij, overal verspreid.
2545 *leyden neer*, neerlegde.
2549 *gaer*, geheel.
2550 *betrapen*, in zijn macht krijgen.
2552 *der Thracen Godt*, Ares of Mars.
2553 *versocht*, bood.

Maer flucx met cloeck beleyt in oorden stelt zijn hoopen/ [2554]
Vermaent haer tot den slach/ en seyt/ gheen ander open/ [2555]
Dan die met handen vroom sy winnen door haer bloet/
Als Vader ick u ben/ dus oock als kind'ren doet. [2557]
Dit sprack den vromen *Prins*, die soo hy door 't vertsaghen
Als bloode voor 't Ghemeen hem niet hadt willen waghen/
Ghenoechsaem condt ontgaen/ en dat met weynich schant
Maer hem en lusten doen gheen *Perseus* offerhandt. [2558-61]
Noch selfs zijn Broeder jong/ die in so groene jaren [2562]
Sich selven door de vlucht/ als blood' niet wilde sparen/
Hoe wel 't hem wert gheraen selfs van zijn Broeder stout.
Neen/ sprack de Jonghe *Prins*, wel hoe? mijn Broeder/ sout
Gheen groote schande zijn? my lust met u te leven/
En daer ghy sterft/ wil ick den gheest oock gheerne gheven.
O overbraven Heldt/ wel waerdich 't edel bloet/
Daer uyt ghesproten zijn so vele Helden vroet.
Ghelijck men dickwil siet dat in de aertsche holen
Allencxkens sich vergaert den wint/ en houdt ghescholen/
Tot hy te nau gheperst wil laten 't banghe huys/

2554 *oorden*, slagorde; *hoopen*, troepen.
2555 *gheen ander open*, geen andere uitweg, uitkomst.
2557 ik spreek tot u als een vader, luister en handel gij als kinderen.
2558-61 de Prins, die als hij verschrikt geworden zich niet voor de algemeene zaak had willen wagen, zeer goed had kunnen ontkomen en dat zonder schande, wenschte echter niet alles op te offeren als Perseus (de laatste koning van Macedonië, door de Romeinen onder Aemilius Paullus verslagen bij Pydna 168; hij onnvluchtte naar Samothrace, werd daar gevangen en moest met zijn kinderen den triomphtocht te Rome opluisteren; Livius 44 cap. 42 vv. en 45 cap. 35 vv., Plutarchus, leven van Aemilius).
2562 *zijn Broeder jong*, Frederik Hendrik, die Maurits, tegen diens wensch, op dezen gevaarlijken krijgstocht vergezelde.

Berst uyt met soo'n ghewelt en yselijck gheruys/
Dat hy de Berghen scheurt/ de Bosschen sal vernielen/
En keert de Steden om/ met alder menschen zielen/
Die daer doen waren in/ en niet hem wederhout/ [2576]
Oft even als wanneer dat van den jaghers stout [2577]
Een Leeuw sich siet bezet/ die siende wech noch open/ [2578]
Dan die hy met ghewelt moet van den Jaghers copen/
Bereydt sich tot den slach/hy moedicht al zyn hert/ [2580]
Hy recht de ooren op/slaet yver met zyn stert/
En met een heesch ghebries hem stijven al de haren/
En als een blixem snel werpt hy sich op de scharen
Van Jagers honden/ oft wat sich daer vint ontrent/
En maeckt wel haest een ruymt/ door dien hy vele schent.
Waer door sy al verbaest hem veylich laten wand'len:
Soo even sal *Nassauw* met Spaengiens hoochmoedt hand'len/ [2587]
Die nu al metter yl was totten slach bereydt/
Doch niet soo langh *Nassauw* den vyandt heeft verbeydt:
Maer treckt met orden braef den *Iber* moedigh teghen/
Die oock niet anders was als tot den slach gheneghen.
Een yeder heyr ghelijck een bosch wel dicht gheplant/
En yeder hooft voor 't lest noch eens zyn hoopen mant. [2593]
Daer treft men/ tot den Slach het teecken wert ghegheven/
Neptunus al verbaest is wyt van 't strant ghedreven/
Door 't donderend' gerucht/ in 't diepste vande zee/
En voerdent blaeuwe Hof met hem wel ylich mee. [2597]
De ooren wierden doof van soo veel oorloochs toonen
Van Trom'len en Trompet/ een yeder/ om te hoonen [2599]

2576 *en niet hem wederhout*, en dat niets hem kan weerhouden.
2577 *oft*...., ofwel gelijk een leeuw als hij zich door de jagers ziet ingesloten ....
2578 *open*, uitkomst.
2580 *hij moedicht al zyn hert*, al zijn moed bijeenraapt.
2587 *soo even*, evenzoo.
2593 en ieder aanvoerder spreekt voor het laatst zijn troep moed in.
2597 en hij voerde zijn zeeblauwe hofhouding haastig mede.
2599 *hoonen*, hoon aan te doen, te verslaan.

Syn vyandt/ moedich vecht/ den Crijchs-man onversaecht
De raserny verwoet op 't bleecke voorhooft draecht.
't Gheschut spout helschen damp met Coghels wyt ghesonden/
Der Paerden heesch ghebries/ het kermen der ghewonden/
't Ghecraeck van pijcken breuck/ 't gheknars van 't yser hert [2604]
't Ghecrijs vant Oorlochs volck met schrick ghehooret wert.
Bellona 't vlammigh sweert in haer bebloede handen
't Gheklater van haer sweep weer-galmen dee de stranden
Met yselijck ghehuyl/ smeet door d'*Esquad ren* heen/ [2608]
En baenden haer int bloedt van soo veel doode leen. [2609]
Dees drongh de furien aen met haer gheslanghde kruynen/ [2610]
Die vrees'lijck vloghen door de vocht-bebloede duynen/
Slach-orden uyt en in/ en met hun fackels heet
Ontstaken yders ziel met bloedt-dorst over wreet.
Tot driemael moest *Nassau* des vyandts dulheydt wijcken/
Tot driemael *Maurits* weer zyn kloeck beleydt dee blijcken/
En dreef hem cloeck te rugh/ nu wijckt d'een/ d'ander staet/
Nu weer den wijcker windt/ en synen slaegher slaet.
Ghelijckmen inden ooghst op 't rype velt siet sweven
Het Coren gins en weer/ door winden dwers ghedreven/ [2619]
Soo even loopt nu dees/ weer d'ander biet den rugh/ [2620]
Tot eynd'lijck op de vlucht met yle voeten vlugh [2621]
Den vyandt sich begheeft/ en laet de grootste glory
Aen *Maurits*, die oyt Prins bequam door een victory.

2604 *pijcken breuck*, het breken van pieken.
2608 *smeet*, sloeg zich.
2609 *baenden haer*, zocht haar weg.
2610 zij (Bellona) spoorde de Furiën aan met hun haardos van slangen.
2619 *gins en weer*, hierheen en daarheen, heen en weer; *winden dwers*, winden van tegengestelde richting.
2620 evenzoo wijkt nu de eene partij en dan weer de andere achteruit.
2621 *yle*, haastige.

Want alderminst 't ghevecht ghelt van Soldaten handt/ [2624]
Maer meest het cloeck beleydt van *Maurits* groot verstandt.
Wanneer nu 's Vyandts vlucht *Nassau* met eyghen ooghen
Sach/ trat van 't moedich Peert/ en heeft met knien gheboghen/
D'almoghende ghedanckt/ die hem den zeghen gheeft/
Een wis ghetuych'nis hoe Godtvruchtich *Nassau* leeft. [2542-2629]
Den top van dit gheluck bepeerelt hy na desen [2630]
Met soo veel Steden sterck/ die hy g'hoorsaem doet wesen
Der Staten groots ghebiedt/ en soo den vyandt mat/ [2632]
Dat binnen jaren drie hy nau verheerst een Stadt.
't Onmachtich Hollandt slecht/ is doen soo wijt ghekropen/ [2634]
De grootste Princen van het rijck-bevolckt Europen
Die soecken haer verbondt/ en yeder heeft begheert
Maurits te sien/ die wert doen meer als Mensch gheeert. [2637]
Hispangien al verbluft door soo veel schae gheleden/
Voor *Vrye-Volck'ren* kent de saem-vereende Steden/ [2639]
En bidt slechts om den vreed'/ oft naer 't Bestant hy tracht/
Aen 't volcxken dat eertijdts hy hadt soo snoot gheacht.
Ghy Princen die verwaent een yeder wilt verheeren/
O spieghelt u te recht/ met anders schae wilt leeren/
Hoe licht des Hemels Godt u ydel hoochmoet velt/
Als ghy het recht verlaet en lieft het snoot ghewelt.
En ghy o *Prince*, die u Vaderlandt sult wesen

2624 want het minste gewicht legt het vechten door de soldaten in de schaal, maar het meeste het kloek beleid van Maurits.
2542-2629 slag bij Nieuwpoort.
2630 het toppunt van zijn voorspoed bekroont hij daarna.
2632 *mat*, machteloos maakt.
2634 het zwakke eenvoudige Holland heeft het toen zoo ver gebracht, dat ....
2637 *meer als Mensch*, als meer dan een mensch.
2639 *voor Vrye-Volck'ren kent*, erkent als vrij volk.

Een eewich roem en vreucht/ een steun-stock uytghelesen/
Die 't Keyserlijck gheslacht soo wijt beroemen doet/
Wel salich 's Hemels throon u eewelijck behoet.

FINIS

T' AMSTERDAM, Ghedruckt by Paulus van Ravesteyn ANNO 1617